

Uddannelsesvalg i 9. klasse

Unges vej mod ungdomsuddannelse

DANMARKS
EVALUERINGSINSTITUT

FORORD

Uddannelsesvalg i 9. klasse

I denne rapport præsenterer Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) en undersøgelse af, hvordan de unge i 9. klasse forholder sig til deres valg af uddannelse.

Rapporten giver vigtig viden om de unges oplevelser af at skulle træffe et uddannelsesvalg i 9. klasse og om de unges valgprocesser frem mod deadline for at søge om optagelse på en ungdomsuddannelse eller tilmelde sig 10. klasse. Undersøgelsen kan på den baggrund være med til at kvalificere overvejelser om, hvordan vi tilrettelægger aktiviteter i udskolingen, som klæder de unge bedst muligt på til at træffe beslutninger om deres valg af uddannelse og fremtid.

Undersøgelsen bygger på spørgeskemaundersøgelser med deltagelse af 5.397 unge i 8. klasse og 4.407 unge i 9. klasse samt på interviews med 46 unge, som er interviewet to gange, mens de gik i 9. klasse. Rapporten indgår i en større forløbsundersøgelse, som følger de unge gennem en årrække i overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse. Forløbsundersøgelsens formål er at skabe en dybere forståelse af, hvad der har betydning for de unges valgproces samt deres overgang til ungdomsuddannelse.

Jeg håber, at de nye indsigter og perspektiver om de unge, som rapporten giver, kan bidrage til at kvalificere unges uddannelsesvalg på både nationalt og lokalt niveau ved at give en forståelse af valget af ungdomsuddannelse set fra de unges perspektiv, herunder betydningen af de rammer og indsatser, der tilbydes i skolen og i vejledningssystemet.

Mikkel Haarder
Direktør for Danmarks Evalueringsinstitut

INDHOLD

Uddannelsesvalg i 9. klasse

1	Resumé	5
2	Indledning	15
2.1	Rammer for uddannelsesvalg i 9. klasse i år 2017/2018	17
2.2	Metode	20
3	Fremtidsudsigter præger de unges valg	23
3.1	Valgprocessen, overvejelser og begrundelser	23
3.2	Fire fremtidshorisonter	26
3.3	Det kan være svært at vælge, hvad man skal efter 9. klasse, uanset fremtidshorisont	37
3.4	Mange unge oplever et pres i forhold til valg i fremtiden	39
3.5	Udsigt til et skift efter grundskolen	40
4	Hvad har betydning for de unges valg?	43
4.1	Det er den unge selv, der tager valget	45
4.2	De unges familie	46
4.3	De unges skole	52
4.4	De unges fritid	58
5	Kvalitet i vejledningen set fra de unges perspektiv	62
5.1	De unges erfaringer med vejledningsaktiviteter	64
5.2	Øvrige aktiviteter, der understøtter de unges valgproces	69
5.3	Vejledningssamtaler giver de unge mulighed for at reflektere over valget	71
5.4	Hver sjette ung har savnet hjælp til at træffe et uddannelsesvalg	78
5.5	Kendetegn ved unge, der i særlig høj grad savner hjælp i valgprocessen	81

1 Resumé

Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) sætter i denne rapport fokus på unges uddannelsesvalg i 9. klasse med ønske om at bidrage til at styrke indsatsen omkring unges valg af ungdomsuddannelse. Rapporten ser nærmere på de unges oplevelser af valget, og hvad der har betydning for de unges valgprocesser. Samtidig viser vi, hvad der i de unges optik kan styrke kvaliteten i vejledningen med henblik på at sikre, at alle unge hjælpes bedst muligt på vej fra grundskole til ungdomsuddannelse.

Rapporten er en del af en større forløbsundersøgelse, der følger et panel af unge, fra de gik i 8. klasse og fire år frem, med fokus på deres valgproces og overgang til ungdomsuddannelse. Denne rapport er baseret på spørgeskemaundersøgelser og kvalitative interviews blandt unge, da de gik i 8. klasse i skoleåret 2016/2017, og da de gik i 9. klasse i skoleåret 2017/18. Herudover er der inddraget registerdata fra Danmarks Statistik.

Relevans og målgruppe

I 9. klasse skal alle unge i Danmark træffe et valg om, hvad de skal efter grundskolen. Fra politisk side er der fokus på at få de unge hurtigt igennem uddannelsessystemet og ud på arbejdsmarkedet. Sideløbende dominerer et politisk ønske om, at flere unge vælger en erhvervsuddannelse.

Rapporten henvender sig til beslutningstagere på grundskoleområdet og til lærere og vejledere i udskolingen. Rapporten sigter mod at kvalificere udskolingens arbejde med de unges valg, især med fokus på at understøtte udskolingens vejledningstilbud.

EVA igangsatte i 2016 undersøgelsen *Unge veje mod ungdomsuddannelse*, der følger et udsnit af en årgang af unge, fra de går i 8. klasse og fire år frem. Formålet med undersøgelsen er at belyse de forskellige overvejelser, der fylder i de unges valgproces og i overgangen til ungdomsuddannelse, herunder deres oplevelser af de rammer og indsatser, der tilbydes i skoler, uddannelsesinstitutioner og vejledningssystem. Overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse er en overgang på flere fronter – både personligt, socialt og fagligt. Ved at følge de unge over en længere periode får vi en forståelse af, hvordan overgangen opleves fra de unges eget perspektiv. Det giver os unik viden om udviklingen i den enkelte unges valgproces, mens den finder sted.

Indtil nu har undersøgelsen vist, at hovedparten af de unge tager valget meget seriøst, og at mange oplever et stort pres op til valget. I denne rapport ser EVA nærmere på, hvad der har betydning for de unges uddannelsesvalg i 9. klasse, og hvad der kan være med til at kvalificere vejledningen i udskolingen.

Resultater

De unges oplevelse af uddannelsesvalget i 9. klasse

De unge oplever, at valget er deres eget ansvar

Hovedparten af de unge oplever, at de selv har ansvaret for deres uddannelsesvalg, og at valget er en beslutning, kun de selv kan træffe. Undersøgelsen viser, at valget for de unge ikke alene er et valg mellem ungdomsuddannelser, der leder forskellige steder hen. Valgprocessen er i høj grad en identitetsrejse, der rækker ind i forskellige overvejelser om personlige, sociale og faglige aspekter af livet. Der kan tales om et individualiseret valg, hvor de unge overvejer og genovervejer deres interesser, fremtidsudsigter og selve det at skulle træffe et valg, før de når frem til en endelig beslutning. Men selvom de unge vurderer, at de selv har ansvaret for at træffe et uddannelsesvalg, har de unges familie, skole og fritid stor betydning for, hvordan de unge undervejs i udkolingen ser på deres interesser, styrker og udfordringer samt muligheder med hensyn til uddannelse. På den måde er omverdenen, herunder både familie, skole og fritid, med til at forme og påvirke den enkelte unges uddannelsesvalg.

Fremtidsudsigter præger de unges valg

Ønsket om den gode fremtid fylder i de unges uddannelsesvalg. De unge oplever, at de med valget i 9. klasse træffer en beslutning, der er definerende for deres fremtidsmuligheder, herunder deres muligheder for job og videreuddannelse. De unges fokus på fremtidsmuligheder i 9. klasse indikerer samtidig, at der sker et skifte i de unges overvejelser om uddannelsesvalg fra 8. til 9. klasse. Mens interesser var dominerende i de unges overvejelser om valget i 8. klasse, præger tanker om fremtiden i højere grad de unges valg i 9. klasse.

Der er forskel på, hvor langt ud i fremtiden de unge orienterer sig, når de skal træffe et valg. Fire fremtidshorisonter træder frem blandt de unge:

- **Pausehorisont**
En gruppe af de unge ser frem til en pause, inden de begynder på en ungdomsuddannelse. Det er dels dem, der har behov for at få ekstra tid til at beslutte sig for en ungdomsuddannelse, og dels dem, der ser frem til at få et år til at udvikle sig fagligt, personligt eller socialt. Derudover kan det være unge, der ønsker at få et år til at forfølge en interesse. Unge med en pausehorisont vælger typisk 10. klasse efter 9. klasse.
- **Ungdomsuddannelseshorisont**
En gruppe af de unge har fokus på at påbegynde en bestemt ungdomsuddannelse. De ser især frem til at blive en del af et fagligt og socialt miljø på den pågældende ungdomsuddannelse. Disse unge har ikke nødvendigvis en klar ide om, hvad uddannelsen skal bruges til, men i stedet et ønske om at holde mulighederne for videreuddannelse og job åbne. Unge med en ungdomsuddannelseshorisont vælger typisk en gymnasial uddannelse efter 9. klasse.
- **Videreuddannelseshorisont**
En gruppe af de unge har fokus på de muligheder for videregående uddannelse, som de forskellige ungdomsuddannelser giver. Disse unge har gjort sig klare overvejelser om, hvilken videregående uddannelse de vil starte på efter endt ungdomsuddannelse. Unge med en videreuddannelseshorisont vælger typisk en gymnasial uddannelse efter 9. klasse.
- **Jobhorisont**
En gruppe af de unge har allerede i udkolingen det lange lys på og orienterer sig mod et bestemt arbejde, som de ønsker efter endt ungdomsuddannelse eller videregående uddannelse.

Denne gruppe unge har klare planer om, hvilket job de gerne vil have efter endt ungdomsuddannelse. Unge med en jobhorisont vælger efter 9. klasse typisk en erhvervsuddannelse eller en gymnasial uddannelse, der peger i retning af et specifikt job.

Unge føler pres i forhold til fremtidens valg

Det er ikke kun valget i 9. klasse, der fylder hos de unge. Næsten to ud af tre unge (59 %) føler et pres, når de tænker på de valg, der venter dem i fremtiden med hensyn til uddannelse og arbejde. Det gælder i lidt mindre grad unge, der har planer om at begynde på en erhvervsuddannelse efter 9. klasse. Her er det 43 % af de unge, der angiver et pres forbundet med fremtidige valg, mens andelen er noget højere både blandt unge, der skal i 10. klasse, og unge, der skal i gymnasiet. De interviewede unge, der udtrykker oplevelsen af et pres i forhold til fremtidens valg, fortæller, at dette pres særligt relaterer sig til, at de ikke ved, hvad de vil arbejde med i fremtiden, og at de er bekymrede for, hvordan de skal finde ud af det.

Karakterer og uddannelsesparathedsvurderinger bekymrer de unge

De unge har generelt fokus på karakterer og uddannelsesparathedsvurderingerne, som de oplever, har stor betydning for deres valgmuligheder efter 9. klasse. For nogle unge kan det føre til bekymringer om, hvad der skal til for at blive uddannelsesparat, eller for, om de består deres afgangseksamener og dermed kan komme ind på den uddannelse, de ønsker. For andre unge skaber deres karakterer i 9. klasse bekymringer om, hvorvidt de kan følge med fagligt i gymnasiet eller ej – og det kan få nogle til at tage 10. klasse for at forbedre sig fagligt. En tredje gruppe unge bekymrer sig ikke synderligt om karakterer og parathedsvurdering. Det er de unge, som føler sig sikre på at blive vurderet uddannelsesparate til deres ønskede uddannelse efter 9. klasse og på at få gode karakterer ved afgangseksamen i 9. klasse.

Unge med gode skoleerfaringer glæder sig mest til at gå i gang med en ungdomsuddannelse

Der er en signifikant sammenhæng mellem, om de unge oplever, at de har haft en god grundskoletid, og om de glæder sig til at gå i gang med en ungdomsuddannelse. Unge, der har haft en god grundskoletid, er mest tilbøjelige til at glæde sig til at gå i gang med en ungdomsuddannelse – 83 % af de unge, der har haft en god grundskoletid, glæder sig til at gå i gang med en ungdomsuddannelse. Det gælder 68 % af de unge, der har haft en mindre god grundskoletid.

I skolen gør de unge sig erfaringer med forskellige fag og opbygger faglig selvtillid, herunder blandt andet tiltro til egen evne til at lære og mestre nye opgaver og udfordringer. De unges faglige selvtillid har betydning for deres oplevelse af valgprocessen. Undersøgelsen viser, at unge med lav faglig selvtillid i højere grad har brug for hjælp til at træffe uddannelsesvalget end unge med høj faglig selvtillid. Når der er taget højde for baggrunds faktorer, har unge med lav faglig selvtillid 13 % større sandsynlighed for at føle behov for hjælp end unge med høj faglig selvtillid.

Forældre er den vigtigste samtalepartner for de unge

Hovedparten af de unge oplever, at forældre er den vigtigste samtalepartner i valgprocessen. Det skyldes, at forældrene har kendskab til de unges personlighed, interesser, faglige kompetencer og foretrukne arbejdsformer både i og uden for skolen. 70 % af de unge i 9. klasse vurderer, at deres forældre i nogen eller høj grad har betydning for deres beslutning om, hvad de skal efter 9. klasse. Der er ikke sammenhæng mellem social og etnisk baggrund, og hvor ofte unge taler med deres forældre. Piger taler lidt mere med deres forældre end drenge.

Fritidsinteresser og fritidsjob har betydning for de unges fremtidsovervejelser

Fritidsinteresser og fritidsjob spiller også en rolle i de unges valgproces, da det kan inspirere de unge til, hvad de ønsker at beskæftige sig med under uddannelse og senere job. Blandt de unge, der har en vis ide om, hvad de vil arbejde med senere hen, angiver 36 %, at en interesse i deres fritid har været med til at forme ideen. Det drejer sig bl.a. om interesser inden for it og programmering, kunst og design samt dyr og natur. Særligt hænger valget om at påbegynde 10. klasse på en efterskole for en stor del af de unge sammen med et ønske om at dyrke en fritidsinteresse.

De interviewede unge, der har et fritidsjob, fortæller desuden, at de gennem deres fritidsjob har fået erfaring med det at gå på arbejde. De unge oplever at få og tage ansvar, at lære at indgå blandt kollegaer på en arbejdsplads og at tjene deres egne penge. Enkelte unge har et fritidsjob, som giver dem indblik i et job, de godt kunne tænke sig i fremtiden. Fritidsjob kan således på forskellig vis styrke de unges indblik i et fremtidigt arbejdsliv og spiller på den måde også en vigtig rolle i valgprocessen for nogle unge.

Hver femte ung synes, det er svært at vælge uddannelse

Mange unge har det fint med at træffe et uddannelsesvalg. Men hver femte ung oplever, at det er svært at træffe et valg. Piger oplever i lidt større grad end drenge valget som svært, men der ses ingen forskel med hensyn til de unges herkomst eller deres forældres uddannelse og indkomst. Unge, der oplever uddannelsesvalget som svært, findes både blandt dem, der har valgt at fortsætte i 10. klasse, og dem, der har valgt at påbegynde en ungdomsuddannelse. Dog tegner der sig et billede af, at unge, der har valgt at fortsætte i 10. klasse på en efterskole, generelt har haft lettere ved at træffe valget om, hvad de skal efter 9. klasse, end unge, der har valgt at fortsætte i en ordinær 10. klasse, og unge, der skal påbegynde en ungdomsuddannelse.

Oplevelsen af, at det er svært at vælge, findes særligt blandt unge, der er usikre på, hvad de skal vælge, og/eller som er bange for at vælge forkert.

De unges oplevelse af vejledningen

Unge oplever, at individuelle vejledningssamtaler hjælper mest

De unge oplever generelt set, at vejledningssamtaler kan være med til at kvalificere deres valgproces. Det gælder særligt, når

- samtaler med vejleder og lærer giver mulighed for at reflektere over valget, både med hensyn til at se muligheder i uddannelsessystemet og til at relatere egne kompetencer til et godt uddannelsesvalg.
- samtaler med andre unge, faciliteret af en vejleder eller lærer, øger de unges kendskab til uddannelsessystemet og er med til at afdramisere valget, ved at de unge deler deres refleksioner med andre unge, der står i samme situation som dem selv.

Halvdelen af de unge oplever, at samtaler med UU-vejleder og lærere har hjulpet dem i deres overvejelser om uddannelse og arbejde. Udbyttet er dog størst, hvis de unge har snakket individuelt med en vejleder eller lærer. De unge oplever, at individuelle samtaler hjælper dem mere end kollektive samtaler – både hvad angår samtaler med UU-vejleder og lærer. 67 % af de unge vurderer, at en individuel samtale med UU-vejleder i høj eller nogen grad hjælper dem, mens det kun gælder for 38 % af de unge mht. kollektive samtaler. Samme billede tegner sig for samtaler med lærere. Til gengæld ses der ikke nogen forskel på udbyttet afhængigt af, om man både har haft individuelle samtaler og kollektive samtaler.

Individuelle samtaler med en vejleder hjælper de unge med at få øje på muligheder i uddannelses-systemet og med at blive klar til at træffe et endeligt valg af uddannelse. Vejlederen får således en guidende og afklarende rolle i kraft af sin viden om uddannelserne og uddannelsessystemet. Samtaler med en lærer kan til gengæld styrke de unges bevidsthed om egne faglige kompetencer og hjælpe de unge til at se, hvordan disse kompetencer kan spille ind i et uddannelsesvalg.

Kollektive samtaler hjælper de unge, når de skaber rum for fælles refleksioner om uddannelse og arbejde i klassen. Derudover kan kollektive samtaler give de unge faktisk indblik i forskellige uddannelser. Der er dog et potentiale i, at det faktuelle indblik i de kollektive samtaler i højere grad kombineres med refleksion over den enkeltes uddannelsesvalg.

Besøg på ungdomsuddannelser kan gøre de unge klogere på valget

Størstedelen af de unge (97 %) har besøgt en ungdomsuddannelse i 8. eller 9. klasse i forbindelse med introduktionskurser eller et brobygningsforløb. Besøg på ungdomsuddannelser er den type vejledningsaktivitet, de unge oplever, giver dem det største udbytte i forhold til at blive klogere på deres uddannelsesvalg. 79 % af de unge svarer, at introkursus eller brobygningsforløb har hjulpet dem i deres overvejelser om uddannelse og arbejde. Interviewene med de unge viser, at brobygning kan skabe afklaring i de unges valgproces ved at give et indblik i et bestemt uddannelsesmiljø, i nye arbejdsformer samt bekræfte eller afkræfte de unges forforståelse af konkrete ungdomsuddannelser.

Samtidig oplever 21 % af de unge, at brobygning kun i mindre grad eller slet ikke hjælper dem. Det gælder særligt unge, der har haft svært ved at se relevansen ved at besøge den pågældende uddannelse eller ikke har haft mulighed for at møde både lærere og elever på uddannelsesinstitutionen. Det gælder også unge, som ikke oplever at have været forberedt på forløbet, og som har savnet opfølgning på forløbet. I betragtning af, at det er obligatorisk for alle unge i folkeskolen at gennemføre introduktionskurser, ligger der et potentiale i at forbedre introduktionskurser og brobygningsforløb, så endnu flere unge oplever, at forløbene hjælper dem i deres overvejelser.

Kun to ud af tre unge har været i erhvervspraktik

Tanker om det fremtidige arbejdsliv fylder i de unges valgproces. De fleste unge vurderer i denne sammenhæng, at erhvervspraktik kan give viden om forskellige jobs, herunder både jobfunktioner, arbejdsopgaver og et givent arbejdsmiljø. Samtidig får de unge igennem praktikken mulighed for at afprøve sig selv i relation til en arbejdsplads.

Unge i folkeskolen har ret til at komme i erhvervspraktik i mindst en uge i både 8. og 9. klasse. Det er imidlertid kun to ud af tre unge (62 %), der har været praktik i en virksomhed/på en arbejdsplads i enten 8. eller 9. klasse. Interviewene viser, at ikke alle unge oplever det som en reel mulighed at komme i en erhvervspraktik. De unge skal selv stå for at finde en erhvervspraktikplads, og dette efterlader en gruppe af unge, som enten ikke selv har ressourcerne til at finde en praktikplads, eller som ikke har en familie med ressourcer til at hjælpe dem med at finde en praktikplads. Derudover ligger tidsrummet for at komme i en individuelt tilrettelagt erhvervspraktik ofte samtidig med almindelig klasseundervisning, hvilket også har betydning for, at flere unge fravælger praktik. Praktikforløbene hjælper i særlig grad de unge, der skal på en erhvervsuddannelse, efterfulgt af unge, der skal i 10. klasse. I alt 81 % af de unge, der skal på en erhvervsuddannelse efter 9. klasse, og som har været i praktik, har svaret, at praktikken i høj eller nogen grad har hjulpet dem i deres overvejelser om uddannelse og arbejde. Det samme er gældende for 72 % blandt de unge, der skal i ordinær 10. klasse, og 70 % blandt de unge, der skal i 10. klasse på en efterskole. Det gør sig gældende for 63 % af de unge, der skal på en gymnasial uddannelse.

32 % af de unge oplever, at praktik ikke har understøttet deres valgproces. Det gælder særligt, hvis de unge ikke har kunnet se relevans med praktikforløbet. Det kan fx handle om, at de under praktikforløbet ikke har fået mulighed for at følge centrale arbejdsopgaver på tæt hold. Det kan også handle om, at de unge ikke har haft nogen at drøfte oplevelserne på praktikforløbet med efterfølgende, og at de derfor hurtigt har lagt det bag sig igen fremfor at reflektere over, hvad de har lært i praktikforløbet, og hvordan de nye erfaringer kan spille ind i deres overvejelser om uddannelse og job. Der ligger således et potentiale i at kvalificere erhvervspraktikken.

Hver sjette ung oplever, at de ikke har fået hjælp nok til at træffe et uddannelsesvalg

Hver sjette ung (15 %) oplever, at de har savnet hjælp til at vælge uddannelse efter 9. klasse – det på trods af den vejledning, de har fået i løbet af 8. og 9. klasse. Særligt efterspørger de unge mere viden om forskellige jobs, viden om uddannelser og hjælp til at få indsigt i og identificere egne kompetencer og interesser.

De unge, der trods vejledningsindsatsen har savnet hjælp, er kendetegnet ved tre faktorer:

- De taler ikke så meget med deres forældre
- De har lav faglig selvtillid
- De har begrænset viden om *sig selv* (fx egne interesser og styrker), om *uddannelser* (fx typer af uddannelser og adgangskrav) og om *arbejdsmarked* (fx typer af jobs).

Opmærksomhedspunkter til fremtidens vejledning

EVA opstiller på baggrund af undersøgelsen en række opmærksomhedspunkter, der kan styrke det fremtidige arbejde med de unges uddannelsesvalg i 9. klasse. Den første række opmærksomhedspunkter henvender sig til Børne- og undervisningsministeriet og de politikere, der har ansvar for at udvikle de overordnede rammer omkring de unges uddannelsesvalg. Den næste række adresserer grundskoler og kommuner, som har ansvaret for at hjælpe og kvalificere eleverne i folkeskolens udskoling til at træffe et uddannelsesvalg.

Fire opmærksomhedspunkter til Børne- og undervisningsministeriet og Folketinget

1. Rammesæt de unges valg som en læreproces

Det viser undersøgelsen: Alle unge har behov for at reflektere over deres uddannelsesvalg samt at prøve sig selv af i forskellige uddannelses- og jobsammenhænge. Udover at de unge skal træffe et uddannelsesvalg, befinder de sig i en identitetsproces, hvor overvejelser om uddannelse og job også bliver relateret til overvejelser om, hvem de er, og hvem de gerne vil være. Valget er således del af både en faglig, social og personlig proces, hvor de unge lærer sig selv at kende og forholder sig til det liv, de har her og nu, og det liv, de ønsker at leve i fremtiden.

Derfor anbefales det, at valget af ungdomsuddannelse rammesættes som en lære- og identitetsproces, der formes i takt med, at den unge bliver klogere på sig selv og gør sig nye erfaringer i forhold til uddannelse og arbejde. Det gælder både i de overordnede lovgivningsmæssige rammer samt i forhold til i målsætningen og kvalitetssikringen af den konkrete vejledningspraksis. Det primære formål med vejledningen bør således være at understøtte en læreproces hos den unge samt give den unge mulighed for løbende gennem udkolingen at gøre sig erfaringer, der kan bidrage til læring og refleksion.

2. Giv både uddannelsesparate og ikke-uddannelsesparate adgang til individuel vejledning

Det viser undersøgelsen: De individuelle vejledningsaktiviteter har siden 2014 været målrettet de unge, der er vurderet ikke-uddannelsesparate. Men uddannelsesparate unge kan også opleve valget af ungdomsuddannelse som svært og kan have brug for hjælp til at reflektere over deres muligheder og perspektiver på uddannelse. Blandt disse unge hersker der imidlertid tvivl om, hvad deres rettigheder og muligheder er for at opsøge individuel vejledning. Samtidig peger undersøgelsen på, at det især er de individuelle samtaler med lærer og vejleder, der hjælper de unge.

Derfor anbefales det, at det overvejes, hvordan alle unge, der har behov for det, får adgang til individuel vejledning. I stedet for at være styret af uddannelsesparathedsvurderingen bør det overvejes, hvordan tilbuddet om individuel vejledning kan komme alle unge, der har behov for at drøfte deres uddannelsesvalg med en vejleder, til gode. Det kan være unge, der har brug for at afklare, hvad de forskellige uddannelsesmuligheder indebærer, eller som har brug for at lave en meningsfuld uddannelsesplan med en vejleder, der har viden om uddannelsessystem og arbejdsmarked, men det kan også være unge, der har brug for at vende deres tvivl og bekymringer i forhold til at skulle vælge, påbegynde og gennemføre uddannelse.

Samtidig er det vigtigt at sikre de nødvendige rammer til at styrke kvaliteten af den kollektive vejledning, sådan at den opleves som meningsfuld for den enkelte unge. Det gælder både i de overordnede lovgivningsmæssige rammer samt i målsætningen og kvalitetssikringen af den konkrete vejledningspraksis. Det er her vigtigt, at vejledningsaktiviteterne knyttes an til den enkeltes afsæt og overvejelser, samt at de unge får mulighed for at deltage i længerevarende forløb, hvor de over tid kan arbejde med at udvikle deres forståelse af uddannelsesvalget.

3. Skab bedre rammer for erhvervspraktik

Det viser undersøgelsen: Praktikforløb giver de unge indblik i jobfunktioner, arbejdsopgaver og et givent arbejdsmiljø og giver de unge vigtig viden om og erfaring med arbejdsmarkedet. Men som det er i dag, er det op til den unge selv at arrangere erhvervspraktik, ligesom praktikken også nogle steder skal foregå uden for undervisningen. Det betyder, at en ud af tre unge ikke er i praktik i løbet af udkolingen. Samtidig er det ikke alle unge, der i et praktikforløb oplever at stifte bekendtskab med centrale arbejdsopgaver på arbejdspladsen.

Derfor anbefales det at se nærmere på rammerne for erhvervspraktik. Flere unge bør have mulighed for at komme i praktik, også uden en personlig kontakt til en praktikplads og uden at gå glip af klasseundervisning under praktikforløbet. Desuden bør det sikres, at forberedelse og opfølgning på et praktikforløb bliver en del af forløbet, da det er afgørende for, at de unge oplever et læringsudbytte af praktikken. Det kan handle om, at virksomheden forud for praktikforløbet giver den unge et indblik i, hvordan han eller hun i praktikforløbet vil stifte bekendtskab med forskellige jobfunktioner og arbejdsopgaver, og at den unge har mulighed for at drøfte egne forventninger til samt aftaler med arbejdspladsen med en lærer eller vejleder. Derudover er det vigtigt, at der efterfølgende i klassen skabes tid og rum til, at den unge reflekterer over,

hvad han eller hun oplevede i forløbet, og hvordan de nye oplevelser spiller ind i den unges valgproces.

4. Gennemfør systematiske evalueringer af vejledningstilbuddene, der inddrager de unges perspektiv

Det viser undersøgelsen: Det er de unge, der står over for at skulle vælge. Derfor er det også vigtigt, at vejledningsaktiviteterne løbende evalueres i forhold til, om de unge oplever, at vejledningen hjælper dem godt på vej fra grundskole til ungdomsuddannelse. Undersøgelsen viser, at mange unge oplever et begrænset udbytte af de forskellige vejledningsaktiviteter, og at der derfor er et uudnyttet potentiale i forhold til at omprioritere og styrke kvaliteten af vejledningen. Vejledningens fokus bør være på at kvalificere og understøtte, at den unge lærer noget om sig selv, om uddannelser og om job ved at koble refleksion og afprøvning.

Derfor anbefales det, at der på nationalt plan tilrettelægges en systematisk og løbende evaluering af og opfølgning på kvalitet og effekt af de enkelte vejledningstilbud, der tager afsæt i de unges erfaringer. Evalueringen bør desuden tage afsæt i en forståelse af, at uddannelsesvalg er en læreproces, og som følge heraf afdække, i hvilket omfang vejledningen bidrager til, at den unge lærer noget om sig selv, om uddannelse og om job, ved at koble refleksion og afprøvning.

Fem opmærksomhedspunkter til skoler og den kommunale ungeindsats

1. Brug den enkelte unges fremtidshorisont som et vigtigt perspektiv i vejledningen

Det viser undersøgelsen: Overvejelser om fremtiden fylder i de unges valgproces. Men det er forskelligt, hvor langt ud i fremtiden de unge orienterer sig, og hvordan de forholder sig til uddannelse og job, jvf. de fire fremtidshorisonter. Ved at tage højde for den enkelte unges fremtidshorisont i valget kan vejledningen være med til at imødekomme de forskellige ungegruppers behov.

Derfor anbefales det, at vejledningen inddrager de unges perspektiver på fremtiden og hjælper de unge til at reflektere over dem. Vejledningen skal ikke blot have fokus på forskellige ungdomsuddannelser, men skal tage afsæt i den enkelte unges fremtidshorisont og en forståelse af, hvad der driver den unges overvejelser om uddannelse, fx behov for at få en pause eller en orientering mod videregående uddannelse eller job.

Det er desuden vigtigt, at vejlederen forholder sig til de bekymringer, som nogle unge oplever i forbindelse med at træffe et valg. Det kan fx være ved at reflektere med de unge om, hvordan valget ikke kun er et valg af en bestemt fremtid, men også er et valg af et uddannelsesmiljø, der socialt og fagligt skal motivere den unge og passe til de forudsætninger og interesser, den enkelte har på det tidspunkt, hvor valget træffes.

2. Tænk skole, familie og fritid ind i vejledningen til den enkelte unge

Det viser undersøgelsen: Både skole, familie og fritid er med til at påvirke de unges overvejelser om uddannelse og job. Uddannelsesparathedsvurderingen og det faktum, at vejledningen

foregår i skoleregion, er med til at sikre, at vejledningen tager udgangspunkt i de unges skoleerfaringer. Men også familie og fritid er centrale arenaer i de unges valgproces, som ikke, eller kun i begrænset omfang, bliver inddraget i vejledningen i dag.

Derfor anbefales det, at vejledningen sætter mere fokus på, hvilken betydning de forskellige arenaer har for de unges valgprocesser. Det indebærer, at vejledningen har en helhedsorienteret tilgang til de unge og fx forsøger at afsøge de unges interesser og perspektiver på uddannelse og job i de forskellige arenaer. Vejlederen kan med fordel arbejde systematisk med at indhente viden om, hvad de forskellige arenaer betyder for den unges valg, og med at involvere den unges erfaringer i den forbindelse. Det kan fx ske ved at spørge ind til, om og hvordan de unge taler med deres forældre om uddannelse og job. Eller spørge ind til den unges fritidsinteresser og fritidsjob. Dette kan være i forbindelse med kollektiv vejledning, hvor de unge kan få til opgave at reflektere over, hvordan familie, skole og fritid spiller ind i deres overvejelser om valget. Den unges arbejde med uddannelsesplanen kan også være en vigtig ramme for refleksioner over både familiens, skolens og fritidens betydning. På den måde kan de unge blive mere opmærksomme på, hvilke faktorer der betyder for deres valg, samt hvordan de vil afveje de forskellige dimensioner.

3. Udbyg samarbejdet mellem skole og vejledning

Det viser undersøgelsen: En stor del af de unges liv udspiller sig i skolen, og skoleerfaringer har stor betydning for, hvordan de unge ser på det valg, de skal træffe. Det er helt centralt, at de unge oplever, at de har nogen at reflektere over valget med. Det er dog afgørende at være opmærksom på, at samtaler med forskellige aktører også har forskelligt potentiale. Hver ung har både behov for en samtalepartner, der har overblik over uddannelsessystemet, eksempelvis en vejleder, og en, der kender den unge godt, fx en velkendt lærer eller en forælder. Dette er vigtigt at tage højde for i fremtidens vejledning.

Derfor anbefales det, at den kommunale ungeindsats og skolen styrker samarbejdet og koordinationen mellem vejleder og lærer. Det betyder også, at lærerne kan spille en mere central rolle i de unges valgproces. Lærerne kender de unge og deres faglige forudsætninger og interesser, mens vejlederne omvendt har et indgående kendskab til uddannelsessystemet og til arbejdsmarkedet samt til forskellige metoder i forhold til at arbejde med unges uddannelsesvalg. Målet er, at vejledningsaktiviteterne ikke er et isoleret element, men indgår som en del af de unges øvrige læreproces. Det kræver mulighed for, at lærere og vejledere løbende koordinerer deres arbejde, men også at der udvikles metoder og vejledningsforløb, der er baseret på et samarbejde mellem lærere og vejledere.

4. Styrk kontakten mellem vejleder og forældre

Det viser undersøgelsen: De unges valg er i vid udstrækning præget af forældrenes indstilling til og viden om uddannelse og job, ligesom forældrene er de vigtigste samtalepartnere for de unge. Det betyder, at der i fremtidens vejledning kan være endnu mere fokus på at klæde forældrene på til at understøtte de unges valgproces.

Derfor anbefales det, at skole og kommune styrker vejledernes kontakt til forældrene. Kontakten skal gøre det muligt for vejlederen at understrege vigtigheden af, at forældrene sammen med deres børn deltager ved åbent hus-arrangementer og andre informationsaktiviteter om ungdomsuddannelserne. Ligeledes kan vejlederne møde forældrene og opfordre til, at forældrene spørger interesseret ind til de vejledningsaktiviteter, de unge deltager i i skoleregion. Kontakten til forældre kan fx ske gennem deltagelse ved forældremøder/skole-hjem samtaler eller via skriftligt informationsmateriale.

Vejlederne bør desuden være særligt opmærksomme på den gruppe af unge, der slet ikke taler med deres forældre eller andre voksne om deres overvejelser vedrørende uddannelse og job. Her har vejledningen en særlig rolle at spille.

5. Forbered og følg op på vejledningsaktiviteter

Det viser undersøgelsen: Brobygning hjælper kun de unge i valgprocessen, hvis de unge kan se, at aktiviteterne er relevante for dem, hvis de unge har mulighed for at forberede sig på besøget, og hvis der efterfølgende samles op på, hvad de unge lærte i forbindelse med besøget.

Derfor anbefales det, at skolen og den kommunale ungeindsats skaber rum for, at alle brobygningsaktiviteter bliver rammesat med en forberedelsesfase og en opfølgningsfase. I forberedelsesfasen bør det gøres tydeligt for de unge, hvad formålet med fx et brobygningsforløb er, og hvad de kan forvente at få ud af det. I opfølgningsfasen er det vigtigt, at vejleder/lærer sørger for at evaluere brobygningsforløbet, praktikken eller en anden vejledningsaktivitet gennem fx reflekterende spørgsmål, der knytter aktiviteten op på de unges valgproces og deres samlede vejledningsforløb. Det er desuden vigtigt, at de unge har medindflydelse på, hvilke brobygningsforløb de skal deltage i, sådan at forløbene bliver relevante for dem.

Når fx brobygningsforløb planlægges, er det ligeledes vigtigt, at den vejleder/lærer, der arrangerer besøget, på forhånd forventningsafstemmer med uddannelsesinstitutionen og sikrer sig, at det planlagte forløb spiller meningsfuldt sammen med elevernes behov og øvrige vejledningsaktiviteter. Fx kan det være vigtigt, at de unge møder elever, der allerede går på ungdomsuddannelsen, som de har mulighed for at stille spørgsmål til, og som de kan spejle sig i.

Om datagrundlaget

Analyserne i denne rapport bygger på to repræsentative spørgeskemaundersøgelser blandt den samme gruppe af unge. Første spørgeskemaundersøgelse blev gennemført i marts-maj 2017, hvor de unge gik i 8. klasse. Der blev indsamlet i alt 5.397 besvarelser, hvilket giver en svarprocent på 68 %. Den anden spørgeskemaundersøgelse blev gennemført i marts-maj 2018, hvor de unge gik i 9. klasse. Der blev her indsamlet 4.407 besvarelser, hvilket giver undersøgelsen en samlet svarprocent på 49 %. Data fra spørgeskemaundersøgelserne er efterfølgende koblet til registerdata fra Danmarks Statistik.

Herudover bygger analyserne på 90 kvalitative interviews med unge, som deltager i forløbsundersøgelsen. De unge er i 9. klasse blevet interviewet to gange. 46 unge er interviewet i november/december 2017, mens 44 af de 46 unge er interviewet i marts/april 2018. De unge er under det første interview i gang med første halvår af 9. klasse, og de har endnu ikke modtaget deres endelige uddannelsesparathedsvurdering. Det andet interview er gennemført lige efter, de unge har valgt, hvad de vil efter 9. klasse, og har sendt ansøgning til ungdomsuddannelse eller 10. klasse. EVA's kvalitative ungepanel er rekrutteret fra ti folkeskoler i 2016, hvor de er blevet udvalgt på baggrund af spredning med hensyn til kriterierne elevgrundlag og overgangsfrekvens til ungdomsuddannelser. De unge blev første gang interviewet i september/oktober 2016 i forbindelse med undersøgelsen i 8. klasse.

2 Indledning

I de seneste år har der været øget politisk fokus på de unges uddannelsesvalg efter grundskolen for dermed at sikre, at de kommer hurtigere igennem uddannelsessystemet, og at flere vælger en erhvervsuddannelse. Med det for øje er der blevet indført uddannelsesparathedsvurderinger, adgangskrav til ungdomsuddannelserne, kommunale måltal for eud¹ og en række andre initiativer, der har til formål at regulere de unges uddannelsesvalg.

De mange ændringer og det store fokus på, at unge hurtigt skal igennem uddannelsessystemet, stiller krav til de unge om at lave en plan for deres uddannelsesvalg allerede i 8. klasse. Som vores tidligere udgivelse i EVA's forløbsundersøgelse, *Unge vej mod ungdomsuddannelse*, viser, fylder uddannelsesvalget rigtig meget hos unge i 8. klasse, og omkring halvdelen af de unge oplever, at det er et pres at skulle vælge, hvad de skal efter 9. klasse (EVA, 2017a). Samtidig er der indført en række vejledningstiltag, der skal understøtte de unges valg af uddannelse efter 9. klasse, særligt med fokus på at hjælpe ikke-uddannelsesparate unge med at blive parate til en ungdomsuddannelse.

Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) sætter i denne rapport fokus på unges uddannelsesvalg i 9. klasse med ønske om at bidrage til at styrke indsatsen i grundskolen og i vejledningssystemet omkring unges valg af ungdomsuddannelse. Rapporten ser nærmere på de unges oplevelser af valget, og hvad der har betydning for de unges valgproces. Samtidig viser vi, hvad der i de unges optik kan styrke kvaliteten i vejledningen med henblik på at sikre, at alle unge hjælpes bedst muligt på vej fra grundskole til ungdomsuddannelse.

Rapportens konklusioner retter sig mod to niveauer. Dels til det nationale niveau, dvs. politikere, beslutningstagere og ekspertgrupper, der har til opgave at udvikle rammerne for unges valg af ungdomsuddannelse, blandt andet i forbindelse med den kommende etablering af et nationalt program for valg af ungdomsuddannelse². Dels til det lokale niveau, dvs. kommuner og skoler, som har ansvaret for at hjælpe og kvalificere eleverne i folkeskolens udskoling til at træffe et uddannelsesvalg.

Rapporten er baseret på spørgeskemaundersøgelser og kvalitative interviews blandt unge, der gik i 8. klasse i skoleåret 2016/2017 og i 9. klasse i skoleåret 2017/18, samt registerdata.

Dette er den syvende udgivelse i EVA's forløbsundersøgelse *Unge vej mod ungdomsuddannelse*. I undersøgelsen følger EVA en årgang unges uddannelsesvalg og overgang til ungdomsuddannelse

1 Med aftalen *Fra folkeskole til faglært* får kommunerne ansvar for at offentliggøre måltal for søgningen til de forskellige ungdomsuddannelser og for at arbejde aktivt for at øge søgningen til eud (og er der mindre end 10 %, der søger en eud, bliver kommunen forpligtet på at lave en handlingsplan).

2 Det nationale program for uddannelsesvalg skal etableres som led i aftalen *Fra folkeskole til faglært*. Programmet skal bidrage til at sikre, at alle elever i grundskolen præsenteres for en systematisk, koordineret og struktureret indsats.

gennem fire år, fra de går i 8. klasse. Formålet med undersøgelsen er at skabe en dybere forståelse af, hvad der har betydning for de unges valgproces og overgangen til ungdomsuddannelse, herunder betydningen af de rammer og indsatser, der tilbydes i skoler, uddannelsesinstitutioner og vejledningssystem.

EVA følger overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse

Overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse er en overgang på flere fronter – både personligt, socialt og fagligt. Men hvordan opleves overgangen fra de unges eget perspektiv? Hvilken udvikling sker der med den enkelte unge fra 8. klasse, til den unge er i gang med en ungdomsuddannelse – eller laver noget helt andet? Og på den baggrund: Hvad er en god overgang, og hvordan kan de professionelle omkring de unge understøtte den?

Det undersøger EVA ved at følge de unge, der gik i 8. klasse i skoleåret 2016/17, frem til 2020.

Formålet med undersøgelsen

Undersøgelser af unges overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse – og ikke mindst af, hvordan man understøtter kvalificerede uddannelsesvalg og en høj gennemførelsesgrad på ungdomsuddannelserne – beskæftiger sig ofte med en afgrænset del af de unges samlede overgangsforløb, og ofte er der tale om nedslag i en kompleks proces.

Det overordnede formål med EVA's undersøgelse er at skabe en dybere forståelse af, hvad der har betydning for de unges valgproces og overgangen til ungdomsuddannelse, herunder betydningen af de rammer og indsatser, der tilbydes i skoler, uddannelsesinstitutioner og i vejledningssystemet. Ved at følge de unge over en længere periode får vi en forståelse af, hvordan overgangen opleves fra de unges eget perspektiv, og herunder viden om udviklingen i den enkelte unges valgproces – så at sige mens den finder sted.

Derfor følger vi den årgang, der gik i 8. klasse i 2016/17. Vi undersøger bl.a., hvordan de unges interesser, familie, venner, skole og vejledning har indflydelse på de unges tanker om fremtiden og deres oplevelse af at skulle træffe valg om uddannelse. Og vi ser efterfølgende på, hvordan dette valg bliver fastholdt eller ændret – og hvorfor. Målet er, at vi gennem en bedre forståelse af processerne, påvirkningerne og samspillet i den samlede overgang kan få et meget mere kvalificeret udgangspunkt for at tale om og definere "den gode overgang" og dermed også mulighed for at drøfte, hvordan de professionelle omkring de unge, ikke mindst lærere og vejledere, kan understøtte den.

Metode

Undersøgelsen følger unge fra 8. klasse og fire år frem, til de har påbegyndt ungdomsuddannelse eller valgt andre veje.

Undersøgelsen kombinerer kvalitative og kvantitative datakilder for at opnå en helhedsorienteret forståelse af overgangen. Vi gennemfører årlige spørgeskemaundersøgelser blandt omkring 7000 unge og interviewer hvert år omkring 50 unge fra hele Danmark.

Udgivelser i undersøgelsen

- *Uddannelsesvalg i 8. klasse – Unges vej mod ungdomsuddannelse*, udgivelse 1 (2017a)
- *Uddannelsesparathed i 8. klasse – Unges vej mod ungdomsuddannelse*, udgivelse 2 (2017b)
- *Unges oplevelse af uddannelsesvalg og vejledning i 9. klasse – Unges vej mod ungdomsuddannelse*, udgivelse 3 (2018a)
- *Uddannelsesvalget for unge med ikke-vestlig baggrund – Unges vej mod ungdomsuddannelse*, udgivelse 4 (2018b)
- *Valget af 10. klasse – Unges vej mod ungdomsuddannelse*, udgivelse 5 (2018c)
- *Synet på ungdomsuddannelserne blandt unge i 9. klasse – Unges vej mod ungdomsuddannelse*, udgivelse 6 (2019)

Denne rapport er den syvende udgivelse i forløbsundersøgelsen *Unges vej mod ungdomsuddannelse*. Alle udgivelser kan downloades fra <https://www.eva.dk/grundskole/unges-vej-mod-ungdomsuddannelse>.

Hent også metodeappendiks for forløbsundersøgelsen på <https://www.eva.dk/grundskole/unges-vej-mod-ungdomsuddannelse>.

2.1 Rammer for uddannelsesvalg i 9. klasse i år 2017/2018

De unge, der gik i 9. klasse i skoleåret 2017/2018, har skulle søge om optagelse på en ungdomsuddannelse eller 10. klasse inden 1. marts 2018. Forud for denne deadline er de unges uddannelsesparathed blevet vurderet to gange årligt fra og med 8. klasse. De unge er blevet vurderet ud fra deres standpunktskarakterer. Derudover har lærerne vurderet, om de unge har haft de nødvendige personlige og sociale forudsætninger³ for at kunne påbegynde deres ønskede ungdomsuddannelse. Skolen har indsamlet de unges standpunktskarakterer samt lærernes vurderinger af de unges forudsætninger, mens UU-vejlederen har foretaget en samlet uddannelsesparathedsvurdering (upv) af den enkelte unge (læs mere på www.ug.dk).

Hvis de unge er blevet vurderet uddannelsesparate i 9. klasse, er det de unges forældre, der har haft det formelle ansvaret for ansøgningen, som udfyldes digitalt via www.optagelse.dk. Som en del af ansøgningen har de unge sammen med deres forældre udfyldt den unges uddannelsesplan⁴.

Hvis de unge er blevet vurderet ikke-uddannelsesparate i 9. klasse, er det UU-vejlederen, der i samarbejde med den unges forældre har haft ansvaret for, at den unge har udfyldt en uddannelsesplan med ansøgning/tilmelding til enten en ungdomsuddannelse, en 10. klasse eller en anden uddannelsesaktivitet.

³ Fra og med skoleåret 2018/2019 skal skolerne ligeledes vurdere elevernes praksisfaglige forudsætninger (BEK nr. 825 21/06/2018).

⁴ Med ændringerne i *Bekendtgørelse om uddannelsesparathedsvurdering, uddannelsesplaner og procedurer ved valg af ungdomsuddannelse* af 14/06/2017 (BEK nr. 775 af 14/06/2017 Historisk), skal unge, som startede i 8. klasse i skoleåret 2017/2018 og efterfølgende år, vedhæfte en studievalgportfolio til deres uddannelsesplan, hvis der søges om optag på en ungdomsuddannelse.

Den enkelte unges uddannelsesparathedsvurdering i 8. klasse har betydning for, hvilken vejledning den unge modtager. Når en ung vurderes ikke-uddannelsesparat i 8. klasse, er det en foreløbig vurdering og en anledning til at iværksætte en målrettet indsats, hvor den unge, den unges forældre, skole og UU-vejleder i samarbejde arbejder hen mod, at eleven bliver uddannelsesparat i 9. eller 10. klasse. Alle unge modtager kollektiv vejledning i klassen, mens det alene er ikke-uddannelsesparate, der også modtager individuel vejledning. Derudover tilbydes unge, der er vurderet ikke-uddannelsesparate, eller unge, der er vurderet uddannelsesparate, men som har behov for afklaring, at komme i brobygning i 8. eller 9. klasse. Brobygning er et forløb, hvor de unge afprøver en ungdomsuddannelse i en kortere periode, mens de stadig går i skole.

Der er desuden inden for de senere år indført adgangskrav til både erhvervsuddannelserne og de gymnasiale uddannelser. Adgangskravene har betydning for, hvilke uddannelser de unge kan blive direkte optaget på.⁵ De unge, der er i fokus i denne rapport, har søgt ungdomsuddannelse ud fra de regler, der gjaldt i foråret 2018, dvs. før de nye adgangskrav til de gymnasiale uddannelser blev implementeret.

I løbet af de seneste år er rammerne for unges uddannelsesvalg blevet ændret ad flere omgange. I boksen nedenfor skitseres udviklingen i rammer for uddannelsesparathedsvurdering og adgangskrav fra 2009 til 2019.

Udvikling i lovgivningsmæssige rammer for unges valg af uddannelse efter 9. klasse

Indførelse af uddannelsesparathedsvurdering (UPV)

Uddannelsesparathedsvurdering (UPV) var et af flere initiativer i Ungepakke 2 fra **2009**, der bl.a. havde til formål at øge antallet af unge, der gennemførte en ungdomsuddannelse, til 95 % i 2015. UPV-ordningen er oprindeligt iværksat med det formål at identificere de unge, der ikke umiddelbart vil være i stand til at gennemføre en ungdomsuddannelse, så man kan sætte ind med en styrket indsats og derved mindske frafaldet på ungdomsuddannelserne. At være ”uddannelsesparat” var dermed et udtryk for, at den unge havde de nødvendige faglige, sociale og personlige forudsætninger for at kunne påbegynde og gennemføre en ungdomsuddannelse. Oprindeligt blev vurderingen foretaget en gang i 9. klasse og i 10. klasse af en UU-vejleder uden tydelige vurderingskriterier. Man vurderes alene til den ungdomsuddannelse, man er interesseret i at påbegynde, dvs. enten til erhvervsuddannelse eller gymnasial uddannelse.

Vurdering i 8. klasse

Med reformen af eud i **2014** blev UPV-ordningen ændret mhp. at sikre en tidligere og bedre indsats over for de grundskoleelever, der er i risiko for ikke at påbegynde og/eller gennemføre en ungdomsuddannelse. Elevernes UPV blev derfor fremrykket til at finde sted første gang i 8. klasse. Som noget nyt blev der også opstillet en række specifikke kriterier for, hvordan uddannelsesparatheden skulle vurderes. Skolerne blev desuden forpligtet til at iværksætte faglige og

⁵ Fra og med skoleåret 2018/2019 er der indført nye optagekrav til de gymnasiale uddannelser. Dette betyder, at unge der nu bliver vurderet ikke-uddannelsesparate eller ikke opfylder adgangskravene til den ungdomsuddannelse, de ønsker at påbegynde vil blive indkaldt til en optagelsesprøve og –samtale på ungdomsuddannelsen.

vejledningsmæssige indsatser målrettet de unge, der vurderes ikke-parate i 8. klasse, med henblik på at understøtte, at de unge er parate ved udgangen af 9. klasse. Udfaldet af uddannelsesparathedsvurderingen får altså betydning for, hvilket omfang og hvilken type vejledning den unge tilbydes.⁶

Indførelse af karakterkrav på uddannelsesparathedsvurdering (UPV)

Med reformen af eud fra **2014** blev der indført karakterkrav ifm. uddannelsesparathedsvurderingen. I 8. klasse skal eleven således opnå et gennemsnit på 4 i standpunktskaraktererne i 8. klasse for at blive vurderet fagligt parat til en ungdomsuddannelse. På dette tidspunkt er der endnu ikke indført karakterkrav på de gymnasiale uddannelser. For elever i 9. og 10. klasse afhænger karakterkravet af elevens uddannelsesønske. Elever, der ønsker en eud, skal opnå gennemsnittet 2,0 i standpunktskarakter i hvert af fagene dansk og matematik for at blive vurderet uddannelsesparat.⁷

Sideløbende med ændringerne i UPV-lovgivningen blev der også indført adgangskrav på erhvervsuddannelserne. Udover at være vurderet uddannelsesparat til eud skal eleven desuden bekræfte sit faglige niveau ved at bestå folkeskolens afgangsprøve samt opnå et gennemsnit på minimum 2,0 i dansk og matematik for at blive optaget på den ønskede eud.⁸

Indførelse af karakterkrav på gymnasiale uddannelser

I forbindelse med gymnasireformen fra **2017** blev der yderligere indført karakterkrav ifm. uddannelsesparathedsvurderingen for elever, der ønskede en gymnasial uddannelse. Kravet for at blive vurderet fagligt parat til de treårige gymnasiale uddannelser er således et gennemsnit på 5,0 i standpunktskaraktererne og 4,0 til den toårige hf-uddannelse.⁹ Ligesom for optag på eud er der blevet indført adgangskrav for at blive optaget på de gymnasiale uddannelser. Optagelsesreglerne er forskellige, alt efter om eleven søger efter 9. eller 10. klasse, samt om eleven søger optag på en treårig gymnasial uddannelse eller en toårig hf-uddannelse. Adgangsreglerne gælder fra sommeren 2019.¹⁰

Halvårlig vurdering

For at understøtte arbejdet med den unges uddannelsesparathedsvurdering blev det fra og med skoleåret **2017/2018** indført, at eleverne skal parathedsvurderes to gange årligt, hvor det tidligere kun skete en gang om året. Eleverne skal derfor nu vurderes midtvejs og ved afslutningen af både 8., 9. og 10. klasse.¹¹

Vurdering af elevernes praksisfaglige forudsætninger

Fra og med skoleåret **2018/2019** blev det indført, at skolerne – ud over de faglige, personlige og sociale forudsætninger – skal vurdere elevernes praksisfaglige forudsætninger. Praksisfaglige forudsætninger specificeres i bekendtgørelsen som de praktiske og kreative færdigheder, der bruges, når der skal udføres et stykke praktisk arbejde. Eleven kan vurderes til enten at have middel eller høje praksisfaglige forudsætninger, hvorfor denne dimension i vurderingen kan

6 BEK nr. 839 30/06/2014.

7 BEK nr. 839 30/06/2014.

8 LBK nr. 282 af 18/04/2018.

9 BEK nr. 775 14/06/2017.

10 LOV nr. 1716 af 27/12/2016.

11 BEK nr. 775 14/06/2017.

være med til at trække helhedsvurderingen af elevens uddannelsesparathed op, men ikke ned.¹²

Skriftlig besked om UPV

Fra og med skoleåret **2018/2019** gælder det ydermere, at elev og forældre skal have skriftlig besked om elevens uddannelsesparathedsvurdering i 8. klasse, samt hvis eleven senere i 8., 9. eller 10. klasse bliver vurderet ikke-uddannelsesparat. Dette med henblik på at sikre, at der ikke sker misforståelser med hensyn til den vurdering, der er af eleven.¹³

Vurderinger til alle uddannelser

Med den politiske aftale *Fra folkeskole til faglært* fra november 2018 skal alle elever i grundskolen uddannelsesparathedsvurderes til både erhvervsuddannelser og gymnasiale uddannelser.

2.2 Metode

Undersøgelsen er baseret på spørgeskemaundersøgelser blandt et repræsentativt udvalg af unge, koblet til registerdata og kvalitative interviews. I det følgende præsenteres undersøgelsens datakilder og metode. Design og metodiske valg er beskrevet uddybende i den samlede undersøgelses metodeappendiks. Her findes også undersøgelsens litteraturliste.¹⁴

2.2.1 Kvalitative data

Der er gennemført 90 kvalitative interviews i 9. klasse med EVA's kvalitative ungepanel, som deltager i forløbsundersøgelsen. De unge er i 9. klasse blevet interviewet to gange. 46 unge er interviewet i november/december 2017, og 44 af de 46 unge er geninterviewet i marts/april 2018. De unge var under det første interview i gang med første halvår af 9. klasse, og de havde endnu ikke modtaget deres endelige uddannelsesparathedsvurdering. Det andet interview blev gennemført lige efter, de unge havde valgt, hvad de vil efter 9. klasse, og havde sendt ansøgning til ungdomsuddannelse eller tilmeldt sig 10. klasse.

EVA's kvalitative ungepanel er rekrutteret fra ti folkeskoler i 2016, hvor de er blevet udvalgt på baggrund af spredning med hensyn til kriterierne elevgrundlag og overgangsfrekvens til ungdomsuddannelser. De unge udgør dermed en differentieret gruppe af unge, som kan forventes at opleve forskelligartede overgangsforløb. De unge blev første gang interviewet i september/oktober 2016 i forbindelse med undersøgelsen i 8. klasse.

Interviewene har haft til formål at skabe indsigt i, hvordan og hvorfor indsatser og faktorer påvirker de unges tanker om uddannelse, herunder deres refleksioner, overvejelser, oplevelser, afklaring og forestillinger om uddannelsesvalget.

12 BEK nr. 825 21/06/2018.

13 BEK nr. 945 28/06/2018.

14 <https://www.eva.dk/sites/eva/files/2017-12/Metodeappendiks%20til%20Unges%20veje%20mod%20ungdomsuddannelse%2005122017.pdf>.

Data fra interviewene er blevet transskriberet og derefter systematisk kodet og kondenseret ved brug af en framework-tilgang (tematisk aksekodning) med henblik på at identificere mønstre i data. Kodningen er foretaget i analyseprogrammet QSR NVivo Framework.

2.2.2 Kvantitative data

Den kvantitative dataindsamling har bestået af to spørgeskemaundersøgelser koblet til relevante registerdata. Den kvantitative dataindsamling har haft til formål at sikre et bredt, repræsentativt datagrundlag om de unges baggrund, trivsel, oplevelser, holdninger og tilgange til uddannelse og arbejde.

Spørgeskemaundersøgelse

Der er gennemført to repræsentative spørgeskemaundersøgelser blandt den samme gruppe af unge, som indgår i forløbsundersøgelsen. Gruppen af unge, der deltager i forløbsundersøgelsen, kommer fra en stikprøve bestående af elever fra en række folkeskoler og privatskoler, fordelt over hele landet.

Første spørgeskemaundersøgelse blev gennemført i marts-maj 2017, hvor de unge gik i 8. klasse. Der blev indsamlet i alt 5.397 besvarelser, hvilket giver en svarprocent på 68 %. Den anden spørgeskemaundersøgelse blev gennemført i marts-maj 2018, hvor de unge gik i 9. klasse. Der blev her indsamlet 4.407 besvarelser, hvilket giver undersøgelsen en samlet svarprocent på 49 %. Data fra spørgeskemaundersøgelserne er efterfølgende koblet til registerdata fra Danmarks Statistik.

Registerdata

De indsamlede spørgeskemadata er koblet til relevante registre i Danmarks Statistisk (DST) og fra Styrelsen for It og Læring (STIL). Registerdata er koblet til spørgeskemadata med henblik på at undersøge spørgeskemaundersøgelsens repræsentativitet og supplere analyserne med oplysninger om de unges baggrund, herunder forældres uddannelser og indkomst, bopæl, alder mv. Derudover er uddannelseshistorik og data om de unges uddannelsesparathed blevet inddraget. I forbindelse med kobling til registerdata i Danmarks Statistik er en række unge i stikprøven udeladt af analyserne på grund af manglende registeroplysninger. I nogle analyser indgår desuden udelukkende de unge, der har besvaret begge spørgeskemaundersøgelser. Det betyder, at N i tabellerne kan variere.

2.2.3 Ekspertgruppe

Undersøgelsen følges af en ekspertgruppe bestående af lektor Mette Pless, seniorforsker Jens Peter Thomsen og centerleder af UU-Lillebælt og formand for UU Danmark Anders Ladegaard. Ekspertene bidrager til løbende kvalificering af dataindsamlingsværktøjer, analyser og afrapporteringer i projektet.

2.2.4 Projektgruppe

Denne rapport er udarbejdet af en projektgruppe med følgende deltagere:

- Seniorkonsulent Mia Uth Madsen (projektleder for forløbsundersøgelsen)
- Konsulent Mathilde Hangaard (projektleder for denne rapport)
- Konsulent Anne Kyed Vejbæk
- Chefkonsulent Pernille Hjermov

- Seniorkonsulent Jesper de Hemmer Egeberg
- Juniorkonsulent Amalie Noer Rasmussen
- Juniorkonsulent Randi Åkerman
- Juniorkonsulent Mia Stangerup.

2.2.5 Læsevejledning

Rapporten består af tre dele. I den første del fokuserer vi på, hvad de unge orienterer sig mod, når de træffer et uddannelsesvalg.

I rapportens anden del ser vi på, hvilke arenaer der har betydning for de unges valg af uddannelse efter 9. klasse.

I rapportens tredje del ser vi på de unges oplevelser af vejledning i udskolingen, herunder hvad der fra de unges perspektiv skaber kvalitet i vejledningen.

3 Fremtidsudsigter præger de unges valg

Efter 9. klasse afslutter de unge grundskolen, og et nyt kapitel venter dem. Der har fra politisk hold længe været fokus på, at de unge kommer hurtigt videre i uddannelsessystemet. Det er imidlertid fortsat langt fra alle unge, der går direkte fra 9. klasse til en ungdomsuddannelse. Faktisk vælger halvdelen af alle unge 10. klasse efter 9. klasse.

EVA har i to foregående rapporter, baseret på data fra forløbsundersøgelsen *Unge vej mod ungdomsuddannelse*¹⁵ (EVA, 2018; EVA, 2019), vist fordelingen af de unges valg af uddannelse efter 9. klasse. Her fremgår det, at næsten halvdelen (49 %) af de unge vælger 10. klasse efter 9. klasse. Derudover er der 39 % af de unge, der vil i gymnasiet, mens blot 6 % har planer om eud (4 %) eller eux (2 %)¹⁶. Resten af de unge (5 %) skal noget andet, fx starte på et forberedende tilbud (1 %) eller arbejde.

Dette kapitel viser, at de unge orienterer sig mod fremtiden, når de træffer et uddannelsesvalg i 9. klasse. De er optagede af, hvordan de kan få deres interesser til at spille ind i deres valg af uddannelse, men endnu mere af, hvordan deres valg af uddannelse kan bidrage til, at de får et godt liv med hensyn til familie og økonomisk stabilitet. Der er imidlertid forskel på, hvor langt ud i fremtiden de unge orienterer sig, når de skal træffe valget. Disse orienteringer mod uddannelse og job beskriver vi som fire forskellige fremtidshorisonter; hhv. en *pausehorisont*, en *ungdomsuddannelseshorisont*, en *videreuddannelseshorisont* og en *jobhorisont*. Horisonterne er ikke gensidigt udelukkende, men viser nogle af de nuancer og forskelle, der er i de unges valg.

3.1 Valgprocessen, overvejelser og begrundelser

3.1.1 Fra interesseorientering i 8. klasse til fremtidssikring i 9. klasse

Tanker om fremtidsmuligheder er i høj grad et omdrejningspunkt, når de unge i 9. klasse skal træffe valg om ungdomsuddannelse. Det handler især om, hvordan uddannelse og job kan bidrage til at sikre en god levevej for dem, når de bliver voksne.

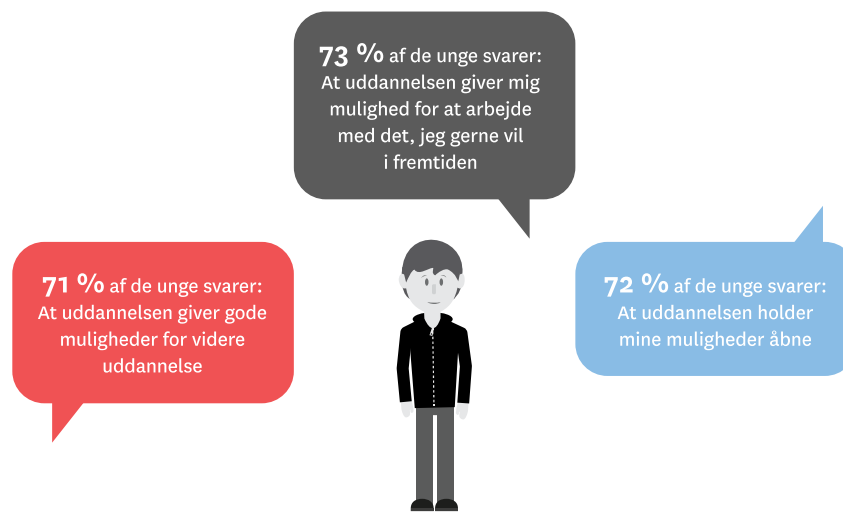
De unge i 9. klasse vurderer, at særligt tre faktorer har betydning for deres valg: at uddannelsen giver mulighed for at arbejde med det, de gerne vil i fremtiden (73 %), at uddannelsen holder muligheder åbne (72 %), og at uddannelsen giver gode muligheder for videre uddannelse (71 %) (jf. figur 3.1).

¹⁵ Hent alle udgivelser i forløbsundersøgelsen på: <https://www.eva.dk/grundskole/unges-vej-mod-ungdomsuddannelse>.

¹⁶ Disse tal stemmer nogenlunde overens med den reelle søgning til ungdomsuddannelserne, som er opgjort af Styrelsen for It og Læring (STIL) på <https://uddannelsesstatistik.dk/Pages/Reports/1684.aspx>. Ud af alle unge i undersøgelsen, der svarer, at de har søgt en ungdomsuddannelse, har 13 % fx søgt en erhvervsuddannelse. I den nationale opgørelse fra STIL opgøres søgningen til erhvervsuddannelserne til 14,6 % ud af alle unge, der har søgt en ungdomsuddannelse direkte fra 9. klasse.

FIGUR 3.1

Fremtidssikring i valget

Faktorer, der har betydning for valg af uddannelse efter 9. klasse

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.

Note: Respondenterne i 9. klasse er spurgt: "I hvilken grad har disse faktorer haft betydning for dit valg af uddannelse?"

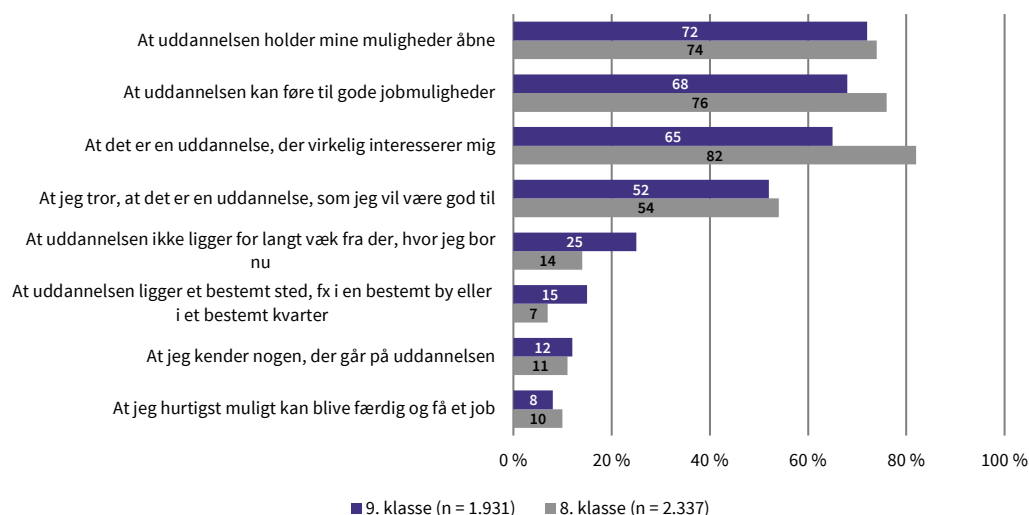
Note: Af figur 3.3. fremgår det, hvilke faktorer respondenterne yderligere er blevet spurgt ind til.

Da vi spurgte de unge i 8. klasse om, hvad der har størst betydning for deres overvejelser om valg af ungdomsuddannelse, vægtede signifikant flere "interesse" frem for "muligheder for fremtiden" som værende af størst betydning for deres valg. I 8. klasse angav 82 % af de unge, "At det er en uddannelse, der *interessere* mig" til at have størst betydning for deres overvejelser om valg af uddannelse, mens det i 9. klasse er 65 %.¹⁷ Det viser figur 3.2 nedenfor.

¹⁷ I 9. klasse er der spurgt ind til en række yderligere faktorer, hvilket potentielt kan vanskeliggøre direkte sammenligning mellem spørgsmålsbatterierne de to år. Dog vurderes det, at sammenligningen stadig er meningsfuld, idet de unge er blevet bedt om at angive graden af vigtighed uafhængigt af de øvrige faktorer. I 9. klasse er de unge yderligere spurgt om følgende faktorer: "at jeg kender nogen, der har taget uddannelsen", "at jeg kender nogen, der har talt godt om uddannelsen", "at uddannelsen giver mig mulighed for at arbejde med det, jeg gerne vil i fremtiden", "at uddannelsen giver gode muligheder for videre uddannelse", "at uddannelsen kan føre til gode jobmuligheder på længere sigt", "at jeg hurtigst muligt kan blive færdig og få et job", "at man har nogle spændende fag på uddannelsen".

FIGUR 3.2

Hvad har betydning for valg af ungdomsuddannelse?

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 8. og 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2017 og 2018.
Note: Figuren viser kun de spørgsmål, der er stillet både i 8. og 9. klasse, og figuren er udelukkende baseret på svar fra de unge, der har planer om en ungdomsuddannelse.

Note: Respondenterne i 8. klasse er spurgt: "Har dette betydning for dine overvejelser om valg af ungdomsuddannelse?" Respondenterne i 9. klasse er spurgt: "I hvilken grad har disse faktorer haft betydning for dit valg af..." Figur viser kun "I høj grad".

Mens interesser således spillede en helt fremtrædende rolle i de unges overvejelser om valget af ungdomsuddannelse i 8. klasse, er de unges tanker om valget af ungdomsuddannelse i 9. klasse også præget af overvejelser om, hvad der venter i fremtiden, og hvordan fremtiden afhænger af det uddannelsesvalg, de træffer.

"At holde sine muligheder åbne" er en af de vigtigste faktorer både i 8. klasse og 9. klasse. En mulig grund til, at der er en mindre andel i 9. klasse (68 %) end i 8. klasse (76 %), der peger på faktoren "at uddannelsen kan føre til gode jobmuligheder", er, at der i 9. klasse er stillet en række beslægtede spørgsmål (jf. note til figur 3.1), som kan have betydning for udfaldet af de unges svar.

Samtidig ses en tendens til, at praktiske faktorer spiller en større rolle i 9. klasse end i 8. klasse. Den faktor, der er steget mest siden 8. klasse, er, "at uddannelsen ligger i nærheden af, hvor jeg bor nu", hvor 14 % af de unge i 8. klasse svarer, at det i høj grad har betydning for valget af ungdomsuddannelse, mens det i 9. klasse gælder for 25 %. Samme mønster ses for den faktor, der handler om, at uddannelsen ligger et bestemt sted. Her angiver 7 % i 8. klasse, at det i høj grad er vigtigt, mens det i 9. klasse gælder 15 % af de unge. Valget i 9. klasse bliver altså i stigende grad også et valg, der handler om helt praktisk og konkret at kunne forestille sig en hverdag, hvor man skal transportere sig til et uddannelsessted, og at dette ikke skal være for langt væk.

De faktorer, som færrest unge i 9. klasse har tillagt stor betydning for deres valg af uddannelse, er, om de hurtigst muligt kan blive færdige og få et job (8 %), om de kender nogle, der går på uddannelsen (12 %), og om uddannelsen ligger et bestemt sted (15 %) (se figur 3.2).

Job- og videreuddannelsesmuligheder er i fokus

De interviewede unge i 9. klasse peger i vid udstrækning på, at deres uddannelsesvalg handler om udsigten til at få et godt job, at tjene penge og med de unges ord ”at lave noget, man ikke bliver slidt af”. Interviewene tegner et billede af, at de unge i deres uddannelsesvalg også forholder sig til de videreuddannelses- og jobmuligheder, som de umiddelbart kender, og som i de unges øjne kan give dem en god levevej.

I 8. klasse fremhævede de interviewede unge i højere grad mere kortsigtede perspektiver, som var mere interesse- og lystbetonede. En af de unge fortæller fx, at hun i 8. klasse havde en klar ide om at tage en privat uddannelse som berider direkte efter 9. klasse, da hun brænder for heste og har en stor interesse for ridning. Da vi møder hende i 9. klasse, fortæller hun, at hun nu har ændret sin plan og i stedet har valgt en gymnasial uddannelse efter 9. klasse. Hun overvejede at vælge hhx, som hun ser som en god vej til at blive selvstændig, og at hun så i stedet for at blive berider kunne bringe sin interesse i spil ved at starte et firma med heste. Men hun har valgt stx, som i hendes optik er et mere sikkert valg, som vil give hende bedre mulighed for at læse videre og i sidste ende få et fast job med en god og stabil indtjening. Hun fortæller:

Jeg har ændret fra at ville være berider til at starte på gymnasiet. Jeg har så overvejet hhx, fordi det kan jeg bruge, hvis jeg en dag skal køre mit eget sted med heste. Men jeg tænkte, at der var større muligheder ved at tage almindelig gymnasie-stx. Så kan man komme ind på dyrlægeuddannelsen fx. Fordelen ved først at gå på stx og så blive dyrelæge er, at det kan sikre mig mere økonomisk. Hvis det kun er berider, man lever af, så er det svært at bakke ud af det og stoppe igen, hvis det bliver for hårdt.

Pige 9. klasse, valgt stx

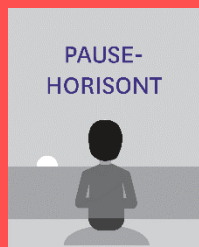
Som det fremgår af citatet, falder valget mellem stx og hhx ud til stx's fordel, fordi hun anser, at det almene gymnasium giver adgang til flere videreuddannelsesmuligheder end hhx. Denne opfattelse går igen i flere af de gennemførte interviews.

3.2 Fire fremtidshorisonter

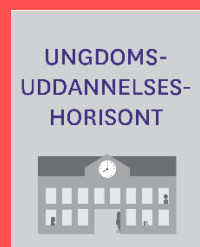
Fremtiden præger de unges valg af uddannelse efter 9. klasse, men der er forskel på, hvor langt ud i fremtiden de unge orienterer sig, når de skal træffe valget. På tværs af de unges fortællinger om deres valg tegner der sig fire forskellige orienteringer mod uddannelse og job. De forskellige orienteringer beskriver vi som fire fremtidshorisonter, se figur 3.3.

FIGUR 3.3

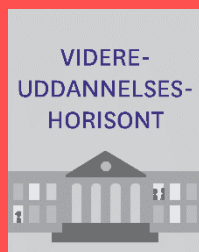
Fire fremtidshorisonter i de unges valg

Unge, der orienterer sig mod at få en pause mellem grundskole og ungdomsuddannelse, og som tilmelder sig 10. klasse, et forberedende tilbud eller får et arbejde. Det kan være unge, der har brug for ekstra tid til at beslutte sig og blive klar til at træffe et valg. Det kan også være unge, der har brug for at et år til at udvikle sig fagligt, socialt og eller personligt, eller som ønsker at forfølge en fritidsinteresse eller afprøve sig selv i et nyt miljø. Unge med en pausehorisont vælger typisk 10. klasse efter 9. klasse.

Unge, der orienterer sig mod den ungdomsuddannelse, de har valgt. For disse unge spiller det nye uddannelsesmiljø både fagligt og socialt en udslagsgivende rolle for det valg, de træffer. De har i mindre grad et fokus på, hvad uddannelsen skal bruges til bagefter, men et ønske om at holde så mange muligheder som muligt åbne. Unge med en ungdomsuddannelseshorisont vælger typisk en gymnasial uddannelse efter 9. klasse

Unge, der orienterer sig mod videregående uddannelse. Disse unge vælger ofte at påbegynde en ungdomsuddannelse, samtidig med at de har gjort sig overvejelser om, hvilken videregående uddannelse de gerne vil starte på efter endt ungdomsuddannelse. Unge med en videreuddannelseshorisont vælger typisk en gymnasial uddannelse efter 9. klasse.

Unge, der orienterer sig mod et bestemt arbejde, som de ønsker efter endt ungdomsuddannelse eller videregående uddannelse. Disse unge har klare planer om, hvilket job de gerne vil have efter endt ungdomsuddannelse. Unge med en jobhorisont vælger typisk en erhvervsuddannelse efter 9. klasse eller en gymnasial uddannelse, der peger i retning af et specifikt job.

Det er en pointe ved de fire fremtidshorisonter, at de ikke grupperer de unge i forhold til deres valg efter 9. klasse, men beskriver karakteren af de orienteringer mod fremtiden, der knytter sig til deres valg. De fire fremtidshorisonter skitserer nogle af de forskelle og nuancer, der er i de unges valgprocesser, herunder hvordan forskellige personer, begivenheder og erfaringer løbende giver de unge

input til at gentænke og justere deres valg. Der er samtidig tale om fire typologier, der ikke er gensidigt udelukkende. De unge kan godt have flere horisonter på en gang eller på forskellige tidspunkter, men er typisk præget af en horisont.

3.2.1 Pausehorisont

Hovedparten af de unge, der har valgt 10. klasse efter 9. klasse, udtrykker et behov for at få en pause i overgangen mellem grundskole og ungdomsuddannelse, førend de er klar til at påbegynde en ungdomsuddannelse.¹⁸

Der kan være flere årsager til, at de unge har brug for en pause. For en del unge handler det om, at de er i tvivl om, hvad de vil med hensyn til uddannelse og job. For andre unge handler det om, at de ønsker et miljøskifte, godt kunne tænke sig at udvikle sig mere fagligt og/eller socialt eller gerne vil forfølge en interesse.

I de kvalitative interviews fortæller en gruppe unge, der er præget af en pausehorisont, at de har brug for et år i 10. klasse til at få lidt mere tid til at overveje, hvilken vej de ønsker at gå med hensyn til uddannelse og job. Flere af de unge peger på, at valget er svært, fordi det bliver oplevet som et valg, der rækker langt frem og kommer til at definere deres fremtidsmuligheder resten af livet. Derudover fortæller flere unge, at et år i 10. klasse giver dem mulighed for at tilegne sig de nødvendige faglige, sociale og/eller personlige forudsætninger for at begynde på en ungdomsuddannelse.

En af de unge fortæller, at valget af 10. klasse for hende handler om, at hun får lidt ekstra tid til at blive mere afklaret med hensyn til ungdomsuddannelse:

Jeg tror, jeg i 10. klasse bliver mere afklaret. At jeg nok finder ud af et eller andet, der fanger mig, så uddanner jeg mig nok i det. Jeg tror bare, det er for tidligt allerede nu at skulle finde ud af, hvad jeg skal. Det er svært at lave en livsplan, når du er 16. Der er mange ting, der kan ændre sig.

Pige 9. klasse, valgt ordinær 10. klasse

Derudover forventer flere unge med en pausehorisont, at de med et valg af 10. klasse kan få et fagligt pusterum fra lange skoledage, da der i 10. klasse ikke er helt så mange obligatoriske fag, som der er i 9. klasse. Endelig kan pausehorisonten for nogle unge også handle om, at de med et år i 10. klasse kan få en pause fra den situation, de er i, fx ved at komme lidt væk fra det område, de bor i, fra deres forældre eller fra en vennegruppe, de tidligere har været en del af, for at etablere nogle nye venskaber.

Eksempel: Viktor overvejer at blive elektriker, men tager på efterskole først

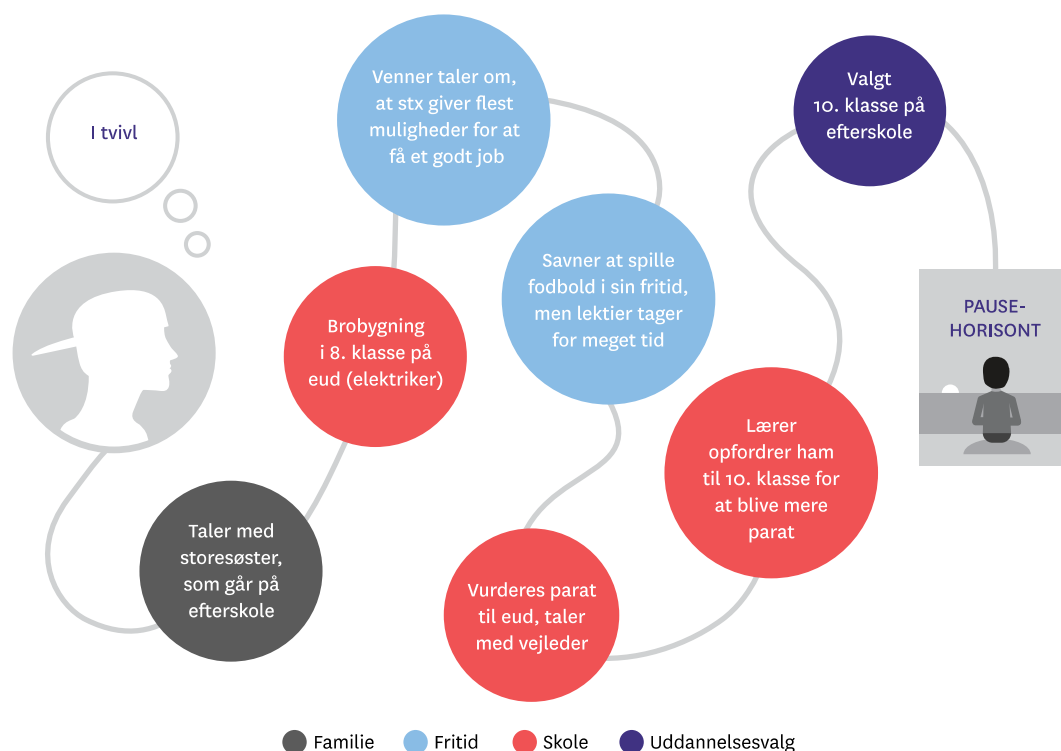
En af de interviewede unge er Viktor, som har valgt at gå i 10. klasse for at få lidt mere tid til at træffe valget af ungdomsuddannelse. Viktor orienterer sig mod at få lidt ekstra tid til at tænke sig om mellem grundskole og ungdomsuddannelse og er præget af en pausehorisont.

Viktor har i 9. klasse overvejet at blive elektriker, men hans venner mener, at stx giver flest muligheder. Han er dog træt af at gå i skole og føler sig ikke klar til at begynde på en ny, boglig uddannelse. Hans lærer opfordrer ham til at gå i 10. klasse. Han vælger 10. klasse på en efterskole, da hans søster har været glad for at gå på efterskole. Se et udsnit af Viktors valgproces, figur 3.4.

¹⁸ EVA ser i en kommende rapport nærmere på de unges udbytte af 10. klasse.

FIGUR 3.4

Viktor 9. klasse – pausehorisont

Udover at illustrere en pausehorisont, hvor Viktor udskyder valget af ungdomsuddannelse for at få ro på og blive mere afklaret, illustrerer hans valgproces også en udfordring, der handler om, at det kan være svært at træffe valg om en erhvervsuddannelse, hvis ens venner vælger at gå videre på en gymnasial uddannelse.

Det er kendetegnende for unge med en pausehorisont, at de ønsker at udskyde valget af ungdomsuddannelse. Desuden er der flere unge med en pausehorisont, der er skoletrætte, fagligt usikre eller i tvivl om, hvad deres interesser og styrker er. Samtidig er der også unge, der alene ønsker at få tid til at prøve sig selv af i et andet miljø og/eller bruge pausen til at få tid til at dyrke en fritidsinteresse. Mange unge ser 10. klasse som en god mulighed for at blive afklaret og glæder sig til få et fagligt pusterum og tid til at finde ud af, i hvilken retning de gerne vil gå med hensyn til uddannelse og arbejde.

3.2.2 Ungdomsuddannelseshorisont

En gruppe af de unge peger på, at deres ungdomsuddannelsesvalg især handler om, at de har valgt et særligt ungemiljø og uddannelsesmiljø, og at de ikke endnu har et billede af, hvad de vil efter ungdomsuddannelsen.

Denne horisont er især fremtrædende blandt de unge, der har valgt at påbegynde en gymnasial uddannelse efter 9. klasse, og som har en forventning om, dels at det bliver en god tid i deres ungdomsliv at være på gymnasiet, og dels at de i løbet af ungdomsuddannelsen vil blive klar til at træffe fremtidige valg for uddannelse og job. 27 % af de unge, der i spørgeskemaundersøgelsen har

valgt at påbegynde en gymnasial uddannelse, ved ikke, hvilket job de ønsker,¹⁹ og 20 % har ikke tænkt over, hvilken videregående uddannelse de skal vælge²⁰.

Valget af type gymnasial uddannelse, gymnasiets beliggenhed og det forestående valg af studieretning fylder blandt de unge, der er præget af en ungdomsuddannelseshorisont. Interviewene tegner desuden et billede af, at unge, der har planer om at vælge en stx, i højere grad er præget af en ungdomsuddannelseshorisont end unge, der vælger htx eller hhx. Unge, der vælger htx eller hhx, har som oftest også har gjort sig tanker om, hvilket fremtidigt arbejde de forestiller sig, at deres uddannelsesbane kan give mulighed for.

Unge, der vælger en stx, og som er præget af en ungdomsuddannelseshorisont, begrundes i udpræget grad deres valg med, at "stx holder mine muligheder åbne." Orienteringen mod fremtiden knytter sig således ikke til et specifikt job eller videregående uddannelse, men mere generelt til forventningen om, at valget af stx giver adgang til et godt job med gode indtjeningsmuligheder og et "spændende" indhold, og som samtidig giver en sikkerhed. En af de unge fortæller:

Jeg synes bare, at gymnasiet giver mange flere muligheder, sådan for forskellige slags jobs. Hvis jeg pludselig står og mister mit job, så har jeg noget falde tilbage på, så har jeg flere muligheder for at kunne søge forskellige jobs.

Pige 9. klasse, valgt stx

Ungdomsuddannelseshorisonten kan også forekomme blandt unge, der har valgt at påbegynde 10. klasse. Flere end halvdelen af de unge, der har valgt en ordinær 10. klasse (56 %), har planer om at påbegynde en gymnasial uddannelse, mens det gælder for tre ud af fire unge, der har valgt at gå i 10. klasse på en efterskole (74 %). I interviewene er der flere unge, der først og fremmest ser frem til at få en pause, jf. omtalte pausehorisont, og som efterfølgende forestiller sig at skulle i gymnasiet uden at have en ide om, hvad de vil bruge en gymnasial uddannelse til. En af de unge, der har valgt efterskole i 10. klasse, fortæller, at han har en klar plan til og med en gymnasial uddannelse, og at valget af en gymnasial uddannelse for ham er en selvfølge:

Folkeskole, efterskole og gymnasium [stx], det er ligesom en selvfølge – måske ikke efterskole – men gymnasiet, for det giver ligesom den bredeste fremtid og de fleste arbejdsmuligheder.

Dreng 9. klasse, valgt 10. klasse på efterskole

At valget af stx opfattes som et helt almindeligt valg, når man er ung, går igen i de kvalitative interviews. Flere unge oplever gymnasiet som "det normale valg", som ligger i naturlig forlængelse af grundskolen for dem, der kan lide at gå i skole.²¹

Eksempel: Sofia ønsker at holde sine muligheder åbne og vælger det almene gymnasium

En af de interviewede unge er Sofia, som har valgt det almene gymnasium, da hun ikke har nogen ide om, hvad hun vil med hensyn til fremtidigt arbejde, og ønsker at holde sin muligheder åbne.

19 Spørgsmålsformuleringen lød: "Ved du, hvilken slags arbejde, du vil have, når du bliver voksen?" med følgende svarmuligheder: "Ja", "Nogenlunde", "Nej".

20 Spørgsmålsformuleringen lød: "Hvordan har du det med videregående uddannelse (det kan både være korte, mellemlange og lange uddannelser, som man tager efter gymnasiet eller en erhvervsuddannelse, fx laborant, pædagog, politibetjent eller uddannelser på universitetet som dansk eller medicin)?" Her var der følgende svarmuligheder: "Jeg har ikke tænkt så meget over det", "Jeg tror, at jeg vil tage en videregående uddannelse", "Jeg ved, at jeg vil tage en videregående uddannelse, men jeg ved ikke hvilken", "Jeg ved præcis, hvilken videregående uddannelse jeg vil tage", "Jeg tror ikke, at jeg vil tage en videregående uddannelse", "Ved ikke".

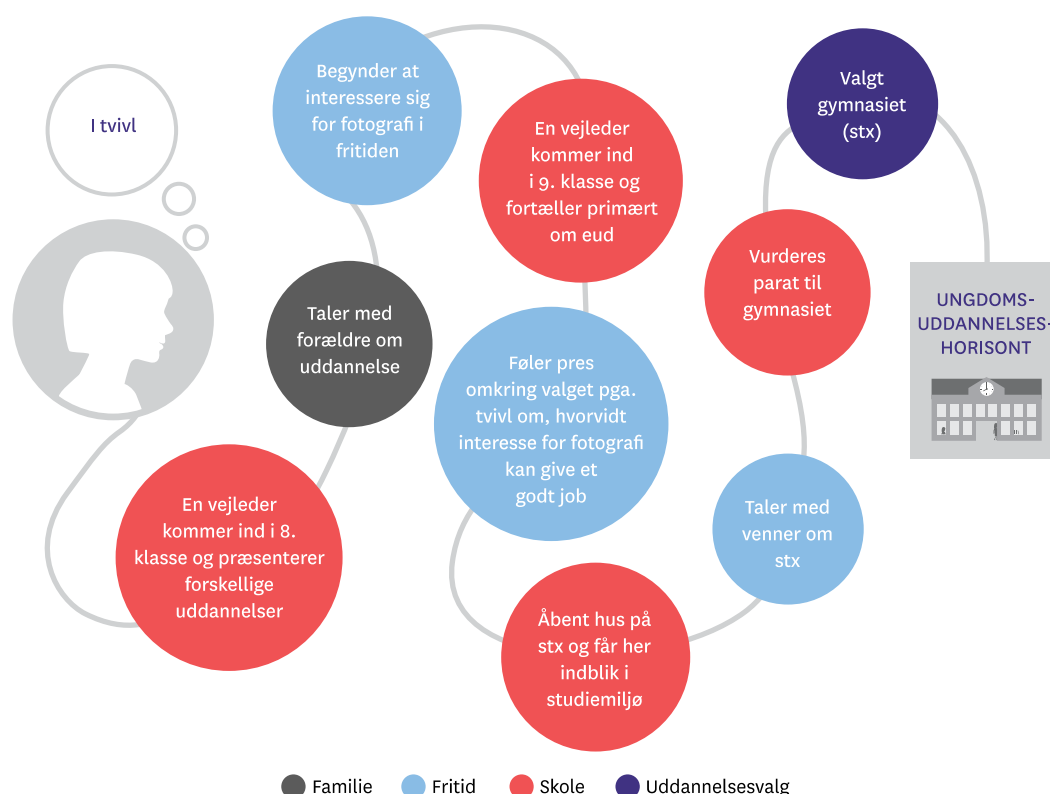
21 Se også EVA-rapport: Synet på ungdomsuddannelserne blandt unge i 9. klasse (2018).

Sofia orienterer sig mod tiden på gymnasiet, hvor hun ser frem til at blive en del af et godt ungdomsmiljø og få nogle nye fag og lærere.

Sofia har været meget i tvivl om, hvad hun skal vælge. Hun har overvejet at blive fotograf, da hun interesserer sig for fotografi i sin fritid, men hun har droppet den ide, da hun har hørt, at det er en usikker vej at gå, da det er svært at få et godt og stabilt job som fotograf. Hun er usikker på, hvad hun så skal, og hun er ikke så interesseret i eud, som de hører om, da vejlederen er på besøg i klassen. Hun tager til åbent hus med sine forældre på et gymnasium, hvor nogle gymnasieelever fortæller hende om det ungdomsmiljø, som der er på skolen, og som hun selv får lyst til at blive en del af. Hun taler med sine forældre og venner, som synes, gymnasiet er en god ide, netop også når hun ikke har nogen ide til, hvad der skal ske bagefter. Sofia glæder sig til at blive gymnasieelev, hun ved ikke, hvilken studieretning hun vil søge ind på, men det håber hun at finde ud af på grundforløbet. Se et udsnit af Sofias valgproces, figur 3.5.

FIGUR 3.5

Sofia 9. klasse – ungdomsuddannelseshorisont

Det er kendetegnende, at unge med en ungdomsuddannelseshorisont vælger en stx, og at valget bunder i et ønske om at holde fremtidsmulighederne åbne, fordi de fortsat er i tvivl om, hvad de vil på længere sigt. Samtidig er valget for mange også socialt motiveret.

3.2.3 Videreuddannelseshorisont

En gruppe unge vælger ungdomsuddannelse ud fra konkrete tanker om videregående uddannelse. Det gælder særligt unge, der har valgt en gymnasial uddannelse efter 9. klasse, eller som ved, de vil vælge en gymnasial uddannelse efter 10. klasse.

Der er både eksempler på unge, der har valgt en gymnasial uddannelse, og unge, der skal i 10. klasse på efterskole, som peger på, at de gerne vil tage en videregående uddannelse. Men det varierer, hvor afklarede de er. Unge, der har gjort sig konkrete tanker om, hvilken videregående uddannelse de vil tage, kan karakteriseres ved at være præget af en videreuddannelseshorisont. Det gælder 17 % af de unge, der har valgt en gymnasial uddannelse, mens det gælder for 10-14 % af de unge, der skal i 10. klasse eller på eud. Se tabel 3.1.

TABEL 3.1

Hvordan har du det med videregående uddannelse?

	Gymnasial uddannelse (n = 1.679)	Erhvervsud- dannelse (n = 252)	10. klasse (ordinær) (n = 805)	10. klasse (efterskole) (n = 1.391)	Total (N = 4.351)
Jeg har ikke tænkt så meget over det	20 %	34 %	31 %	28 %	25 %
Jeg ved, at jeg vil tage en videregående uddannelse, men jeg ved ikke hvilken	41 %	7 %	21 %	30 %	31 %
Jeg tror, jeg vil tage en videregående uddannelse	17 %	14 %	17 %	21 %	18 %
Jeg ved præcis, hvilken videregående uddannelse jeg vil tage	17 %	14 %	12 %	10 %	13 %
Jeg tror ikke, at jeg vil tage en videregående uddannelse	1 %	16 %	6 %	3 %	3 %
Ved ikke	4 %	14 %	15 %	10 %	9 %
Total	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Kilde: Spørgekemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.

Note: Baseret på spørgsmålet: "Hvordan har du det med videregående uddannelse? (Vælg det udsagn, som passer bedst på dig)"

Note: p-værdi < 0,001.

Som tabellen også viser, er der blandt unge, der har valgt en gymnasial uddannelse, kun 1 %, der ikke tror, de vil have en videregående uddannelse. Set ud fra den betragtning, er de fleste unge på de gymnasiale uddannelser i en vis udstrækning orienteret mod videreuddannelse, om end størstedelen af de unge endnu er meget uafklarede.

De kvalitative interviews viser både eksempler på unge, som alene har forholdt sig til videregående uddannelse, og eksempler på unge, der både har forholdt sig til videregående uddannelse og job. Blandt de unge, der har forholdt sig til både videregående uddannelse og job, er det typisk optagelse på den videregående uddannelse, der fylder, fx adgangskrav og fag, fremfor, hvordan det vil være at varetage det pågældende job.

Der er enkelte eksempler på unge, der ønsker at påbegynde en erhvervsuddannelse, og som har en drøm om at tage en videregående uddannelse, når de har været ude at arbejde i en periode. Det med henblik på at kunne få et bedre job senere hen:

Når jeg har været tømrer eller murer i noget tid, så vil jeg gerne have en videregående uddannelse, hvor man bestemmer over en stor byggeplads eller noget. Bygningskonstruktør eller noget lignende. Tømrer eller murer bliver man jo meget slidt af, så hvis man tager en videregående uddannelse, hvor man så kan lave noget, der gør, man ikke bliver så slidt henover årene.

Dreng 9. klasse, valgt eud

Størstedelen af de unge, der er præget af en videreuddannelseshorisont, ønsker imidlertid at vælge en gymnasial uddannelse som et springbræt til en videregående uddannelse.

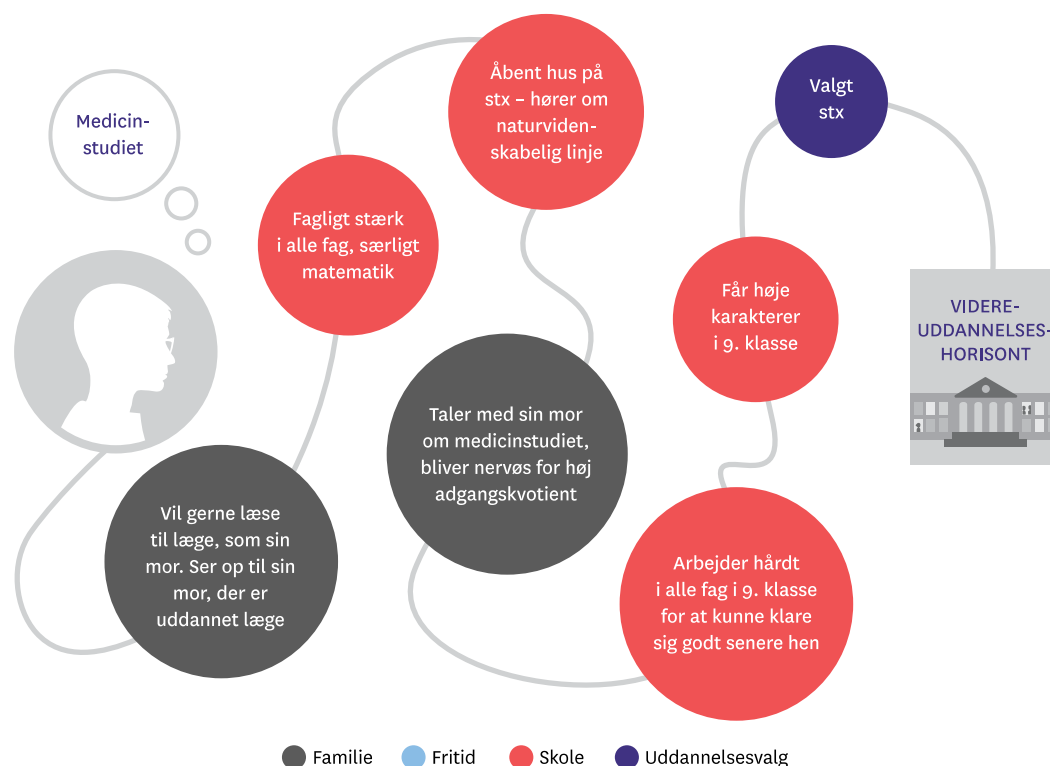
Eksempel: Thomas vil på gymnasiet for at få adgang til medicinstudiet

En af de interviewede unge er Thomas, som orienterer sig mod medicinstudiet, og som har valgt at søge ind på det almene gymnasium som et springbræt til at læse videre. Thomas har valgt et gymnasium, der er kendt for at have en særligt god naturvidenskabelig profil, som vil klæde ham godt på til at læse videre efter gymnasiet.

Thomas har altid set op til sin mor, som er læge. Han synes, hun har et vigtigt arbejde, og ved, at hun også er glad for det. Thomas klarer sig fagligt godt i skolen, han er særligt glad for matematik, hvor han er den bedste i klassen. I 9. klasse er Thomas til åbent hus på et gymnasium, som han har hørt, har en god naturvidenskabelig studieretning. Han har derfor søgt ind på dette gymnasium og vil efter grundforløbet søge ind på den naturvidenskabelige studieretning. Thomas tænker mest, at gymnasiet blot skal overstås, så han kan læse videre på medicinstudiet. Han har haft fokus på at få så gode karakterer som muligt i 9. klasse, så han har de bedste forudsætninger for også at klare sig godt på gymnasiet og komme ud fra gymnasiet med et højt nok snit til at blive optaget på medicinstudiet. Se et udsnit af Thomas' valgproces, figur 3.6.

FIGUR 3.6

Thomas 9. klasse – videreuddannelseshorisont

Det er kendetegnende, at unge med en videreuddannelseshorisont klarer sig fagligt godt i skolen og ser valget af en gymnasial uddannelse som et selvfølgelig springbræt til en ønsket videregående uddannelse.

3.2.4 Jobhorisont

Der er også eksempler på unge, der orienterer sig mod et konkret arbejdsliv, og som har truffet deres uddannelsesvalg i 9. klasse med afsæt i overvejelser om, hvilket job de ønsker sig i fremtiden. Jobhorisonten er særligt udbredt blandt unge, der har valgt en erhvervsuddannelse, fx tømrer eller grafiker, eller som har valgt en gymnasial uddannelse som et skridt på vejen mod et specifikt job som fx sygeplejerske eller politibetjent.

Det er karakteristisk for gruppen af unge, der har valgt en eud, at de generelt har et billede af, hvilket job de ønsker, når de er færdige med deres uddannelse. I alt 96 % af de unge, der har valgt en erhvervsuddannelse, ved – enten helt (61 %) eller nogenlunde (35 %) – hvad de skal arbejde med i fremtiden (jf. tabel 3.2). Tilsvarende gør sig gældende for 73 % af de unge, der har valgt en gymnasial uddannelse. Her er andelen, der svarer nogenlunde (48 %), dog betydeligt større end dem, der svarer ja (25 %).

TABEL 3.2

Ved du, hvilket slags arbejde du vil have, når du bliver voksen?

	Gymnasial uddannelse (n = 1.679)	Erhvervs- uddannelse (n = 252)	10. klasse (ordinær) (n = 805)	10. klasse (efterskole) (n = 1.391)	Total (n = 4.127)
Ja	25 %	61 %	29 %	20 %	26 %
Nogenlunde	48 %	35 %	41 %	46 %	45 %
Nej	27 %	4 %	29 %	34 %	28 %
Total	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.

Note: De 57 elever, der skal i 10. klasse på en erhvervsskole, indgår her i kategorien "10. klasse (ordinær)".

Note: p-værdi < 0,001.

I de kvalitative interviews giver en gruppe af de unge udtryk for, at de har truffet deres uddannelsesvalg med afsæt i tanker om et konkret fremtidigt arbejde. Hovedparten af disse unge ser en erhvervsuddannelse, enten eud eller eux, som en vej til at få det pågældende job, men langt de fleste unge ønsker at gå i 10. klasse, inden de påbegynder erhvervsuddannelsen. Flere unge fortæller i den forbindelse, at de skal bruge året i 10. klasse på at blive fagligt eller personligt klar til at kaste sig ud i erhvervsuddannelsen, eller at de ønsker at dyrke det sociale på en efterskole, inden de påbegynder uddannelsen.

Flere unge, der er præget af en jobhorisont, fremhæver, at der er en i deres familie, der har det pågældende job og er glad for det, eller at de har opbygget kendskab til jobbet gennem et fritidsjob. En af de unge fortæller fx, at hendes tante er grafiker, og at hun derigennem har fået ideen til selv at blive grafiker. Samtidig fortæller flere af de unge, at deres orientering mod et specifikt job har været der i flere år. Nogle fortæller, at de altid har vidst, at det er det, de gerne vil arbejde med i fremtiden. En af de unge fortæller, at hans far er landmand, og at han altid gerne selv har villet være landmand. Han har valgt at tage en erhvervsuddannelse på landbrugsskolen efter 9. klasse ud fra et konkret ønske om at komme til at arbejde som landmand i fremtiden:

I: I 8. klasse talte vi om, at det her med at være landmand, er noget, du altid gerne har villet. Ved du, hvad vil gerne vil her efter 9. klasse?

R: På landbrugsskolen. [...] Min far har selv været landmand, og det vil jeg også gerne være.

Dreng 9. klasse, valgt eud

Derudover fremhæver unge med en jobhorisont typisk erhvervspraktik som noget, der har været med til at gøre dem sikre på det pågældende job. Det fortæller en af de unge om:

Jeg var i praktik i 8. klasse ved et firma, hvor der er grafikere og fotografer, og min tante arbejder deroppe, så det var der, jeg havde fundet praktikpladsen igennem. Jeg syntes bare, at det var så fedt, at jeg var bare sikker på, at jeg gerne vil være det. Min tante er også grafiker, så jeg kender godt til uddannelsen.

Pige 9. klasse, valgt 10. klasse på efterskole

Flere af disse unge giver udtryk for, at erhvervspraktik kan være med til at bekræfte eller afkræfte deres forestillinger om jobbet ved at give et nærmere indblik i, hvad et job går ud på.

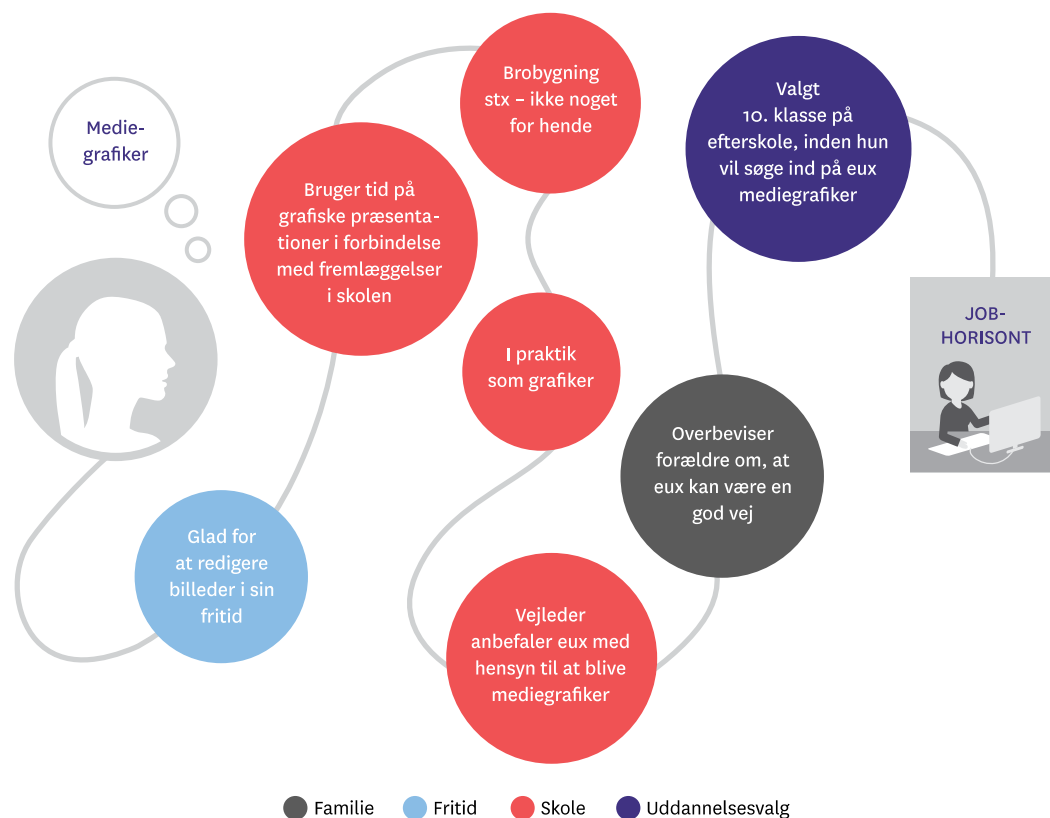
Eksempel: Amalie vil arbejde som mediegrafiker og vil vælge eux efter 10. klasse på efterskole

Amalie er en af de interviewede unge, som i sit uddannelsesvalg orienterer sig mod det job, hun drømmer om i fremtiden, nemlig at blive mediegrafiker.

Amalie fortæller, at hun har en stor interesse for at redigere billeder og lave hjemmesider. I skolen bruger hun rigtig meget tid på at lave grafiske fremstillinger i forbindelse med opgaver i fx dansk. Hun er vurderet uddannelsesparat til gymnasiet, men efter brobygning på stx finder hun ud af, at det slet ikke er noget for hende, da hun tænker, fagene er for boglige og ikke kreative nok. I 9. klasse taler hun med sin tante, som er grafiker, og som hun er meget inspireret af. Hendes tante hjælper hende med at få en praktikplads i en grafikervirksomhed. Hun er begejstret for praktikken, og virksomheden fortæller hende, at de gerne vil tilbyde hende en praktikplads som del af en grafikeruddannelse. Hun undersøger erhvervsuddannelsen som mediegrafiker og taler med sin vejleder, som giver hende kendskab til en eux' mediegrafikeruddannelse. Hendes forældre ser gerne, at hun tager en stx, når nu hun også er blevet vurderet uddannelsesparat til både eud og stx. Men de synes også, det lyder som en god ide at kunne kombinere en erhvervsuddannelse og en gymnasial uddannelse i en eux-uddannelse, når nu Amalie er så sikker på, at det er mediegrafiker, hun gerne vil arbejde som. Amalie vil gerne et år i 10. klasse, inden hun starter på erhvervsuddannelsen, for at have et sjovt og socialt år, hvor hun kan prøve sig selv af i nogle nye omgivelser. Se et udsnit af Amalies valgproces, figur 3.7.

FIGUR 3.7

Amalie 9. klasse – jobhorisont

Det er kendetegnende for unge med en jobhorisont, at de generelt forholder sig roligt til uddannelsesvalget, da de oplever at have en god plan og mest af alt glæder sig til at blive en del af et fremtidigt arbejdsmiljø. Samtidig hænger flere af de unges jobhorisont sammen med en fritidsinteresse, og det er netop vigtigt for de unge, at undervisningsmiljøet på ungdomsuddannelsen giver dem plads til at arbejde med deres interesse. Derudover ønsker flere af de unge med en jobhorisont at tage et år i 10. klasse, inden de påbegynder ungdomsuddannelsen.

3.3 Det kan være svært at vælge, hvad man skal efter 9. klasse, uanset fremtidshorisont

Unge, der træffer et valg af uddannelse efter 9. klasse ud fra en pausehorisont, kan opleve valget som svært, hvis deres valg af 10. klasse fx hænger sammen med, at de ikke ved, hvad de vil. Men også unge, der træffer et valg af uddannelse ud fra en ungdomsuddannelseshorisont, videreuddannelseshorisont eller jobhorisont, kan opleve valget som svært.

En femtedel af de unge (19 %) vurderer i spørgeskemaundersøgelsen, at det har været svært²² at vælge, hvad de skal efter 9. klasse. Der er tale om en bred ungegruppe, der oplever valget som svært. Piger oplever i lidt større grad²³ end drenge valget som svært, men der ses ingen forskel med hensyn til de unges herkomst eller deres forældres uddannelse og indkomst²⁴. Unge, der oplever uddannelsesvalget som svært, findes både blandt dem, der har valgt at fortsætte i 10. klasse, og dem, der har valgt at påbegynde en ungdomsuddannelse (jf. tabel 3.3.).

TABEL 3.3

Hvor let eller svært har det været at vælge, hvad du skal efter det her skoleår, fordelt på de unges planer efter 9. klasse

	10. klasse (ordinær) (n = 805)	10. klasse (efterskole) (n = 1.391)	Erhvervs- uddannelse (n = 252)	Gymnasial uddannelse (n = 1.679)	Total (n = 4.127)
Meget let eller let	47 %	65 %	52 %	54 %	56 %
Hverken let eller svært	30 %	23 %	28 %	25 %	25 %
Meget svært eller svært	23 %	12 %	20 %	21 %	18 %
Total	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.

Note: Baseret på: "Hvor let eller svært har det været for dig at vælge, hvad du skal efter det her skoleår?" og "Hvad skal du, når du er færdig med 9. klasse?"

Note: $p < 0,001$.

Tabel 3.3 tegner samtidigt et billede af, at unge, der har valgt at fortsætte i 10. klasse på en efterskole, generelt har haft lettere ved at træffe valget om, hvad de skal efter 9. klasse, end unge, der

22 "Svært valg" (ja/nej) er operationaliseret på baggrund af følgende omkodning af svarene til spørgsmålet "Hvor let eller svært har det været for dig at vælge, hvad du skal efter det her skoleår?": Ja = "meget svært" og "svært"; Nej = "hverken let eller svært", "let" og "meget let".

23 En statistisk analyse viser, at pigerne har 3 % større sandsynlighed for at synes, at valget har været svært, sammenlignet med drenge.

24 I de bagvedliggende analyser er der kontrolleret for køn, herkomst og forældres uddannelse med henblik på at isolere den faktiske betydning af den pågældende faktor.

har valgt at fortsætte i en ordinær 10. klasse, og unge, der skal påbegynde en ungdomsuddannelse. 65 % af de unge, der har valgt at fortsætte i 10. klasse på en efterskole, oplever valget af uddannelse efter 9. klasse som meget let eller let. Det hænger fx sammen med, at flere af de unge ser valget af 10. klasse på en efterskole som et aktivt tilvalg, som giver dem mulighed for at forfølge en personlig interesse, eller som kan hjælpe dem med at få det bedre socialt eller fagligt. Samtidig kan et år på efterskole udskyde det svære valg af ungdomsuddannelse og give dem ekstra tid til at træffe valget.

EVA har i en tidligere udgivelse i *Unge vej mod ungdomsuddannelse* vist, at næsten halvdelen (44 %) af de unge i 8. klasse oplever, at uddannelsesvalget er forbundet med et stort pres (EVA, 2017). I en følgende udgivelse er de samme unge i 9. klasse blevet spurgt om, hvad presset går ud på (EVA, 2018). Heraf fremgår det, at det er meget forskelligt, hvad de unge forstår ved pres, og i hvilken udstrækning det påvirker deres valgproces. I perioden op til at de unge træffer deres uddannelsesvalg, er der særligt fem faktorer, som i de unges optik er med til at skabe et pres. De fem faktorer er: 1) ikke at vide, hvad man vil, 2) at vælge rigtigt første gang, 3) forældres forventninger, 4) karakterer og 5) uddannelsesparathedsvurdering²⁵.

Det løbende pres, som flere unge i den ene eller anden form oplever i valgprocessen, kan på forskellig vis have betydning for, at en gruppe unge oplever det som rigtig svært at træffe et uddannelsesvalg i 9. klasse.

3.3.1 Det er særligt svært at vælge, hvis man ikke er sikker på, hvad man gerne vil

Det er forskelligt, hvad der i de unges optik gør det vanskeligt at træffe det endelige uddannelsesvalg, hvilket kan knytte sig de tidligere omtalte fremtidshorisonter. Ikke at vide, hvad man vil, er imidlertid en af de store årsager til, at flere unge oplever valget som svært.

Unge, hvis valgproces er præget af en pausehorisont, er også dem, der i interviewene giver udtryk for at være mest pressede i forbindelse med uddannelsesvalget, og de fem tidligere omtalte faktorer til pres kommer til udtryk i flere af de unges fortællinger om valget. Særligt den faktor, der handler om "ikke at vide, hvad man vil" bliver fremhævet af en stor del af de interviewede unge. Fx fortæller en af de unge, at hun har overvejet en erhvervsuddannelse, men at hun har rigtig svært ved at finde ud af, hvilken en hun skal tage, da hun er i tvivl om, hvad hun vil. Nu har hun i første omgang valgt 10. klasse på en efterskole og håber at få ro på her med hensyn til sin tvivl og få nye input til at træffe et valg:

Jeg har bare tænkt, at der lige nu ikke er noget, ikke interesserer mig nok til, at det er fedt. Jeg ville gerne vælge en erhvervsuddannelse, men der er så mange forskellige, og de fører forskellige veje hen. Man er usikker på, om man skal tage den ene eller den anden vej.

Pige 9. klasse, valgt 10. klasse på efterskole

Som citatet indikerer, kan unge, der har svært ved at pege på, hvad der fagligt interesserer dem, eller som har interesser, der går i flere retninger, opleve det som rigtig svært at træffe et meget specifikt uddannelsesvalg, der peger på et afgrænset erhverv, selvom de måske godt kunne tænke sig at tage en erhvervsuddannelse.

25 <https://www.eva.dk/sites/eva/files/2018-04/Unge%20oplevelse%20af%20valg%20og%20vejledning.pdf>

Blandt de unge, hvis valg er præget af en videreuddannelses- og/eller jobhorisont, er det særligt oplevelsen af at skulle ”vælge rigtigt første gang”, som de fremhæver som en faktor, der kan være med til at skabe et pres. Det kan være med til at skabe stor tvivl om, hvilken vej de egentlig skal gå, og flere af disse unge vælger derfor 10. klasse eller en gymnasial ungdomsuddannelse som en måde at håndtere presset på.

En af de unge fortæller fx, at det har været rigtig svært for ham at træffe et valg, da han har haft mange forskellige jobs og muligheder i tankerne. Han er både i tvivl om, hvad han vil, og ønsker samtidig at vælge rigtigt første gang. Han vælger derfor at tage et år i 10. klasse for at blive mere klar til at vælge:

Det har været et meget svært valg. Jeg har haft mange ting i tankerne. Men i 10. kan jeg bruge et år på at blive mere sikker, så jeg kan tage den rigtige beslutning. Det afhænger af min fremtid, det valg jeg tager. Jeg føler mig i år kun semi-klar til at vælge uddannelse. Det er jo ens fremtid, det afhænger af, så det er en rigtig stor beslutning.

Dreng 9. klasse, valgt ordinær 10. klasse

Unge, som er præget af en ungdomsuddannelseshorisont, kan særligt opleve at føle sig presset af karakterer og uddannelsesparathedsvurderinger. Derudover kan denne gruppe unge også føle et pres med hensyn til at vælge rigtigt inden for den enkelte ungdomsuddannelse, det kan fx være at vælge den rigtige studieretning på gymnasiet. En af de unge sætter ord på, at valget er svært, selvom han godt ved, hvilken ungdomsuddannelse han vil vælge, og at han også glæder sig til at blive en del af ungdomsuddannelsen. Han er i tvivl om, hvorvidt det valg, han tager, nu også er det rigtige i forhold til tiden efter ungdomsuddannelsen:

Selvom man har været opsat på, hvad man vil vælge, så er det svært. Det er alligevel en beslutning, der kan have betydning ikke kun for de næste tre år men også videre derfra. Så det er nok også det, der gør det svært. Det er en ret stor beslutning.

Dreng 9. klasse, valgt stx

Det kan således være svært for mange unge at træffe et godt uddannelsesvalg, og det kan være svært på forskellige måder. Mange unge oplever valget som endegyldigt, og som noget, der former hele deres fremtid. Nogle unge oplever valget som så stort, at de ikke selv kan få greb om det. For disse unge kan valget af 10. klasse betragtes som en måde at håndtere deres usikkerhed omkring valget på. Samtidig indebærer valget af 10. klasse også en forventning om, at de i løbet af det næste år vil blive bedre klædt på til at træffe en beslutning, og at noget af det pres, som de unge forbinder med uddannelsesvalget, vil lægge sig.

3.4 Mange unge oplever et pres i forhold til valg i fremtiden

Det er ikke kun valget af uddannelse i 9. klasse, der vækker bekymring hos de unge. Næsten to ud af tre unge giver også udtryk for, at de føler et pres forbundet med at træffe fremtidige valg.

I spørgeskemaundersøgelsen svarer 59 % af de unge, at de er helt eller nærmest enige i, at de oplever et pres, når de tænker på de valg, der venter dem i fremtiden med hensyn til uddannelse og arbejde. Det gælder imidlertid i lidt mindre grad unge, der har planer om at begynde på en erhvervsuddannelse efter 9. klasse. Her er det 43 % af de unge, der angiver et pres forbundet med fremtidige valg, mens andelen er noget højere både blandt unge, der skal i 10. klasse, og unge, der skal i gymnasiet. Se tabel 3.4.

TABEL 3.4

Jeg føler et stort pres, når jeg tænker på de valg, der venter mig i fremtiden, fordelt på de unges planer efter 9. klasse (n = 4.127)

	10. klasse (ordinær) (n = 805)	10. klasse (efter- skole) (n = 1.391)	Erhvervsuddan- nelse (n = 252)	Gymnasial ud- dannelse (n = 1.679)	Total (n = 4.127)
Helt eller nær- mest enig	61 %	59 %	43 %	61 %	59 %
Hverken/eller	29 %	29 %	39 %	29 %	30 %
Helt eller nær- mest uenig	10 %	12 %	17 %	11 %	11 %
Total	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.

Note: Baseret på: "Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn: Jeg føler et stort pres, når jeg tænker på de valg, der venter mig i fremtiden med hensyn til uddannelse og arbejde?" og "Hvad skal du, når du er færdig med 9. klasse?"

Note: $p < 0,001$.

De unges oplevelse af pres med hensyn til valg i fremtiden understreger, at de unge i 9. klasse ikke kun er optagede af den nære tid efter 9. klasse, men også af den fremtid, der venter dem på længere sigt.

3.5 Udsigt til et skift efter grundskolen

Mange unge udtrykker et stort behov for at få et skift efter grundskolen, hvad enten det handler om at starte i 10. klasse eller påbegynde ungdomsuddannelse. Hovedparten af de unge omtaler det forestående uddannelsesskift med en forventningsglæde og ser særligt frem til at få nye venner og indgå i et nyt miljø, samt at få nye fag og lærere. Samtidig er de unge også spændte på, hvordan det bliver at starte det nye sted, og nogle unge er nervøse ved at skulle påbegynde en ungdomsuddannelse eller 10. klasse.

Størstedelen af de unge glæder sig til at skulle starte på en ungdomsuddannelse, enten direkte efter 9. klasse eller efter 10. klasse. I spørgeskemaundersøgelsen svarer 81 % af de unge, at de er helt eller nærmest enige i, at de glæder sig til at starte på en ungdomsuddannelse. De unges sociale baggrund eller køn har ingen signifikant betydning for, om de unge glæder sig eller ej. Blandt unge med ikke-vestlig baggrund er der en lidt større tilbøjelighed til at glæde sig til at starte.²⁶

3.5.1 Nye venner og indgå i et nyt miljø

De interviewede unge glæder sig generelt til at få nye venner og til at indgå i et nyt miljø. Det gælder både unge, der skal påbegynde en ungdomsuddannelse, og unge, der skal påbegynde 10. klasse. De unge glæder sig til at indgå i nye sociale fællesskaber og deltage i nye sociale arrangementer. Samtidig er flere unge også spændte på, om de kommer til at passe ind socialt på de nye uddannelsessteder.

²⁶ Herkomst er den eneste baggrundsvariabel, der er signifikant. Der er 5 % større sandsynlighed for, at ikke-vestlige unge glæder sig, sammenlignet med vestlige unge.

Nogle unge føler sig meget sikre på at møde nye venner i opstartsfasen af den nye uddannelse, de skal påbegynde. Det gør sig både gældende for unge, der kender andre unge, som skal starte på den samme uddannelse som dem selv, og unge, der ikke kender nogen. Ligesom det gælder for unge, der skal starte i 10. klasse, og unge, der skal starte på en ungdomsuddannelse. En af de unge piger, der skal starte på en almen gymnasial uddannelse, siger:

Jeg får selvfølgelig nogle flere venner på gymnasiet og et nyt socialt fællesskab. Det glæder jeg mig til. (...). Jeg ved, at jeg kan klare mig. Hvis jeg nu får nogle nye venner, så tror jeg, det kommer til at gå nemt. Jeg glæder mig til at opleve nogle af de arrangementer og fester og andre ting, som de laver derovre. Fx har de fredagscafé og temafester og konkurrencer, og det glæder jeg mig meget til.

Pige 9. klasse, valgt stx

Andre unge udtrykker, at de er spændte på, om de passer ind det nye sted, og fortæller i den forbindelse, at de er nervøse for, om de vil få nye gode kammerater. En af de unge piger, der skal starte på gymnasiet, fortæller:

Jeg er selvfølgelig nervøs for, hvordan det kommer til at gå, om jeg får nogle venner – nogle der kan lide mig. Og om det kommer til at gå mig godt, men det tror jeg, er naturligt, jeg ved, at mange af mine venner her på skolen har det på samme måde.

Pige 9. klasse, valgt stx

Det pres, de unge beskriver om deres valg af uddannelse, handler med andre ord ikke så meget om at skulle skifte uddannelsesmiljø eller om udsigten til at indgå i nye sociale sammenhænge. Selv blandt de unge, der giver udtryk for, at de er nervøse, overskygges nervøsiteten af en forventning om, at et skift i det sociale fællesskab vil være en positiv forandring, som kan give nogle nye og gode rammer i deres hverdag.

3.5.2 De unge ser frem til nye fag og lærere

De unge ser også frem til at få nye fag og nye lærere. Der tegner sig et billede af, at unge, der har valgt at gå i 10. klasse på en efterskole, glæder sig til at få mulighed for at forfølge en interesse i valgfag, mens unge, der skal i 10. klasse på en folkeskole, ser frem til at kunne fokusere på færre fag. Unge, der har valgt 10. klasse, og som har et ønske om at forbedre sig fagligt, er også spændte på, om den ønskede faglige udvikling vil finde sted. En af de unge fortæller, at hun glæder sig til at få nogle nye lærere, som forhåbentligt kan hjælpe hende med at udvikle sig fagligt på en anden måde end i folkeskolen:

Jeg tror, det faglige, det bliver bedre. Nye lærere og nye læremåder og -teknikker, som måske kan være bedre for mig end det, jeg har nu.

Pige 9. klasse, valgt ordinær 10. klasse

Unge, der skal begynde en på ungdomsuddannelse, fremhæver grundforløbsfag, studieretningsfag og valgfag som noget, de ser frem til. En af de unge, der skal i gymnasiet, fortæller om de tanker, hun har gjort sig om at vælge studieretning og fag:

Jeg har kigget på de fag, skolen kan tilbyde, og hvilken linje jeg ville tage. Og så har jeg selvfølgelig taget det, jeg synes, så sjovt ud, og ikke nødvendigvis det, jeg var bedst til – men selvfølgelig er det, man synes er sjovt, også ofte det, man er god til. Jeg har sorteret lidt fra og til. Og man skal også løfte nogle fag, og der vil jeg gerne løfte dem, jeg godt kan lide. Matematik, dansk og specielt engelsk. Og jeg synes også, tysk er interessant, hvis man har en god lærer. Og idræt er også meget interessant. Jeg kan godt lide at træne og holde mig i form.

Pige 9. klasse, valgt stx

De unges erfaringer med lærere og fag i grundskolen påvirker deres valg af uddannelse efter 9. klasse på flere måder. Dette tema ser vi nærmere på i kapitel 4.

3.5.3 En ny start kan også skabe bekymring

Samtidig med at størstedelen af de unge glæder sig til at starte på ungdomsuddannelse, oplever knap halvdelen af de unge et stort pres i forhold til at skulle starte på en ungdomsuddannelse.²⁷ 39 % af de unge er helt eller nærmest enige i, at de føler et stort pres ved tanken om at skulle starte på en ungdomsuddannelse. Piger føler i højere grad et pres ved tanken om at starte på en ungdomsuddannelse, sammenlignet med drengene.²⁸ Social baggrund og herkomst har ingen signifikant betydning.

Nogle unge beskriver, at de er nervøse for, hvordan det kommer til at gå fagligt det nye sted. Det gælder både i forhold til, om de kan følge med i undervisningen, og i forhold til lektier. Særligt er unge, der skal påbegynde en gymnasial uddannelse, spændte på, om de passer ind i forhold til det faglige niveau på ungdomsuddannelsen, og på hvilke karakterer de vil få. En ung fortæller:

Lærerne glæder jeg mig også meget til at se, hvordan er. Men jeg er faktisk en smule bange for, om jeg kan følge med ift. lektier osv., for jeg tror, der er rigtig mange lektier. Det fylder meget, hvordan jeg kommer til at klare mig fagligt. For jeg går rigtig meget op i mine karakterer. Det er nok den største bekymring for mig. Det bliver spændende at prøve en masse nye ting.

Dreng 9. klasse, valgt hhx

Denne bekymring går igen hos flere af de unge – særligt dem, der har valgt at påbegynde en gymnasial uddannelse, og kan fx komme fra ældre søskendes erfaringer med en gymnasial uddannelse. En af de interviewede drenge fortæller, at han er bekymret for, om han fagligt er stærk nok til stx, fordi hans storebror fik høje karakterer i grundskolen, men er gået ned i karakterer efter start på stx. Egentlig opfatter han sig selv som fagligt stærk, men forestillingen om det faglige niveau på gymnasiet gør ham nervøs. Blandt flere af de interviewede unge hersker der en fortælling om, at man kan blive ”trukket” to karakterer ned, når man starter på gymnasiet.

Undersøgelsen tegner dermed et billede af, at mange glæder sig til et skifte i form og fagligt indhold i undervisningen samt til at få nye rammer og lærere, men at de unge også kan være spændte eller nervøse over at skulle starte et nyt sted, både socialt, og om man kan følge med rent fagligt.

27 Der er i spørgeskemaundersøgelsen ikke spurgt ind til oplevelsen af pres blandt unge, der har valgt at fortsætte i 10. klasse.

28 Her angiver 49 % af pigerne, at de er helt eller delvist enige i, at de føler et stort pres, mens det gør sig gældende for 40 % af drengene ($p = 0,000$).

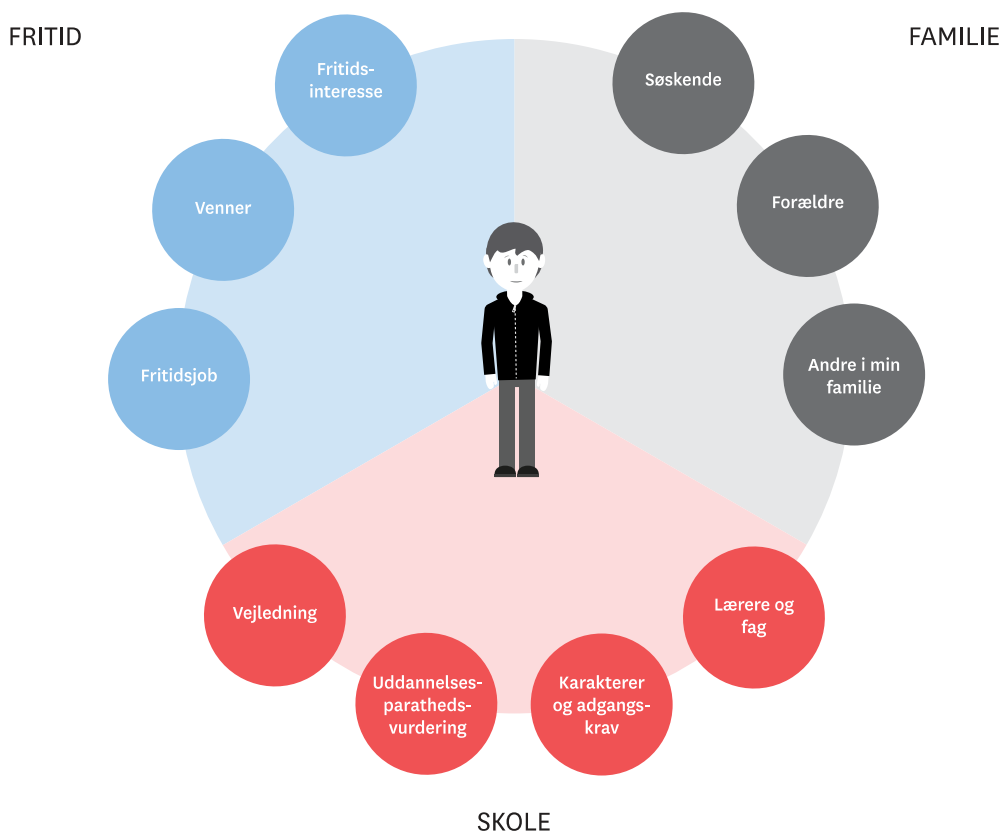
4 Hvad har betydning for de unges valg?

Dette kapitel ser nærmere på, hvad der har betydning for de unges valg af, hvad de skal efter 9. klasse. Hvad har indflydelse på, om de unge vælger det ene eller andet? Og har noget større indflydelse end andet?

Kapitlet viser, at de unges uddannelsesvalg i 9. klasse bliver påvirket af tre sociale arenaer, hhv. familie, skole og fritid. De tre arenaer forstås som sammenhænge, hvor de unge over tid og i et socialt samspil med forældre, søskende, lærere, vejledere og venner udvikler en forståelse af, hvilken uddannelse der vil være rigtig for dem. Figur 4.1 viser centrale faktorer indenfor de tre arenaer, som har betydning for de unges valgproces.

FIGUR 4.1

Arenaer, der har betydning for unges valgproces

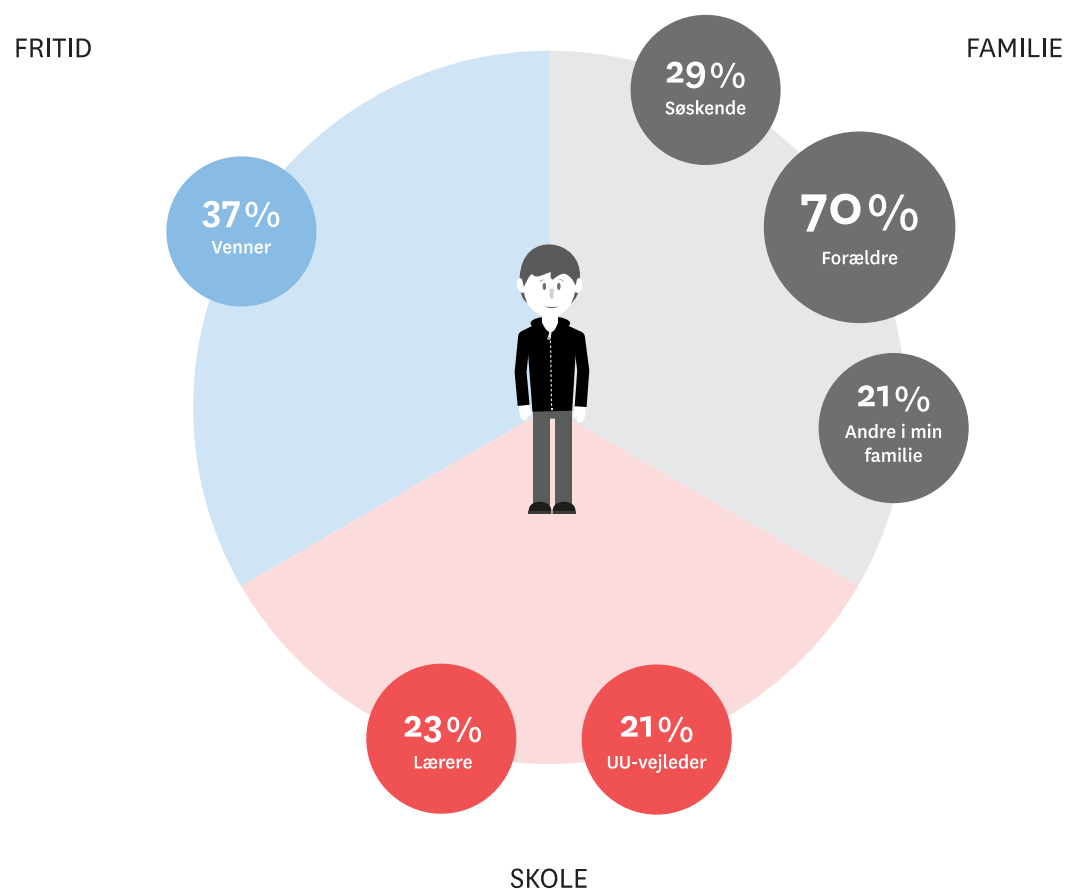

Kilde: Figuren bygger på data indsamlet af EVA, 2018.

Det er forskelligt fra ung til ung, hvordan og hvornår arenaerne påvirker deres valgproces, fx kan de unge opleve, at råd fra forældre, som en del af familiearenaen, spiller meget ind i deres indledende overvejelser om ungdomsuddannelser, mens uddannelsesparathedsvurderingen, som en del af skolearenaen, kan spille ind lige op til deadline for valget. De tre arenaer har betydning for, hvordan de unge løbende i 8. og 9. klasse arbejder med at identificere egne interesser, styrker og svagheder og relatere dem til, hvad der kan være et godt uddannelsesvalg.²⁹ Derudover tillægger de unge forskellige personer i de tre arenaer forskellig betydning. Det giver figur 4.2 et billede af.³⁰

FIGUR 4.2

Personer i de tre arenaer, der har betydning for unges valgproces

Kilde: Figuren bygger på data indsamlet af EVA, 2018 (N=4341).

29 Kapitlet bygger her videre på litteraturen, hvor det er velbelyst, at familie, venner, fagligt niveau, fritidsinteresser, praktiske forhold og den unges generelle helbred påvirker den unges uddannelsesvalg (Epinion, 2015; Ottosen (SFI), 2012; Juul & Pless, 2015; Pless, 2009; Sørensen et al. 2011).

30 Figuren er baseret på spørgsmålet "I hvilken grad har følgende personer haft betydning for din beslutning om, hvad du skal efter det her skoleår?", og tallene viser de unges fordeling af personers betydning i høj og nogen grad.

70 % af de unge svarer, at deres forældre i høj eller nogen grad har haft betydning for deres valg, mens det gælder 29 % af de unge med hensyn til søskende. Figuren viser desuden, hvor stor betydning personer, der befinder sig i de unges fritid og skole, har for deres valg af uddannelse efter 9. klasse. Inden for fritidsarenaen angiver i alt 37 % af de unge, at deres venner i høj eller nogen grad har haft betydning for deres valg. Inden for skolearenaen angiver i alt 23 % af de unge, at deres lærere i høj eller nogen grad har haft betydning for deres valg af uddannelse efter 9. klasse, mens i alt 21 % af de unge angiver, at deres UU-vejleder³¹ i høj eller nogen grad har haft betydning for deres valg.

4.1 Det er den unge selv, der tager valget

Ud over de personer, der er angivet i figur 4.2 ovenfor, er der en ikke-uvæsentlig person, der har stor betydning for de unges valg af uddannelse efter 9. klasse. Nemlig den unge selv.

”Det er mig selv, der tager valget.” Sådan lyder det blandt de unge i spørgeskemaundersøgelsen og de kvalitative interviews. De unge i spørgeskemaundersøgelsen vurderer entydigt, at de selv har haft mest indflydelse på deres valg af uddannelse efter 9. klasse. Her svarer 90 % af de unge ”mig selv” til spørgsmålet ”I hvilken grad har følgende personer haft betydning for din beslutning om, hvad du skal efter det her skoleår?”.

Med hensyn til at pege på sig selv som mest betydningsfuld for uddannelsesvalget er der ikke de store forskelle blandt de forskellige elevgrupper. Dog ses det, at ikke-uddannelsesparate unge har en lidt mindre sandsynlighed for at opfatte sig selv som en betydningsfuld aktør i deres uddannelsesvalg end uddannelsesparate unge.³²

De interviewede unge giver også udtryk for, at de selv har størst betydning for deres valg af uddannelse. Det begrundes de med, at valget er deres eget ansvar, da det i sidste ende er dem selv, der skal træffe beslutningen. Interviewene tegner et billede af, at der kan tales om et individualiseret valg, hvor de unge overvejer og genovervejer deres interesser, fremtidsorienteringer og det endelige valg, før de selv når frem til en beslutning inden 1. marts i 9. klasse.

En af de unge fortæller, at hun har fået råd fra forældre og venner, men at det har været op til hende selv at træffe beslutningen:

Interviewer: Hvem hjalp dig til at træffe den beslutning?

Pige: Jeg læste om det, og jeg fik også råd af mine forældre og venner, men i sidste ende var det mig selv, der tog beslutningen.

Pige 9. klasse, valgt hhx

Selv at træffe beslutningen om valg af uddannelse forudsætter, at de unge har en stor viden om sig selv, og om, hvad der kan være et godt valg for dem. En af de unge fortæller:

31 Vi kommer nærmere ind på UU-vejlederens rolle i kapitel 5.

32 Ikke-uddannelsesparate unge har 5 % mindre sandsynlighed for at angive, at de i høj grad selv har betydning for deres uddannelsesvalg sammenlignet med uddannelsesparate unge ($p < 0,001$).

Jeg kender mig selv så godt, at jeg godt ved, hvad jeg ville blive træt af, og hvad jeg godt kunne tænke mig. Jeg er glad for at gå i skole, så jeg vil gerne have en gymnasial uddannelse og ikke en erhvervsuddannelse. Jeg tror, det handler meget om, at man skal kigge indad og sige, hvad kan jeg se mig selv i.

Pige 9. klasse, valgt stx

Samtidig med, at de unge oplever, at det er dem selv, der i sidste ende har ansvar for at finde en uddannelse, der passer til dem, indgår forældre, søskende, venner, vejledere og lærere i de unges valgproces. Det individualiserede uddannelsesvalg kan derfor siges at blive formet i og påvirket af tre arenaer; familie, skole og fritid. Samtidig er det ikke alle unge, der påvirkes positivt af de tre arenaer. Det kan fx være unge, der ikke har forældre at tale med om valget, eller unge, der vurderes ikke-uddannelsesparate, til trods for, at de gerne selv vil påbegynde en ungdomsuddannelse. Disse unge kan derfor opleve det individualiserede uddannelsesvalg som rigtig svært og savne hjælp til at træffe valget. Dette perspektiv kommer vi omkring i kapitel 5.

I de næste tre afsnit ser vi nærmere på, hvordan arenaerne familie, skole og fritid har betydning for de unges valgproces og er med til at forme de unges valg. De unges oplevelser af vejledningens betydning, som i figur 4.1 er vist som en faktor indenfor skolearenaen, bliver beskrevet i kapitel 5.

4.2 De unges familie

Familie er den arena, der, på baggrund af de unges fortællinger, har størst indflydelse på deres uddannelsesvalg i 9. klasse. Allerede i 8. klasse viste analyserne, at de unges familie spiller en central rolle i de unges valgproces. Her så vi, at uddannelsesvalget sættes på dagsordenen i skolen, men at det er i familien, de unge søger råd og vejledning, og at forældre i høj grad påvirker de unges valgproces (EVA, 2017a).

I 9. klasse vurderer de unge forsat, at deres forældre, næstefter dem selv, har størst betydning for deres uddannelsesvalg – 70 % af de unge i 9. klasse peger på, at deres forældre i nogen eller høj grad har betydning for deres beslutning om, hvad de skal efter 9. klasse. Også søskende har betydning for de unges uddannelsesvalg – 29 % af de unge mener, at deres søskende i nogen eller høj grad har betydning for deres beslutning om, hvad de skal efter 9. klasse. For nogle af de unge gælder det, at det i stedet for forældre eller søskende er andre familiemedlemmer, der har betydning – det vurderer 21 % af de unge. En af de interviewede unge fortæller fx, at hun vil være grafiker ligesom sin tante, og at det er hende, der har hjulpet hende mest til at træffe et uddannelsesvalg. De følgende pointer omkring forældre og søskende kan derfor for nogle unge også gøre sig gældende for andre familiemedlemmer eller andre nære, familiære relationer.

Samtidig med at familien spiller en stor rolle i de unges valgproces, viser de kvalitative interviews, at familien er en privat arena, som ikke understøttes af professionelle, og som ikke er tænkt sammen med vejledningsindsatsen. Derudover viser analyser af de unges besvarelser i spørgeskemaet, at unge, der ikke snakker med familien om uddannelse og arbejde, eller som ikke oplever familien som et muligt omdrejningspunkt for refleksioner, kan opleve det som rigtig svært at træffe et uddannelsesvalg. Dette aspekt ser vi nærmere på i afsnit 5.5.

4.2.1 Forældre er den vigtigste samtalepartner i valgprocessen

Forældre opleves af de unge som den vigtigste samtalepartner i valgprocessen og har således stor indflydelse på, hvad de unge skal efter 9. klasse. Hovedparten af de unge bruger deres forældre til at drøfte egne tanker om uddannelse og arbejde og til at få gode råd og information fra. I en tidligere udgivelse har EVA vist, at nogle unge i 9. klasse kan føle sig pressede af deres forældres for-

ventninger til, at de skal have høje karakterer eller vælge en gymnasial uddannelse. Samtidig vælger mange unge at inddrage deres forældre i deres overvejelser, da deres forældre kender dem godt og derfor kan hjælpe dem med at finde ud af, hvad der kan være et godt uddannelsesvalg (EVA, 2018a).

Tabel 4.1 viser, at samlet 93 % af de unge taler med deres forældre om uddannelse og arbejde, heraf taler 36 % ofte med deres forældre om uddannelse, og 57 % taler nogle gange med forældre om uddannelse og arbejde.

TABEL 4.1

Taler du med dine forældre om uddannelse og arbejde?

	Antal	Procent
Ja, ofte	1.583	36 %
Ja, nogle gange	2.469	57 %
Nej, ikke så meget	299	7 %
Total	4.351	100 %

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.

En statistisk analyse viser, at der ikke er sammenhæng mellem, hvor ofte de unge taler med deres forældre og forældrenes uddannelsesbaggrund. Der er heller ikke forskel på, om de unge har dansk baggrund eller ikke-vestlig baggrund med hensyn til, hvor ofte de taler med deres forældre. Til gengæld er der 11 % større sandsynlighed for ofte at tale med sine forældre om uddannelse, hvis man er pige, end hvis man er dreng.³³ Samtidig peger data på, at unge, der ofte taler med deres forældre om uddannelse og arbejde, er mere tilbøjelige til at angive, at deres forældre i høj grad har haft betydning for deres uddannelsesvalg. Det gælder i lidt højere grad for piger end for drenge.³⁴

De interviewede unge, der ofte taler med deres forældre om uddannelse og job, fortæller blandt andet, at deres forældre kender dem godt og derfor kan komme med inputs til deres overvejelser om uddannelse efter 9. klasse på baggrund af deres indgående kendskab til de unge. Fx ved de unges forældre ofte, hvad de unge interesserer sig for, hvilke faglige kompetencer de unge har, og hvilke arbejdsmetoder, både i og uden for skolen, som de unge foretrækker. Flere unge oplever, at det har været lettere at tage beslutningen om uddannelse, efter at de har haft rådført sig med deres forældre. De unge fortæller desuden, at samtaler med forældre kan være med til at lette deres tvivl om, hvorvidt den ene eller anden uddannelse er god for dem. Fx udtrykker en af de unge, hvordan samtaler med hendes mor gav hende tryk i valget:

33 At tale med forældre om uddannelse er operationaliseret ud fra følgende kodning: "Ja, ofte" = ja/1 og "Ja, nogle gange" + "Nej, ikke så meget" = nej/0.

34 Unge, der ofte taler med deres forældre om uddannelse og arbejde, har 38 % større sandsynlighed for at angive, at deres forældre i høj grad har betydning for deres uddannelsesvalg, end unge, der ikke taler så meget med deres forældre ($p < 0,001$). Piger har 3 % større sandsynlighed for at angive, at deres forældre i høj grad har betydning for deres uddannelsesvalg, sammenlignet med drenge ($p = 0,021$).

Min mor hjalp mig med at træffe beslutningen, og jeg havde hørt godt om efterskolen fra min bror. Så tænkte jeg, det turde jeg godt kaste mig ud i.

Pige 9. klasse, valgt 10. klasse på efterskole

Samtaler med forældre kan således også hjælpe de unge med at turde stole på, at det valg, de træffer, kan være en god beslutning.

Samtaler med forældre kan have forskellig karakter

De unges samtaler med deres forældre om uddannelse og job kan have meget forskellig karakter. Samtaler med forældre handler for nogle af de interviewede unge om, hvad man kan bruge en pågældende ungdomsuddannelse til, og hvilke typer forskellige jobs der er. Derudover kan samtalerne handle om, hvilke kompetencer og interesser den unge har, og hvilke muligheder det giver dem i forhold til uddannelse og job, samt hvad der er vigtigt at have for øje, når man tager et uddannelsesvalg. En af de unge fortæller fx, at hendes forældre har hjulpet hende med at finde ud af, hvad der er vigtigst at fokusere på med hensyn til at vælge uddannelse:

Mine forældre har været med til at fortælle mig, hvad jeg skulle fokusere på, når jeg skal vælge. At jeg ikke skal fokusere på, om jeg kommer til at gå sammen med nogen, jeg kender, men i stedet mere vælge ud fra, hvilken undervisning jeg kan lide.

Pige 9. klasse, valgt hhx

Samtaler med forældre kan også handle om indholdet i forskellige ungdomsuddannelser, herunder også valget af forskellige studieretninger. Nogle unge fortæller fx, at deres forældre har sendt dem links til uddannelser, studieretninger og åbent hus-arrangementer, og så har de talt sammen på baggrund af det.

De unge, der udtrykker, at det er værdifuldt at tale med forældre om uddannelse, oplever generelt, at deres forældre hjælper dem ved at stille dem spørgsmål, der kan føre til nye erkendelser og hjælpe dem med at sortere i deres overvejelser med hensyn til uddannelsesvalget. Det fortæller en af de unge om:

I forhold til mig og mit liv og hvilke uddannelsesretninger, der hjalp min far. Han var god til at stille spørgsmål, der hjalp med mig med at forstå de forskellige muligheder. Der er så meget, jeg vil, og jeg kan jo ikke det hele.

Pige 9. klasse, valgt stx

Ved at tale med forældre om uddannelsesvalget oplever flere unge således at få nogle input til deres refleksioner over, hvad der kan være et godt valg for dem, hvilket kan hjælpe dem med at navigere i de forskellige muligheder og blive klædt på til at træffe en beslutning.

Forældres uddannelse og job har indirekte betydning for de unges uddannelsesvalg

Forældres uddannelse og job har betydning for de unges valg af uddannelse efter 9. klasse. Det kan både handle om at træffe det samme uddannelsesvalg, som ens forældre har truffet, eller det kan handle om at træffe et andet valg end det, forældrene har truffet.

Statistisk fremgår det af spørgeskemaundersøgelsen, at en større andel unge har valgt en erhvervsuddannelse blandt unge med forældre, der har enten grundskole eller en ungdomsuddannelse (gymnasial uddannelse eller erhvervsuddannelse) som højest gennemførte uddannelse. Se tabel 4.2.

TABEL 4.2

Sammenhæng mellem unges valg af uddannelse efter 9. klasse og forældres uddannelse

Forældres uddannelse	Hvad skal du, når du er færdig med 9. klasse?				Total
	10. klasse (ordinær)	10. klasse (efterskole)	Erhvervs- uddannelse	Gymnasial uddannelse	
Grundskole (n = 148)	32 %	10 %	14 %	44 %	100 %
Gymnasial/EUD (n = 1.432)	27 %	27 %	10 %	36 %	100 %
KVU (n = 345)	21 %	36 %	5 %	38 %	100 %
MVU (n = 1.198)	15 %	42 %	4 %	39 %	100 %
LVU (n = 756)	7 %	41 %	1 %	50 %	100 %
Total (n = 3.879)	19 %	34 %	6 %	40 %	100 %

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.

Note: EUD (erhvervsuddannelse), KVU (kort videregående uddannelse), MVU (mellemlang videregående uddannelse) og LVU (lang videregående uddannelse).

Note: $p < 0,001$.

Tabellen viser, at 14 % af de unge, hvis forældre har grundskole som højeste uddannelsesniveau, har valgt en erhvervsuddannelse efter 9. klasse. Det gælder for 1 % af de unge, hvis forældre har en lang videregående uddannelse. Når det gælder de unge, der har valgt en gymnasial uddannelse, er andelen, der har valgt en gymnasial uddannelse efter 9. klasse, størst blandt unge, hvis forældre har en lang videregående uddannelse (50 %), mens det gælder for 36 % af de unge, hvis forældre har en ungdomsuddannelse som højeste uddannelsesniveau.

Med hensyn til valget af 10. klasse viser tabellen, at valget af ordinær 10. klasse er mest udbredt blandt de unge, hvis forældre har grundskolen som højeste fuldførte uddannelse (32 % sammenlignet med 19 % i ungegruppen som helhed). Omvendt er valget af 10. klasse på efterskole mest udbredt blandt unge, hvis forældre har en mellemlangvideregående uddannelse eller en lang videregående uddannelse (42 % og 41 % sammenlignet med 34 % af ungegruppen som helhed).

Flere af de interviewede unge fortæller, at de har ladet sig inspirere af deres forældres uddannelsesvalg eller job, når de har skullet tage en beslutning om en uddannelse. De unge fortæller, at de taler med deres forældre om, hvilke uddannelser forældrene har, hvorfor de valgte netop disse uddannelser, og hvilke oplevelser og erfaringer deres forældre har med sig fra deres uddannelse.

Forældres uddannelse påvirker særligt de unges uddannelsesvalg på to måder: En gruppe af unge fortæller, at de ønsker at gå samme vej som deres forældre. Nogle ønsker at tage en gymnasial uddannelse ligesom deres forældre, mens andre fortæller, at de ønsker at gå i 10. klasse på efterskole, da deres forældre selv har været på efterskole og taler positivt om det. En anden gruppe unge beskriver, at de ønsker at gå den modsatte vej end deres forældre. Det kan være et udtryk for social mobilitet, hvor de unge ønsker at få et bedre arbejdsliv, end deres forældre har haft.

Forældres uddannelse og job kan således også påvirke de unges uddannelsesvalg, ved at de unge bliver afklaret med hensyn til, hvilke veje de ikke ønsker at gå. Fx fortæller en dreng, at han er sikker på, at han vil tage en ungdomsuddannelse, fordi hans mor ikke har en uddannelse, og han har set, hvor svært hun har haft det på arbejdsmarkedet. Han fortæller blandt andet:

Du kommer længst med en uddannelse i stedet for ikke noget. Min mor har ikke nogen uddannelse og har kun arbejdet sådan nogle kedelige steder, synes jeg. Så det er bedre at tage en uddannelse.

Dreng 9. klasse, valgt ordinær 10. klasse

Denne unge har haft flere samtaler med sin mor om, at det er vigtigt, at han får en uddannelse, så han ikke ender i samme situation som hende, og at de har talt om, at det uden en uddannelse kan være svært at få et spændende job, som man kan holde fast i.

Forældre påvirker de unge direkte ved at ytre holdninger eller stille krav

De interviewede unge oplever alle, at det er vigtigt for deres forældre, at de får en uddannelse. Nogle unge oplever samtidig, at deres forældre har en holdning til, hvilken uddannelse de skal have – nærmere bestemt, at de unge vælger en gymnasial uddannelse. Forældrenes holdning til valget af en gymnasial uddannelse bygger både på deres egne erfaringer med at have taget en gymnasial uddannelse og på erfaringer med ikke at have haft mulighed for at tage en gymnasial uddannelse. På baggrund af de unges fortællinger ses en udbredt forståelse hos forældrene om, at gymnasiet er det bedste valg. Der bliver således udtrykt et hierarki mellem de forskellige ungdomsuddannelser, hvor en gymnasial uddannelse opleves som bedre end en erhvervsuddannelse. En af de unge fortæller om sin mors holdning til valget af ungdomsuddannelse:

Pige: Min mor hælder mest til, at hun nok synes, det er god ide med en gymnasial uddannelse. Interviewperson: Hvorfor tror du, hun hælder til en gymnasial uddannelse?

Pige: Fordi hun også selv tog en. Og fordi det er mere prestigefyldt. Sådan var det i hvert fald i gamle dage. Jeg ved det ikke. Måske fordi man lærer nogle andre ting.

Pige 9. klasse, valgt 10. klasse på efterskole

Samtidig med, at flere unge kender deres forældres holdninger til forskellige ungdomsuddannelser, understreger mange unge, at forældrene bakker deres valg op, lige meget hvad de vælger. Deres forældre siger fx, at de skal vælge "det, der gør dem glade", "at de selv må bestemme", "at den unge skal gøre, hvad han/hun har lyst til", eller at de unge skal gøre, "hvad der føles rigtigt".

Denne form for opbakning kan imidlertid også være svær for nogle unge at håndtere og kan være med til at skabe et pres i valgprocessen. Det gælder særligt, hvis de unge ikke har nogen ide om, hvad de gerne vil vælge, eller hvad der føles rigtigt. På den anden side kan det også skabe et pres hos de unge, hvis forældrene ønsker, at de vælger en gymnasial uddannelse for at kunne uddanne sig videre til et specifikt job. En af de unge fortæller fx, at hendes far ønsker, at hun vælger gymnasiet for efterfølgende at kunne uddanne sig til læge, selvom hun ikke selv tænker, at det er noget for hende:

Citat start: Min far siger i hvert fald, at det vil være en rigtig god ide for mig, hvis jeg bliver doktor eller læge, men jeg tænker bare 'arh, det er ikke lige rigtig noget for mig', for jeg er ikke så meget på det der med blod. Men han siger, at de tjener godt, og det gør de jo, og de hjælper mennesker og sådan.

Pige 9. klasse, valgt stx

Den unge har valgt stx, som hendes far også har opfordret hende til, men er i tvivl om, hvad hun skal bruge uddannelsen til, da hun ikke har lyst til at videreudanne sig til læge.

4.2.2 Førstehåndserfaringer fra søskende giver indblik i et uddannelsesmiljø

29 % af de unge oplever, at deres søskende i høj eller nogen grad har indflydelse på, hvad de skal efter 9. klasse. De interviewede unge oplever, at førstehåndserfaringer fra ældre søskende kan give dem et indblik i et uddannelsesmiljø og hjælpe dem med at forstå hverdagen på en ungdomsuddannelse. Det kan gøre det nemmere for de unge at få greb om, hvad valget af en given ungdomsuddannelse egentlig består i. De unge oplever, at ældre søskende kan råde og inspirere dem på en anden måde end forældre, fordi de ofte selv er i gang med eller har færdiggjort en ungdomsuddannelse eller 10. klasse og selv har forholdt sig til valget af uddannelse efter 9. klasse inden for en nær fortid.

Mange af de interviewede unge taler med deres ældre søskende om uddannelse, da ældre søskende kan fortælle om deres specifikke oplevelser med 10. klasse og/eller ungdomsuddannelser. De ældre søskende kan dele erfaringer med fag, niveau og arbejdsformer og hjælpe den unge med at vurdere, om han eller hun passer ind³⁵ i et givent uddannelsesmiljø. En af de unge fortæller fx, at hans søster fik ham talt fra at påbegynde hhx:

Jeg overvejede hhx, fordi mange af mine venner gik der. Men jeg gider ikke noget med økonomi og matematik. Min søster fik talt mig fra det. Der er mange, som har fortrudt det, og er droppet ud, fordi det ikke var, som de forventede. Min søster snakkede med mig og overtalte mig til stx. Hun sagde, det var bedst, fordi der får man mange muligheder.

Dreng 9. klasse, valgt stx

Flere unge fortæller, at de ikke blot har drøftet uddannelsesvalget med deres ældre søskende, men at de direkte er blevet inspireret til at vælge den samme uddannelse eller det samme uddannelsessted, hvis en ældre søskende har været glad for en given skole eller en konkret uddannelse og har fortalt gode ting om stedet. Omvendt kan de unge også ønske at gøre noget andet end deres ældre søskende, hvis de gennem deres søskende har fået en oplevelse af, at uddannelsen ikke vil passe til dem. En af de unge fortæller fx, at hans søster får mange lektier for på gymnasiet, hvilket har betydet, at han ikke selv har lyst til at vælge gymnasiet. Han er dog usikker på, hvilken erhvervsuddannelse han så skal vælge, da han ikke ved, hvad han gerne vil arbejde med i fremtiden. Derfor har han i første omgang valgt at starte i 10. klasse på en efterskole.

Samtaler om uddannelse og valg er desuden allerede en del af hverdagen hjemme hos mange af de unge, der har ældre søskende, fordi deres søskende også har eller har haft brug for at tale om uddannelse med deres forældre. En af de unge fortæller fx, at han ved at overheøre samtaler om uddannelse mellem sine forældre og ældre bror har fået noget viden om forskellige muligheder og godt ved, at han kan tale med sine forældre, hvis han har brug for at vende tanker om sit eget uddannelsesvalg.

35 En af de primære faktorer for fravalg af en erhvervsuddannelse er, at de unge ikke tænker at passe ind på uddannelsen. Se *Synet på ungdomsuddannelserne* (EVA, 2018).

4.3 De unges skole

Skolen er en central arena i de unges valgproces. Det er her, de unge opbygger erfaringer med fag og lærere og indgår i sociale sammenhænge, som har betydning for, hvordan de ser sig selv med hensyn til uddannelse efter 9. klasse. Størstedelen af de unge (75 %) udtrykker, at de har haft en god grundskoletid, og samtidig ses en sammenhæng mellem de unges vurdering af deres tid i grundskolen og deres tanker om at påbegynde en ungdomsuddannelse. Det viser tabel 4.3.

TABEL 4.3

Sammenhæng mellem grundskoleerfaringer og forventninger til ungdomsuddannelse

Jeg glæder mig til at gå i gang med en ungdomsuddannelse	Jeg har alt i alt haft en god tid i grundskolen			Total (n = 3.744)
	Helt eller nærmest enig (n = 2.822)	Hverken/eller (n = 628)	Helt eller nærmest uenig (n = 294)	
Helt eller nærmest enig	83 %	77 %	68 %	81 %
Hverken/eller	14 %	20 %	24 %	16 %
Helt eller nærmest uenig	2 %	4 %	8 %	3 %
Total	100 %	100 %	100 %	100 %

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.
Note: $p < 0,001$.

Tabellen viser, at der er en signifikant sammenhæng mellem de unges oplevelse af grundskolen, og om de glæder sig til at gå i gang med en ungdomsuddannelse. Unge, der har haft en god grundskoletid, er mest tilbøjelige til at glæde sig til at gå i gang med en ungdomsuddannelse – 83 % af de unge, der har haft en god grundskoletid, er helt eller nærmest enige i, at de glæder sig til at gå i gang med en ungdomsuddannelse. Unge, der har haft en mindre god grundskoletid, er mindre tilbøjelige til at glæde sig til at gå i gang med en ungdomsuddannelse – her gælder det 68 % af de unge.

I de kvalitative interviews forklarer de unge, at en god grundskoletid generelt set handler om at have det godt i klassen – både socialt og fagligt. Men i 9. klasse handler en god grundskoletid også om, at de unge føler sig klædt på til at klare sig godt fremadrettet. En af de unge fortæller, at han i grundskolen har fået gode forudsætninger til at kunne påbegynde en gymnasial uddannelse efter 9. klasse:

Jeg har fået en masse gode forudsætninger for at klare mig godt fremadrettet. Jeg klarer mig godt i skolen og vil gerne klare mig godt. Jeg er en af de få i klassen, der går op i mine ting og gerne vil klare mig og tager mig tiden til det. Så min grundskoletid vil jeg beskrive som god. Både fagligt og socialt.

Dreng 9. klasse, valgt stx

En gruppe unge fortæller, at de primært har haft dårlige oplevelser i grundskolen, og at de på den baggrund har valgt at tage et år i 10. klasse for at blive fagligt og socialt klar til en ungdomsuddannelse. Det gælder særligt unge, der har oplevet ikke at kunne følge med i nogle fag eller ikke at have nogle venner. En af pigerne fortæller om, at hendes motivation til at gå i skole er dalet i løbet af udskolingen:

Det her med at føle sig skoletræt startede i 6. klasse. Fordi jeg var træt af at gå i skole, fordi jeg følte, jeg ikke havde nogen venner. Jeg har så fået venner siden da. Det var grunden i starten, men her i slut 7. og start 8. er det blevet til, at jeg ikke kan følge med i det faglige, så jeg er stille og roligt ved at give op. Jeg er træt af konstant at prøve at følge med. Motivationen er dalet.

Pige 9. klasse, valgt ordinær 10. klasse

For denne gruppe unge kan det at vælge 10. klasse være en måde at imødekomme et behov for at få et år et nyt sted, hvor de kan få motivationen til uddannelse tilbage og blive klædt fagligt og socialt på til at påbegynde en ungdomsuddannelse.

4.3.1 Erfaringer med lærere og fag har indflydelse på de unges valg

De unges erfaringer med lærere og fag i grundskolen påvirker deres valg af uddannelse efter 9. klasse på flere måder. Oplevelser af faglige styrker hænger ofte sammen med, at de unge har været glade for bestemte lærere og undervisning i bestemte fag i udskolingen. Faglige styrker kan forme en faglig interesse hos de unge, som de ønsker at forfølge på en ungdomsuddannelse. Samtidig kan oplevelser af faglige udfordringer gøre det svært for nogle unge at se sig selv på en ungdomsuddannelse, og valget af 10. klasse kan her ses som en mulighed for at forbedre sig fagligt. Denne gruppe unge ser også frem til at få nye lærere, som underviser på en anden måde, end de har oplevet det i grundskolen.

I interviewene kobler de unge deres faglige styrker i et eller flere skolefag med en lyst til eller interesse for faget. På den ene side beskriver de unge, hvordan den anerkendelse, de får fra lærere i forbindelse med at være gode til et fag, giver dem lyst til at gå op i det fag. Nogle unge forklarer i den forbindelse, hvordan læreres engagement og undervisningsmetoder kan have betydning for, om de oplever at være gode til og have interesse for et fag. En af de unge fortæller fx, at han er glad for matematik, fordi læreren er god til at gøre timerne spændende. I forlængelse heraf beskriver en anden ung, at det "at kunne lide" et fag giver en lyst til at bruge tid i fremtiden på at forbedre sig inden for det fag. De fag, de unge er gode til, har lettest ved eller får højest karakterer i, er typisk også de fag, de interesserer sig for. Således beskriver de unge faglige styrker og interesser som tæt forbundet. Sammenhængen mellem faglige styrker og interesser er interessant at have for øje, da interesser, som nævnt i afsnit 3.1., er en betydningsfuld faktor i de unges valg af uddannelse efter 9. klasse.

Unge, der har været glade for og interesserede i fagene i grundskolen, ønsker ofte at vælge en ungdomsuddannelsestype, der i udpræget grad ligner grundskolens fag og undervisning – og det er i de unges perspektiv en gymnasial uddannelse. Gymnasiet beskrives således som et valg for personer, der kan lide at gå i skole, og som generelt er orienteret mod et højt fagligt niveau. Tanker om valg af studieretning udspringer tilsvarende blandt flere unge af, hvilke fag i grundskolen de er interesserede i og særligt gode til.

Unge, der ikke trives fagligt i grundskolen, og som heller ikke nødvendigvis har haft de bedste relationer til lærerne, vælger ofte enten at påbegynde 10. klasse eller en ungdomsuddannelse, der ikke har en boglig profil. Nogle unge fortæller specifikt, at de ønsker at vælge en uddannelse, der adskiller sig fra den skolegang, de har oplevet i folkeskolen. Dette for at undgå, at de udfordringer, de har

haft i grundskolen, skal være dominerende i deres videre uddannelse; det kan både være udfordringer i bestemte fag, som for eksempel dansk, tysk og matematik, eller indlæringsvanskeligheder som fx ordblindhed. Nogle unge fortæller i denne sammenhæng, at de har manglet hjælp fra deres lærer til at håndtere udfordringerne. Fx fortæller en ung, at hendes valg af 10. klasse hænger sammen med, at hun først i 8. klasse fandt ud af, at hun var ordblind, og at hun derfor alt for sent begyndte at få den nødvendige hjælp fra lærerne og derfor ikke er klar til at påbegynde en ungdomsuddannelse:

Jeg har jo først lige fundet ud af nu, at jeg er ordblind. Men det har været svært, og jeg har prøvet at følge med. Jeg får ikke gode karakterer i læsning og matematik.

Pige 9. klasse, valgt ordinær 10. klasse

En gruppe unge fortæller, at de gerne ville have valgt en gymnasial uddannelse, men at de har fravalgt uddannelsen grundet en frygt for ikke at kunne klare det fagligt, eller fordi de af en lærer er blevet rådet til at tage et år i 10. klasse for at styrke deres faglige forudsætninger. En af de unge fortæller fx, at hun har faglige vanskeligheder i matematik og derfor ikke har kunnet vælge stx, selvom det var det, hun gerne ville. Hun har tilmeldt sig 10. klasse og overvejer herefter at fortsætte på hf.

4.3.2 Karakterer og adgangskrav bekymrer de unge

De interviewede unge beskriver et stort fokus på karakterer i 9. klasse relateret til deres uddannelsesvalg, særligt med hensyn til at imødekomme adgangskrav på ungdomsuddannelserne. Det handler både om løbende karakterer og karakterer ved afgangsprøverne.

På interviewtidspunktet var de nye karakterkrav til de treårige gymnasiale uddannelser endnu ikke trådt i kraft, men mange af de unge udtrykker en bekymring over at skulle imødekomme de pågældende adgangskrav på deres ønskede ungdomsuddannelse. Dels bekymrer det unge, som er bange for ikke at få 02 i gennemsnit, når det gælder standpunktskarakterer i hvert af fagene dansk og matematik, og som ønsker at tage en erhvervsuddannelse. Dels gælder det unge, som ønsker at komme ind på en gymnasial ungdomsuddannelse, og som er bekymrede for ikke at få 4,0³⁶ i gennemsnit, når det gælder standpunktskarakterer i hvert af fagene dansk og matematik. Flere af de unge bruger meget tid på at tænke over, hvad der kommer til at ske, hvis de ikke klarer at få de nødvendige karakterer for at komme ind på deres ønskede ungdomsuddannelse. En af de interviewede drenge siger fx:

Jeg har tænkt 'hvad nu, hvis jeg kommer op til eksamener i fag, jeg er rigtig dårlig til, og det så trækker ned i mit samlede gennemsnit?'. Og det har jeg også tænkt, er ret irriterende. For jeg vil gerne være sikker på, at jeg får de karakterer, jeg skal have for at komme ind på gymnasiet.

Dreng 9. klasse, valgt stx

Fra 2019 er adgangskravene på de gymnasiale uddannelser blevet ændret. Det betyder fx, at man for at være uddannelsesparat til de treårige gymnasiale uddannelser fra 2019 skal have 5,0 i alle afsluttende standpunktskarakterer. Nogle unge, der vælger 10. klasse, enten på eget initiativ eller fordi de, som følge af uddannelsesparathedsvurderingen, er opmærksomme på de nye karakterkrav, fortæller, at det stresser dem. Enkelte af disse unge fravælger 10. klasse af samme grund, da de er bekymret for, om de med de nye krav kan komme ind på gymnasiet.

36 Adgangskrav til gymnasiale uddannelser gældende på interviewtidspunkt.

Andre unge fortæller, at deres karakterer i 9. klasse har betydning for, om de tror, de vil kunne følge med i gymnasiet eller ej. Fx fortæller en af de interviewede drenge, at han har hørt, at man må forvente, at ens karakterer automatisk falder med to karaktertrin, når man kommer på gymnasiet, og at det bekymrer ham, fordi han så ikke nødvendigvis vil klare sig godt på gymnasiet.

Karakterer i 9. klasse har desuden betydning for, hvordan nogle unge ser sig selv med hensyn til videregående uddannelse. Fx skal man have gode karakterer for at komme ind på lægestudiet, fortæller en af de unge:

Det er ret høje karakterer, man skal have for at komme ind på lægestudiet. Så man skal virkelig tage sig sammen i gymnasiet. Når jeg starter i gymnasiet, tager jeg mig sammen og laver alt det, så godt jeg kan. Snittene er meget høje. Det mindste er 10,7, og jeg skal virkelig tage mig sammen for at komme derop.

Dreng 9. klasse, valgt stx

Karakterer kan således have forskellig betydning for de unges valgproces. Hos nogle unge spiller karakterer direkte ind i deres tanker om, hvad de skal efter 9. klasse, mens karakterer for andre unge spiller ind i deres tanker om videregående uddannelse. Der er også en gruppe unge, der vurderer, at karakterer ikke har nogen betydning for deres uddannelsesvalg. Det gælder særligt unge, som føler sig helt sikre på, at de nok skal få de nødvendige karakterer i 9. klasse til at komme ind på den ønskede ungdomsuddannelse.

4.3.3 Uddannelsesparathedsvurderinger kan sætte begrænsninger

De unge i undersøgelsen er blevet uddannelsesparathedsvurderet i 8. og i 9. klasse. I 9. klasse er de unge første gang blevet vurderet inden 15. januar, mens de unge har fået den endelige vurdering i forbindelse med de sidste standpunktskarakterer, som gives umiddelbart før de afsluttende skriftlige prøver. Uddannelsesparathedsvurderingen kan sætte begrænsninger for de unge og give anledning til bekymringer.

66 % af de unge i spørgeskemaundersøgelsen angiver, at de er blevet vurderet parate til både gymnasiet og erhvervsuddannelse, 22 % angiver, at de er blevet vurderet parate til gymnasiet, og 2 % angiver, at de er blevet vurderet parate til en erhvervsuddannelse. Samtidig er der 8 % af de unge, der angiver, at de er blevet vurderet ikke-uddannelsesparate i 9. klasse. Af de unge, der er blevet vurderet ikke-uddannelsesparate, har 26 % søgt en ordinær 10. klasse, 20 % har søgt erhvervsuddannelse, 7 % har søgt 10. klasse på en efterskole, og 1 % har søgt en gymnasial uddannelse. Se tabel 4.4.

TABEL 4.4

Den unges opfattelse af sin uddannelsesparathedsvurdering fordelt på, hvad den unge skal efter 9. klasse³⁷

	10. klasse (ordinær) (n = 666)	10. klasse (efterskole) (n = 1.244)	Erhvervsud- dannelse (n = 217)	Gymnasial uddannelse (n = 1.684)	Total (n = 3.811)
Parat til både gymnasial uddannelse og erhvervsuddannelse ³⁸	53 %	75 %	64 %	65 %	66 %
Parat til gymnasial uddannelse	13 %	15 %	0 %	33 %	22 %
Parat til erhvervsuddannelse	3 %	1 %	14 %	0 %	2 %
Ikke-parat	26 %	7 %	20 %	1 %	8 %
Ved ikke/ikke vurderet	5 %	3 %	2 %	0 %	2 %
Total	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.

Note: De 57 elever, der skal i 10. klasse på en erhvervsskole, indgår her i kategorien "10. klasse (ordinær)".

Note: De 229 unge, der har svaret "Andet" på spørgsmålet om, hvad de skal efter 9. klasse, er udeladt.

Note: $p < 0,001$.

Registerdata viser desuden, at en vurdering som ikke-uddannelsesparat for størstedelen af de unge hænger sammen med, at de ikke har de karakterer, der skal til for at komme ind på en bestemt ungdomsuddannelse. For en mindre gruppe af unge bygger vurderingen som ikke-uddannelsesparat på, at de unge skal udvikle sig socialt eller personligt, førend de kan starte på en ungdomsuddannelse (se også boks om formelle rammer for UPV og adgangskrav i indledning, afsnit 2.1).

Uddannelsesparathedsvurderingen kan have direkte eller indirekte betydning for de unges valg af uddannelse efter 9. klasse og give anledning til bekymring. Unge, der bliver vurderet ikke-uddannelsesparate, påvirkes direkte af vurderingen. Nogle af disse unge oplever, at uddannelsesparathedsvurderingen begrænser dem i deres valg af uddannelse og har en negativ betydning for deres valgproces. Det er fx unge, der ønsker at starte på en ungdomsuddannelse direkte efter 9. klasse, men som grundet et negativt udfald af vurderingen er nødsaget til at tage en 10. klasse, inden de kan påbegynde en ungdomsuddannelse. Andre unge, der vurderes ikke-uddannelsesparate, har i forvejen planer om at påbegynde 10. klasse efter endt 9. klasse. Uddannelsesparathedsvurderingen påvirker ikke disse unges valg direkte.

Uddannelsesparate unges valg af uddannelse efter 9. klasse påvirkes ikke direkte af vurderingen. Dog kan uddannelsesparate unge stadig opleve et pres omkring parathedsvurderingen, enten hvis de har været usikre på, om de er vurderet parate eller ej, eller hvis de har fået at vide, at de er uddannelsesparate, men ikke selv føler sig parate til at vælge en ungdomsuddannelse.

37 EVA har i tidligere undersøgelser vist, at der kan være uoverensstemmelse mellem elevens egen opfattelse af uddannelsesparathedsvurderingen og den vurdering, der er registreret i det nationale system optagelse.dk. Denne opgørelse er baseret på elevens egen vurdering.

38 De unge kan selv vælge, om de vil vurderes i forhold til en eller begge ungdomsuddannelser.

Nogle af de unge, som er blevet vurderet ikke-uddannelsesparate, fortæller, at vurderingen begrænser deres muligheder efter 9. klasse og ikke stemmer overens med de tanker, de har gjort sig om fremtiden. De fortæller for eksempel, at de må ændre en plan om at søge ind på eud efter 9. klasse, imens andre må droppe planer om at søge ind på stx eller htx, fordi de alene er blevet vurderet uddannelsesparate til en erhvervsuddannelse. Flere af de unge, der er blevet vurderet ikke-uddannelsesparate i forbindelse med den første parathedsvurdering i 9. klasse, beskriver oplevelsen af et stort pres forbundet med at nå at blive vurderet parate inden den endelige parathedsvurdering i 9. klasse. En af de unge fortæller:

Interviewer: Da du fik at vide, at du ikke var uddannelsesparat, hvad for en begrundelse fik du?
Pige: At jeg ikke rakte hånden nok op i timerne. Og så prøvede jeg at rette det. Jeg blev virkelig stresset, for jeg tænkte, at så kunne jeg ikke komme ind på gymnasiet. (...) Uddannelsesparathedsvurderingen stresser, fordi man får at vide, at man ikke er egnet til gymnasiet. Jeg tænkte på, om jeg nogensinde var egnet eller blev egnet til gymnasiet. Og det er ligesom ens uddannelse.

Pige 9. klasse, valgt 10. klasse på efterskole

Nogle unge fortæller, at de forud for parathedsvurderingen har haft planer om at søge ind på en ungdomsuddannelse. Efter de er blevet vurderet ikke-uddannelsesparate, beskriver de unge, at de står med en følelse af ikke at være "klar til noget som helst". I disse unges tilfælde påvirker uddannelsesparathedsvurderingen de unges tro på sig selv. Flere unge oplever, at vurderingen indskrænker deres muligheder og gør 10. klasse til det eneste mulige valg, selvom de selv foretrækker at gå direkte videre på en ungdomsuddannelse.

Andre unge, der er blevet vurderet ikke-uddannelsesparate, udtrykker, at de allerede inden vurderingen havde planer om at tage 10. klasse. I disse tilfælde spiller den anbefaling, de unge får i forbindelse med uddannelsesparathedsvurderingen, godt overens med de unges egne overvejelser. Blandt disse unge er det udbredt, at de ønsker at gå i 10. klasse for at forbedre deres karakterer.

En tredje gruppe unge fortæller, at de, selvom de er blevet vurderet uddannelsesparate, ikke oplever at være parate til at træffe et valg af ungdomsuddannelse. Disse unge kan opleve en frustration over at være blevet vurderet uddannelsesparate, da det gør, at de ikke som udgangspunkt har mulighed for at tale individuelt med en vejleder om valget. Flere af disse unge vælger 10. klasse og håber, at de i 10. klasse får noget mere vejledning, som kan hjælpe dem til at blive mere parate til en ungdomsuddannelse. En af de unge beskriver, at hun ikke føler sig parat til at træffe et valg af ungdomsuddannelse, selvom hun er blevet vurderet fagligt parat:

Det kan jo godt være, at de vurderer, at jeg er parat fagligt, men jeg synes jo ikke selv, at jeg er 100 % parat til at springe ud i uddannelse, så hvad er det, det betyder? Det er jeg ikke blevet forklaret ordentligt, synes jeg. Jeg er jo ikke sikker på, hvad jeg vil. At være uddannelsesparat, det er vel at vide, hvad man vil. Så er man klar til at tage en uddannelse.

Pige 9. klasse, valgt 10. klasse på efterskole

Flere af disse unge vælger 10. klasse på en efterskole, da de oplever, at de på en efterskole kan få bedre tid og rum til at blive mere klar til at vælge en ungdomsuddannelse.

4.4 De unges fritid

De unges fritid er den tredje arena, der har betydning for de unges valg af uddannelse efter 9. klasse. Denne arena omhandler de aspekter af de unges liv, der ikke foregår i familien eller i skole-regi. Særligt vurderer de unge, at deres venner påvirker deres uddannelsesvalg – 37 % af de unge vurderer, at deres venner i høj eller nogen grad har betydning for, hvad de skal efter 9. klasse.

Derudover kan fritidsinteresser have betydning for, hvad nogle unge skal efter 9. klasse. Fx hænger valget af 10. klasse på en efterskole for flere unge sammen med et ønske om at forfølge en interesse, mens valget af en ungdomsuddannelse også kan hænge sammen med et ønske om at få et arbejde senere hen, der knytter sig til en pågældende fritidsinteresse. Enkelte unges uddannelsesvalg er desuden påvirket af deres fritidsjob.

4.4.1 Venner kan give input til de unges valgproces

I alt 37 % af de unge svarer i spørgeskemaundersøgelsen, at deres venner i høj eller nogen grad har haft betydning for deres beslutning om uddannelse efter 9. klasse.

TABEL 4.5

I hvilken grad har dine venner haft betydning for din beslutning om, hvad du skal efter det her skoleår?

Mine venner	Antal	Procent
I høj grad	338	8 %
I nogen grad	1.276	29 %
I mindre grad	1.298	30 %
Slet ikke	1.429	33 %
Total	4.341	100 %

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.

I de kvalitative interviews giver stort set alle udtryk for at være nysgerrige på, hvad deres venner vælger af ungdomsuddannelse. Samtidig er det meget forskelligt, om de unge vurderer, at deres venner har betydning for deres valg eller ej, og hvordan venner i givet fald har betydning.

Nogle unge oplever, at venner kan give viden om et specifikt uddannelsessted. Hvis den unge har venner, som allerede er startet i 10. klasse eller på en ungdomsuddannelse, kan de, ligesom ældre søskende, fortælle om deres oplevelser derfra, hvilket giver den unge mere viden om, hvordan det ville være at starte det specifikke sted. Andre unge fortæller, at det kan være inspirerende at høre, hvad deres venner overvejer at vælge af ungdomsuddannelse, og hvilke årsager der er til, at venner vælger noget og fravælger andet.

En gruppe unge peger på deres venner som en støtte i valgprocessen. De fortæller fx, at tætte venner har kunnet råde dem og har været gode at snakke med, når de er i tvivl. Derudover peger nogle af de unge på, at de er blevet mere sikre eller trygge i deres valg, når deres venner anerkender det. I nedenstående citat fortæller en ung mand, at venner kan være en støtte i valgprocessen, fordi venner kan give en tryghed i forhold til valg, man selv har truffet:

Interviewer: Du sagde, at du talte med dine venner om, hvad I skal efter 9. klasse og efter efterskole, hvad kan du bruge de her snakke til i forhold til det valg, du skal tage?

Dreng: Som en form for støtte, så man har nogle at snakke med, så man kan komme ud med sine ideer. Fx hvis jeg siger til en af mine venner, at jeg gerne vil være politimand, så kan han måske bakke mig op, og så føler man sig mere tryk i ens egne ideer eller beslutninger om, hvad man gerne vil være, hvis man har hørt, at der er nogle andre, der synes, at det er en fed ide.

Dreng 9. klasse, valgt 10. klasse på efterskole

Imens nogle unge oplever, at de kan snakke med deres venner om uddannelsesvalg, fortæller andre unge, at de bevidst vælger ikke at tale med deres venner om ungdomsuddannelse. Det kan der være forskellige grunde til: Nogle unge føler sig sikre på deres valg og oplever ikke, at de har behov for at tale med deres venner om det. Andre vil helst holde deres valg for sig selv, fx hvis de ikke har samme interesser eller planer for fremtiden som deres venner. Nedenfor beskriver en af de unge, at det også kan skabe et pres, hvis man deler sine uddannelsesplaner med sine venner:

Jeg føler aldrig, jeg har et pres fra min familie i hvert fald, men måske engang imellem fra mine venner eller dem, der så går i min klasse, hvis de spørger mig, hvilken uddannelse jeg tager, og hvad jeg skal være efter den. Så tænker jeg, om det mon er noget, de synes, er fedt, om det nu er godt nok.

Dreng 9. klasse, valgt 10. klasse på efterskole

Hos enkelte af de unge har det en betydning, om de kan følges med deres venner fra grundskolen. De fremhæver, at det er rart at have nogle at snakke med, når man starter et nyt sted, eller at det er vigtigt at følges med sine venner, så man kan blive ved med at holde kontakten. Omvendt er der nogle af de unge, der fremhæver, at de med deres ungdomsuddannelse ønsker at "starte på en frisk".

4.4.2 Fritidsinteresser kan give ideer til fremtiden

Fritidsinteresser kan være med til at guide den unge i valgprocessen og give input til fremtidigt erhverv. Fritidsinteresser kan fx have betydning for de unges valg, hvis de unge ønsker at uddanne sig og arbejde inden for området. Derudover kan fritidsinteresser påvirke valget ved, at de unge vælger en uddannelse efter 9. klasse, som giver dem tid og plads til fortsat at dyrke deres interesse. Særligt hænger valget om 10. klasse på en efterskole for en stor andel af de unge sammen med et ønske om at få tid til at dyrke en interesse i de unges fritid, fx inden for en sport eller musik.

Blandt de unge, der har en vis ide om, hvad de gerne vil arbejde med senere hen, angiver 36 %, at en interesse i deres fritid har været med til at forme ideen. En større andel blandt ikke-vestlige unge har svaret, at en interesse har givet dem ideen til arbejde i fremtiden, sammenlignet med unge med ikke-vestlig herkomst. 37 % af de unge med dansk/vestlig herkomst svarer, at de har fået ideen fra en interesse, mens det er gældende for 26 % af de unge med ikke-vestlig herkomst. Køn og forældres uddannelse har ikke betydning.

Tabel 4.6 viser en oversigt over, hvad de unge i 9. klasse i spørgeskemaundersøgelsen angiver som de vigtigste inspirationskilder. Af tabellen fremgår det, at de unge har meget forskelligartede inspirationskilder. Der er både interesser, der relaterer sig til de unges skole og fritid, herunder både hobbyer, frivilligt arbejde og fritidsjob.

TABEL 4.6

Top 10: Interesser som inspirationskilde til de unges overvejelser om fremtiden (n = 970).

	Antal	Procent
Sport	117	12 %
It, e-sport og programmering	100	10 %
Kunst, design og kreative interesser	70	7 %
Dyr, natur og landbrug	59	6 %
Motor, mekanik og elektronik	58	6 %
Matematik og naturvidenskab	56	6 %
Mode og make-up	56	6 %
Kreativ performance fx teater og musik	55	6 %
Psykologi og mennesker	49	5 %
Film og foto	30	3 %

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.

Note: Baseret på følgende spørgsmål "Hvordan har du fået ideen til det, du overvejer at arbejde med? (Sæt gerne flere krydser)". Hvis den unge har svaret "fra en interesse", er de blevet bedt om at angive hvilken i et åbent tekstfelt. Disse besvarelser er placeret inden for en række forskellige kategorier. Øvrige kategorier, der ikke var en del af top 10, inkluderer: "Politik, samfund, historie og frivilligt arbejde" (3 %), "Litteratur og formidling" (3 %), "Økonomi og penge" (3 %), "Tv, YouTube, blogs, sociale medier" (2 %), "Forretning, iværksætteri og eventmanagement" (2 %), "Sprog, rejser og kultur" (2 %), "Krop, sundhed, medicin" (2 %), "Konstruktion og manuelt arbejde" (2 %), "Madlavning" (2 %), "Jura og politiarbejde" (1 %), "Militær" (1 %).

Blandt de knap 1000 unge, der har angivet, at deres interesser har haft indflydelse på deres overvejelser om arbejde i fremtiden, er "Sport" den kategori, som flest unge angiver som inspirationskilde (12 %). Denne kategori dækker over en bred vifte af forskellige sportsaktiviteter fra fx boldspil til sejlads og billard. Fx kan interesser i kategorien "Sport" være drømme om en professionel sportskarriere, men det kan også være i form af et ønske om at blive fysioterapeut eller lignende.

Næstflest unge er inspireret af "It, e-sport og programmering" (10 %). Her peger mange unge på gaming som den primære inspirationskilde, men der er også eksempler på unge, der har været på fx hacking- eller programmeringskurser. På tredjepladsen ses kategorien "Kunst, design og kreative interesser" (7 %). Denne kategori spænder også vidt og dækker bl.a. over smykkesign eller en interesse for indretning, der har affødt en drøm om at blive arkitekt. Som yderligere eksempler på de unges forskellige interesser kan nævnes kategorien "Motor, mekanik og elektronik". Flere unge peger på, at en hobby med "at rode med knallert" har inspireret dem til tanker om at blive mekaniker.

Blandt de unge, hvis inspirationskilder er placeret i kategorien "Psykologi og mennesker", er der både eksempler på unge, der nævner en akademisk interesse for den menneskelige psyke og adfærdsmønstre, og unge, der selv har gået til psykolog og derigennem har fået en interesse for faget. I alt 6 % af de unge nævner "Matematik eller naturvidenskab" som inspirationskilde. Her nævner flere unge specifikke fag i skolen, fx matematik, biologi eller fysik, som den primære inspirationskilde. "Film og foto" kommer ind på en 10. plads, da 3 % af de unge har peget på interesser inden for dette felt som den primære inspirationskilde i deres overvejelse om arbejde i fremtiden.

I de kvalitative interviews fortæller en gruppe unge, at de har fået en ide til et job gennem deres fritidsinteresse og netop ønsker at uddanne sig i retning af at arbejde med deres fritidsinteresse i

fremtiden. Fx har et par af de unge, der interesserer sig for programmering og computerspil i fritiden, valgt at påbegynde htx eller stx på et gymnasium, der udbyder programmering som valgfag. Der er ligeledes eksempler på unge, der spiller musik i fritiden, og som har valgt stx, fordi der udbydes linjer med faget musik på A-niveau. Fritidsinteresser, som får betydning for valget af en erhvervsuddannelse, knytter sig ofte direkte til et fremtidigt erhverv. En af de unge fortæller fx, at han har en stor interesse for fotografi og ønsker at tage en erhvervsuddannelse som fotograf, mens en anden ung fortæller, at han altid har interesseret sig for landbrug og ønsker at uddanne sig til landmand.

Andre unge fortæller, at deres fritidsinteresser får betydning for valg af ungdomsuddannelse, fordi de vælger en ungdomsuddannelsen, der giver dem mulighed for fortsat at dyrke deres fritidsinteresse sideløbende med ungdomsuddannelsen. Fx fortæller en af pigerne, at hendes ønske om at fortsætte med at dyrke sport på eliteplan forudsætter, at hun bliver Team Danmark-elev, og at hun derfor har søgt ind på et gymnasium, der muliggør dette ønske.

4.4.3 Fritidsjob kan styrke de unges indblik i et fremtidigt arbejdsliv

Over halvdelen af de unge i 9. klasse har et fritidsjob (58 %). En mindre gruppe af disse unge (10 %) vurderer, at deres fritidsjob spiller ind i deres overvejelser om uddannelse og job. Et fritidsjob kan give de unge kendskab til arbejdsfællesskaber, som de lærer at indgå i, ligesom de gennem deres fritidsjob kan få viden om, hvorvidt de ønsker at uddanne sig inden for et bestemt erhverv eller ej.

De kvalitative interviews viser, at de unges erfaringer med fritidsjob kan deles op i to grupper. Nogle unge giver udtryk for, at de har et fritidsjob, der ligger i forlængelse af deres interesser, mens andre unge fortæller, at de arbejder, fordi de gerne vil tjene penge. Begge ungegrupper får imidlertid erhvervserfaring igennem deres fritidsjob. De får ansvar, de lærer normerne på en arbejdsplads at kende, og de lærer, hvordan man indgår i et kollega-/arbejdsfællesskab. Desuden kan de unge gennem deres fritidsjob få øje på koblingen mellem de kompetencer, de tilegner sig i skolen, og hvordan disse kompetencer er efterspurgt på arbejdsmarkedet. For denne gruppe af unge har fritidsjobbet ikke nødvendigvis en indirekte betydning for deres valgproces. Nærmere giver fritidsjobbet de unge billeder på, hvad de kan forvente sig, når de kommer på arbejdsmarkedet, og det kan give dem indblik i, hvilke jobfunktioner de finder interessante.

For gruppen af unge, hvis fritidsjob ligger direkte i forlængelse af deres interesse, giver deres fritidsjob mulighed for at prøve en mulig karrierevej af. Det kan få betydning for, hvilken uddannelse de vælger at påbegynde. En af de interviewede drenge fortæller fx, at han som fritidsjob passer dyr på en gård i nærheden og har planer om at blive landmand. En anden dreng fortæller, at han arbejder på et autoværksted, hvor han gerne vil blive i fremtiden, så han kan blive udlært som mekaniker. Der er altså eksempler på unge, der igennem deres fritidsjob bliver bekræftet i at vælge den uddannelse, der ligger i forlængelse af deres interesse.

Mens fritidsjob for nogle unge således kan give input til valget af en ungdomsuddannelse, kan fritidsjob for andre unge også give input til fravalg af uddannelser, da de unge gennem et job også kan få kendskab til en branche eller til arbejdstyper, som de ikke vil arbejde med senere. Fx fortæller en af de unge, der har haft en fritidsjob på en burgerbar, at hun ikke ønsker at arbejde inden for restaurationsbranchen i fremtiden.

5 Kvalitet i vejledningen set fra de unges perspektiv

Dette kapitel fokuserer på, hvad der set fra de unges perspektiv skaber kvalitet i vejledningen i uddannelsen. Hvordan og hvornår oplever de unge, at vejledning understøtter deres valgproces – og hvilken hjælp efterspørger de unge?

Kapitlet viser, at hovedparten af de unge har gjort sig erfaringer med forskellige former for vejledningsaktiviteter og oplever et udbytte heraf. Samtidig ses nogle mønstre med hensyn til, hvordan og hvornår vejledningen i de unges optik er med til at kvalificere og understøtte deres valgproces. Derudover fremhæver kapitlet, at hver sjette ung har savnet hjælp til at vælge uddannelse efter 9. klasse – det på trods af den vejledning, de har fået. Denne gruppe unge efterspørger mere viden om uddannelse og arbejdsmarked og indsigt i egne interesser og styrker.

I boksen nedenfor skitseres indledningsvist de lovgivningsmæssige rammer for vejledning i 8. og 9. klasse.

Lovgivningsmæssige rammer for vejledning i 8. og 9. klasse

Vejledningen skal bidrage til, at valg af uddannelse og erhverv bliver til størst mulig gavn for den enkelte ung og for samfundet, herunder at alle unge gennemfører en erhvervskompetencegivende uddannelse. Målet er blandt andet, at færre falder fra og vælger om i uddannelserne, og at alle unge får størst muligt personligt og fagligt udbytte af deres uddannelsesvalg. Vejledningen har et særligt fokus på unge, som har brug for støtte.³⁹ Boksen her gennemgår en række vejledningsaktiviteter, som de unge kan møde i 8. og 9. klasse.

Introduktionskurser i 8. klasse

Introduktionskurser⁴⁰ er obligatoriske for alle unge i folkeskolens 8. klasse. De unge skal igennem introduktionskurserne introduceres til mindst en erhvervsuddannelse eller erhvervsgymnasial uddannelse. De unge kan derudover introduceres til almengymnasiale uddannelser.⁴¹

39 <https://www.uvm.dk/vejledning-og-stoettemuligheder/vejledning>.

40 Introduktionskurser omtales af de unge i interviewene som brobygning.

41 <https://www.uvm.dk/vejledning-og-stoettemuligheder/vejledning/ungdomsuddannelse/introduktionskurser>.

Brobygning

Lovgivningsmæssigt kan unge, som er vurderet ikke-uddannelsesparate, eller som har behov for afklaring af uddannelsesvalg, tilbydes brobygning på enten en erhvervsuddannelse eller en gymnasial uddannelse i 9. klasse. Skolens leder fastsætter omfanget af brobygningen i samarbejde med Den Kommunale Ungeindsats (tidl. Ungdommens Uddannelsesvejledning).⁴² Forløbet varer som udgangspunkt mellem 2-10 dage. For unge med særlige behov kan der laves individuelle brobygningsforløb i både 8. og 9. klasse.⁴³

Erhvervspraktik

Elever i folkeskolen har ret til at komme i erhvervspraktik i mindst en uge i både 8. og 9. klasse. Det er dog de unges egen opgave at finde en erhvervspraktikplads.⁴⁴

Kollektiv vejledning

Kollektiv vejledning gives til alle elever i 7.- 9. klasse. Kollektiv vejledning er klassebaserede (eller tilsvarende) vejledningsaktiviteter, som har til formål at forberede de unge til valg af ungdomsuddannelse ved udgangen af 9. eller 10. klasse. I den kollektive vejledning skal de unge udfordres i deres forestillinger om valg af uddannelse og af job, så valg af uddannelse sker på et reflekteret og oplyst grundlag.⁴⁵

Den kollektive vejledning skal understøtte, at de unge reflekterer over egne kompetencer og potentialer samt uddannelses- og erhvervsmuligheder, og skal blandt andet indeholde:

- Introduktion til optagelse.dk og processen frem mod ansøgning til ungdomsuddannelse
- Introduktion til ungdomsuddannelser, herunder karrieremuligheder
- Introduktion til at arbejde med Uddannelsesguiden (ug.dk) og til eVejledning
- Informationsmøder for unge og forældre.

Gruppevejledning og individuel vejledning

Gruppevejledning og individuel vejledning gives til unge, der er vurderet ikke-uddannelsesparate i 8. klasse. Kommunernes Uddannelsesvejledning tilrettelægger vejledningen på en måde, der tager udgangspunkt i ikke-uddannelsesparate unges særlige behov for vejledning. I tilrettelæggelsen vurderer Kommunernes Uddannelsesvejledning konkret, hvordan gruppevejledning og individuel vejledning kan supplere hinanden.⁴⁶

Aktiviteter uden for den formelle vejledning, der understøtter de unges valgproces

- **Det timeløse emne Uddannelse og Job:** Emnet integreres i den almindelige undervisning fra 0.-9. klasse og planlægges i samarbejde med kommunernes uddannelsesvejledning.
- **Aktiviteter integreret i undervisningen:** Lærere kan fx integrere et besøg i en virksomhed eller på en arbejdsplads i et undervisningsforløb, ligesom de også kan tilrettelægge undervisningsforløb i samarbejde med ungdomsuddannelsesinstitutioner.

42 Ungdommens Uddannelsesvejledning er nedlagt pr. 01.08.19 og erstattes af vejledning gennem den Kommunale Ungeindsats (KUI).

43 Bekendtgørelse af lov om vejledning om uddannelse og erhverv samt pligt til uddannelse, beskæftigelse m.v.

44 Aftalen om øget praksisfaglighed i folkeskolen.

45 <https://www.uvm.dk/vejledning-og-stoettemuligheder/vejledning>.

46 <https://www.uvm.dk/vejledning-og-stoettemuligheder/vejledning>.

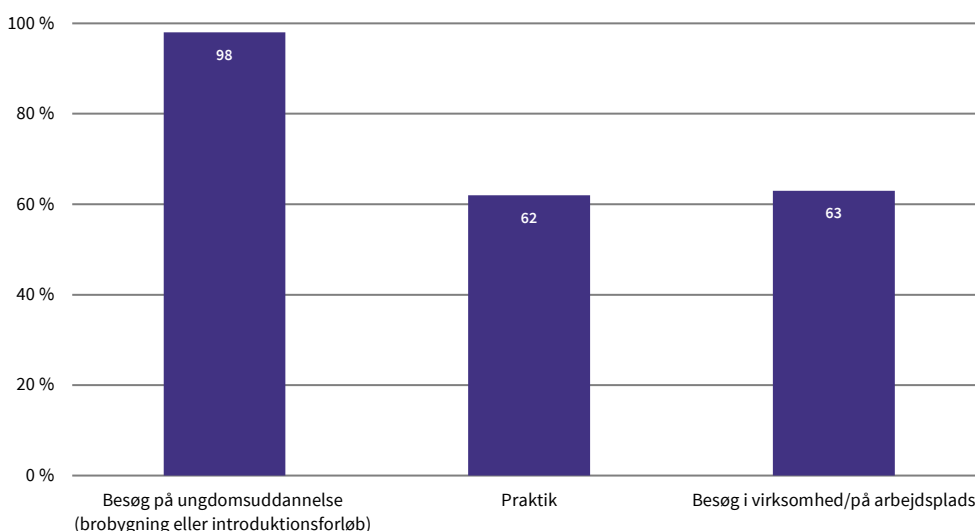
- **Åbent hus:** Ungdomsuddannelsesinstitutionerne tilbyder åbent hus-arrangementer forud for fristen af optagelse på ungdomsuddannelser i marts. Det er typisk arrangementer, der ligger uden for skole- og arbejdstid, og som de unge deltager i sammen med deres forældre eller andre nære voksenrelationer.

5.1 De unges erfaringer med vejledningsaktiviteter

Langt størstedelen af de unge har i enten 8. eller 9. klasse gjort sig erfaringer med forskellige vejledningsaktiviteter. Det tegner figur 5.1 et billede af.

FIGUR 5.1

Erfaring med vejledningsaktiviteter i enten 8. eller 9. klasse (n = 2.878)

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 8. og 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2017 og 2018.

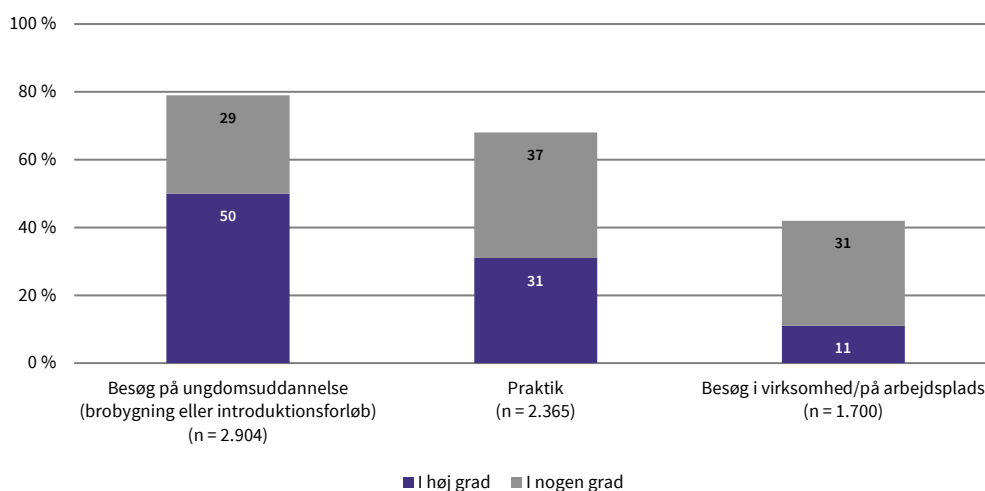
Note: Tallene er her baseret på de respondenter, der indgår i undersøgelsen i både 8. klasse og 9. klasse. Figuren viser andelen af respondenter, der i 8. og/eller 9. klasse har svaret "ja" til at have været på besøg på en ungdomsuddannelse, og/eller på besøg i virksomhed / på arbejdsplads og/eller i praktik.

97 % af de unge har besøgt en ungdomsuddannelse i forbindelse med et brobygningsforløb eller et introduktionskursus, 62 % af de unge har været i erhvervspraktik, mens 63 % af de unge har været på klassebesøg i en virksomhed/på en arbejdsplads sammen med skolen.

I spørgeskemaundersøgelsen er de unge også blevet spurgt til deres udbytte af vejledningsaktiviteter. Hovedparten af de unge (79 %), der har været på besøg på en ungdomsuddannelse i 9. klasse, vurderer, at besøget i høj eller i nogen grad har hjulpet dem i deres overvejelser om uddannelse og arbejde. 68 % af de unge, der har været i praktik, svarer, at besøget i høj eller i nogen grad har hjulpet dem i deres overvejelser om uddannelse og arbejde. 42 % af de unge, der har været på besøg i en virksomhed/på en arbejdsplads, svarer, at det har hjulpet dem i deres overvejelser. Se tabel 5.2.

FIGUR 5.2

Udbytte af vejledningsaktiviteter i 8. og 9. klasse

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.

Note: Tallene er her baseret på de respondenter, der indgår i undersøgelsen i 9. klasse. Respondenten har fået spørgsmålet: "Har vejledningsaktiviteterne hjulpet i dine overvejelser om uddannelse og arbejde?", hvis vedkommende har svaret ja til "Har du i løbet af 9. klasse besøgt en ungdomsuddannelse, fx et gymnasie eller en erhvervsskole (introkursus eller brobygning)?", "Har du i løbet af 9. klasse været i praktik?"

Samtidig skal det bemærkes, at blot 29 % af de unge svarer, at introkursus eller brobygning i høj grad har hjulpet i deres overvejelser om uddannelse og arbejde, mens det i forhold til praktik gælder for 31 % af de unge. 21 % af de unge oplever, at brobygning kun i mindre grad eller slet ikke hjælper dem, mens det mht. praktik gælder 32 % af de unge, og mht. til besøg i virksomhed/på arbejdsplads gælder 58 % af de unge.

I de følgende afsnit 5.1.1 og 5.2.2 uddybes de unges erfaringer med hhv. besøg på ungdomsuddannelser og praktik som en del af de formelle vejledningsaktiviteter. Besøg i virksomhed/på arbejdsplads uddybes i afsnit 5.2.1 som en af de aktiviteter, som udover den rammesatte vejledning kan understøtte de unges valgproces.

5.1.1 Besøg på ungdomsuddannelser – de unges erfaringer med brobygningsforløb og introduktionskurser

Langt størstedelen af de unge i undersøgelsen har været på besøg på en ungdomsuddannelse, enten i forbindelse med brobygning eller introduktionskurser. Besøg på ungdomsuddannelser er samtidig den vejledningsaktivitet, som de unge vurderer størst udbytte ved med hensyn til deres overvejelser om uddannelse og job.

Udbyttet af besøg på en ungdomsuddannelse opleves uafhængigt af uddannelsesvalg. Både unge, der har valgt en ungdomsuddannelse efter 9. klasse, og unge, der har valgt 10. klasse, oplever i høj eller nogen grad, at besøg på en ungdomsuddannelse har hjulpet dem i deres overvejelser om uddannelse og arbejde. Der er en lille overvægt af unge, der har valgt en ungdomsuddannelse direkte efter 9. klasse, der i høj grad oplever et udbytte af besøget på en ungdomsuddannelse sammenlignet med unge, der har valgt 10. klasse. Se tabel 5.1.

TABEL 5.1

Har besøget på en ungdomsuddannelse hjulpet dig i forhold til dine overvejelser om uddannelse og arbejde?

Hvad skal du, når du er færdig med 9. klasse?	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke	Total
10. klasse (ordinær) (n = 562)	25 %	49 %	18 %	8 %	100 %
10. klasse (efterskole) (n = 853)	22 %	53 %	17 %	8 %	100 %
Erhvervsuddannelse (n = 182)	38 %	41 %	10 %	10 %	100 %
Gymnasial uddannelse (n = 1.146)	36 %	49 %	11 %	4 %	100 %
Total (n = 2.743)	29 %	50 %	14 %	6 %	100 %

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.

Note: $p < 0,001$.

Tabel 5.1 viser, at i alt 85 % og 79 % af de unge, der skal på hhv. en gymnasial uddannelse og en erhvervsuddannelse, vurderer, at besøget i høj eller nogen grad har hjulpet dem i deres overvejelser om uddannelse og arbejde. Til sammenligning vurderer i alt 75 % og 74 % af de unge, der skal på hhv. 10. klasse på en efterskole og i ordinær 10. klasse, at besøget i høj eller nogen grad har hjulpet dem i deres overvejelser om uddannelse og arbejde.

I de kvalitative interviews omtaler de unge besøg på en ungdomsuddannelse bredt som brobygning⁴⁷, det gælder også besøg i 8. klasse ifm. introduktionskurser. De unge oplever, at brobygning kan være med til at gøre dem klogere på de forskellige uddannelser og hjælpe dem med at få noget afklaring omkring de forskellige muligheder. Besøgene kan både være med til at bekræfte og afkræfte deres forforståelser af ungdomsuddannelser. De unge udtrykker, at de særligt oplever et udbytte, når de kan se formålet med brobygningsforløbet, og hvordan det kan give input til deres overvejelser om uddannelse og arbejde.

Unge, der oplever en stor værdi ved brobygning, fortæller, at de gennem et brobygningsforløb har fået indblik i et bestemt uddannelsesmiljø og de arbejdsformer, der er på uddannelsesstedet. De unge fortæller, at det er rart at få sat billeder på et uddannelsesmiljø, og se, om de selv passer ind i dette miljø. De unge kan på den måde få ny viden om ungdomsuddannelser, som de ellers kun har haft begrænset kendskab til. Nogle unge fortæller fx, at de har lært nye uddannelser at kende gennem brobygning, som ingen i deres familie eller nære omgangskreds har haft erfaringer med.

Nogle unge fremhæver, at en af fordelene ved brobygning er, at det giver mulighed for at stille spørgsmål til andre unge, der allerede går på ungdomsuddannelsen. Nogle unge fortæller, at de tør stille spørgsmål til elever, som de ikke ville stille til lærerne. Det kan være spørgsmål relateret til uddannelsens sociale miljø. En af de unge fortæller fx, at det var "rart at møde nogle elever, for en lærer kan altid sige noget om, hvor fantastisk det er, men dem, der egentlig oplever det, er jo de elever, der går der."

47 Med begrebet brobygning refererer de interviewede unge til både introduktionskurser og brobygningsforløb.

En af de interviewede piger fortæller i det følgende citat om sin oplevelse med to brobygningsforløb på hhv. stx og htx, og om hvordan forløbene gav hende indblik i undervisningsformer og gjorde hende afklaret mht. at søge htx fremfor stx:

Interviewer: Hvordan var [dit brobygningsforløb på] htx forskelligt fra stx?

Pige: På stx, der sad vi inde i et klasseværelse og fik meget klasseundervisning, og der på htx, der skulle vi selv lave et projekt. Jeg kunne bedst lide det på htx, det bliver nok det, jeg kommer på. Jeg kender ikke nogen, der har været på htx.

Interviewer: Så det var faktisk gennem brobygning, du lærte htx at kende?

Pige: Ja, jeg havde i hvert fald fået noget ud af det. Det gav mig en følelse af at være mere sikker på det, jeg skulle, og lidt mindre stress over det.

Pige 9. klasse, valgt htx

Ikke alle unge oplever et udbytte i forbindelse med brobygning. Nogle unge giver udtryk for, at de har haft svært ved at se, hvad de har skulle bruge brobygningen til. De unges begrundelser for det manglede udbytte handler særligt om, at de ikke kan se, hvad formålet med brobygningen er, og hvordan brobygningen kan spille ind i deres valgproces. Det gælder særligt, hvis de unge ikke selv har haft indflydelse på, hvilken uddannelsesinstitution de skal besøge under deres brobygningsforløb, eller hvis de unge har manglet en introduktion og opsamling på forløbet. Fx peger nogle unge på, at de har svært ved at finde mening med brobygningen, når det foregår på en ungdomsuddannelse, de på forhånd ved, at de ikke er interesserede i, eller når brobygningen alene består af en rundvisning på skolen og ikke er tilrettelagt, så man deltager i et reelt undervisningsforløb på en uddannelse.

5.1.2 Erhvervspraktik giver de unge indblik i jobfunktioner og miljø

Knap to ud af tre unge (62 %) har været i praktik i en virksomhed eller på en arbejdsplads i enten 8. eller 9. klasse. 68 % af disse unge svarer, at praktikken i høj eller i nogen grad har hjulpet dem i deres overvejelser om uddannelse og arbejde. Praktikforløbene giver de unge indblik i jobfunktioner, arbejdsopgaver og et givent arbejdsmiljø, og ikke mindst får de unge afprøvet sig selv i relation her-til.

I tabel 5.2 kan vi se, at praktikforløbene i særlig grad hjælper unge, der skal på en erhvervsuddannelse, efterfulgt af unge, der skal i 10. klasse. I alt 81 % af de unge, der skal på en erhvervsuddannelse efter 9. klasse, og som har været i praktik, har svaret, at praktikken i høj eller nogen grad har hjulpet dem i deres overvejelser om uddannelse og arbejde. Det samme er gældende for 72 % blandt de unge, der skal i ordinær 10. klasse, og 70 % blandt de unge, der skal i 10. klasse på en efterskole. Det gør sig gældende for 63 % af de unge, der skal på en gymnasial uddannelse.

TABEL 5.2

Har praktikken hjulpet dig i forhold til dine overvejelser om uddannelse og arbejde?

Hvad skal du, når du er færdig med 9. klasse?	I høj grad	I nogen grad	I mindre grad	Slet ikke	Total
10. klasse (ordinær) (n = 440)	31 %	41 %	15 %	13 %	100 %
10. klasse (efterskole) (n = 763)	29 %	41 %	19 %	11 %	100 %
Erhvervsuddannelse (n = 165)	55 %	26 %	9 %	10 %	100 %
Gymnasial uddannelse (n = 878)	28 %	35 %	21 %	17 %	100 %
Total (n = 2.246)	31 %	37 %	18 %	13 %	100 %

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.

Note: $p < 0,001$.

Unge med ikke-vestlig herkomst er mindre tilbøjelige til at have fået udbytte af praktik i 9. klasse, sammenlignet med unge med vestlig baggrund.⁴⁸ Køn og forældres uddannelse har ingen signifikant betydning.

I de kvalitative interviews udtrykker de unge, at den viden, de får gennem praktikforløbene om forskellige jobfunktioner, arbejdsopgaver og arbejdsmiljø, spiller ind i deres overvejelser om uddannelser og jobs. Nogle unge oplever, at forløbene fungerer afklarende, enten ved, at de unge bliver mere sikre på, hvilket job de ønsker, eller ved, at de unge bliver sikre på, hvilket job de ikke skal stile efter. En af de unge fortæller, at hun gennem sin praktik som læge fik kendskab til arbejdsopgaver, som ikke var, som hun havde forestillet sig, og praktikken fik hende til at tænke i andre retninger:

Jeg har altid tænkt, jeg gerne ville være læge, men det gik jeg lidt væk fra, efter jeg havde været i praktik som øjenlæge. Mange af timerne gik med at sidde ved et skrivebord og diagnosticere dem, der kommer ind med en øjensygdom, og så var der også nogle operationer, og det var slet noget for mig.

Pige 9. klasse, valgt stx

De praktiske erfaringer, de unge får gennem et praktikforløb på en arbejdsplads, kan således være med til at nuancere de unges tanker og forestillinger om et fremtidigt arbejde. Samtidig kan praktikken være med til at udvikle de unges interesser for nye jobs eller uddannelser, som ikke har været i den unges overvejelser inden forløbet.

En gruppe unge fortæller om manglende udbytte i forbindelse med erhvervspraktikforløbet. Det gælder særligt unge, der har oplevet at komme i en erhvervspraktik, der ikke har givet dem et retvisende billede af arbejdsplads og jobfunktioner, fx hvis den unge ikke har fået lov til at komme tæt på kerneopgaverne på arbejdspladsen. En af drengene fortæller, at han har været i erhvervspraktik som tømrer, men at han i realiteten endte med at agere fejedreng i en uge. I dette tilfælde har erhvervspraktikken ikke fungeret afklarende for den unge. Det kan også handle om, at de unge ikke har haft nogen at drøfte oplevelserne på praktikforløbet med efterfølgende, og at de derfor hurtigt

⁴⁸ Unge med ikke-vestlig herkomst har 14 % mindre sandsynlighed for at have fået et udbytte af praktik, sammenlignet med unge med dansk/vestlig baggrund ($p = 0,001$).

har lagt det bag sig igen fremfor at reflektere over, hvad de har lært i praktikforløbet, og hvordan de nye erfaringer kan spille ind i deres overvejelser om uddannelse og job.

Desuden er det vigtigt at understrege, at ikke alle unge har en reel mulighed for at komme i en erhvervspraktik. De unge skal selv stå for at finde en erhvervspraktikplads, og dette efterlader en gruppe af unge, som enten ikke selv har ressourcerne til at finde en praktikplads, eller som ikke har en familie med ressourcer til at hjælpe dem med at finde en praktikplads.

5.2 Øvrige aktiviteter, der understøtter de unges valgproces

Ud over de formelle vejledningsaktiviteter omtaler de unge også en række øvrige aktiviteter, der spiller ind i deres overvejelser om uddannelse og job. Dels er der tale om aktiviteter integreret i undervisningen, som varetages af læreren, og som eventuelt involverer et besøg i en virksomhed eller på en arbejdsplads. Dels om åbent hus på ungdomsuddannelser, som varetages af de enkelte uddannelsessteder.

5.2.1 Integrerede uddannelses- og jobaktiviteter i undervisningen

Uddannelses- og jobfokuserede aktiviteter integreret i undervisningen kan bidrage til at øge de unges kendskab til blandt andet undervisningsemner og -form på en ungdomsuddannelse samt øge de unges bevidsthed om koblingen mellem skolens fag og arbejdsmarkedet. Integrerede aktiviteter i undervisningen, der kan være med til at understøtte de unges valgproces, kan fx være:

- Undervisningsforløb udarbejdet i et samarbejde mellem grundskole og ungdomsuddannelse
- Virksomhedsbesøg med fagligt sigte med klassen.

Der er altså tale om aktiviteter, der ikke nødvendigvis foregår i samarbejde med en vejleder, men som faciliteres af en lærer.

Undervisningsforløb i samarbejde mellem grundskole og ungdomsuddannelse

Nogle af de interviewede unge fremhæver, at de har haft undervisningsforløb, der er blevet til i et samarbejde mellem deres grundskole og en ungdomsuddannelse, og at dette forløb har været med til at gøre dem klogere på forskellige uddannelser. I citatet nedenfor fortæller en ung, hvordan et sådan undervisningsforløb har påvirket de overvejelser, han har gjort sig om valget af uddannelse i 9. klasse:

Vi har haft noget i skolen om iværksætteri i samarbejde med en hhx-linje. Og det er jeg egentlig blevet vildt grebet af, for jeg har altid gået med tanker om, at jeg godt kunne tænke mig at være iværksætter eller starte eget firma. Så på den front er jeg blevet lidt i tvivl. For førhen tænkte jeg bare stx og en sproglig linje, fordi det var der, mine kompetencer lå, og det åbnede en masse muligheder. (...) Jeg har sådan fået åbnet øjnene for, at den vej kunne man også gå. Det kunne være meget spændende.

Dreng 9. klasse, valgt hhx

Som citatet viser, oplever nogle unge, at et undervisningsforløb, der er tilrettelagt i samarbejde med en ungdomsuddannelse, kan give dem kendskab til, hvordan undervisningen foregår på et gymnasium eller en erhvervsskole. Blandt andet stifter de unge bekendtskab med, hvilke emner der berøres i undervisningen på ungdomsuddannelserne. Undervisningsforløbet kan på den måde

bidrage med nogle af de samme fordele, som brobygning bidrager med. Men forskellen er samtidig, at undervisningsforløb, der er blevet udarbejdet i et samarbejde mellem grundskolelærere og ungdomsuddannelseslærere, typisk ligger i sammenhæng med et længere undervisningsforløb, som de unge deltager i, og dermed ikke bliver en enkeltstående aktivitet, som brobygning i nogle tilfælde kan blive.

Besøg i virksomhed/arbejdsplads med klassen

Når et besøg på en arbejdsplads eller i en virksomhed integreres i undervisningen, kan det være med til at skabe en kobling mellem skolens fag og arbejdsmarkedet. De unge kan herigennem få et indblik i, hvordan man kan arbejde i forskellige brancher, og hvordan de kompetencer, de tilegner sig igennem undervisningen, kan anvendes på arbejdsmarkedet.

Flere end halvdelen af de unge (63 %) svarer i spørgeskemaundersøgelsen, at de har været på besøg i en virksomhed eller på en arbejdsplads sammen med klassen (se figur 5.1, side 70). Heraf vurderer 42 % af de unge at have fået et udbytte af besøget. Køn og de unges baggrund har betydning for, hvem der har fået et udbytte af besøg på i en virksomhed/på en arbejdsplads i 9. klasse. En statistisk analyse viser, at der er 13 % mindre sandsynlighed for, at pigerne har fået udbytte af virksomhedsbesøg i 9. klasse, sammenlignet med drengene. Det ses også, at der er en signifikant forskel på herkomst og udbytte af virksomhedsbesøg. Unge med ikke-vestlig baggrund har 14 % større sandsynlighed for at have fået udbytte af virksomhedsbesøg, sammenlignet med unge med vestlig baggrund.

5.2.2 Åbent hus på ungdomsuddannelser kan skabe fælles erfaringer mellem de unge og deres forældre

Åbent hus-arrangementer på ungdomsuddannelserne kan give de unge indblik i et studiemiljø og give dem kendskab til forskellige studieretninger. Desuden giver arrangementerne de unge og deres forældre fælles erfaringer og en fælles referenceramme, da arrangementerne typisk er nogle, de unge deltager i sammen med en forælder.

De interviewede unge er generelt glade for at have været til åbent hus, og flere unge fortæller, at de har taget deres beslutning om ungdomsuddannelse ud fra de informationer og indtryk, de fik til åbent hus. Særligt har de unge deltaget i åbent hus på gymnasier, og deltagelsen sker typisk på eget initiativ og på frivillig basis med den unges forældre eller andre nære voksenrelationer. Det er betydningsfuldt, at forældre eller andre nære voksenrelationer har mulighed for at deltage til åbent hus-arrangementer sammen med de unge, da de unge og deres forældre efterfølgende har en fælles referenceramme, de kan tale ud fra. På den måde tilføjer åbent hus på ungdomsuddannelserne et ekstra element, som de unge ikke får igennem de andre vejledningsaktiviteter.

Ud over fordelene ved forældredeltagelse fremhæver de unge – ligesom ved brobygningsforløbene – fordelene ved at kunne tale med elever, der allerede går på ungdomsuddannelserne om fag og studiemiljø på ungdomsuddannelserne. Og de peger også på fordelene ved, at man kan høre oplæg om flere forskellige studieretninger eller erhvervsuddannelser til arrangementerne, hvilket er med til at give de unge og deres forældre et overblik over ungdomsuddannelseslandskabet og de forskellige muligheder og begrænsninger, der findes her.

Til gengæld deltager UU-vejledere og lærere ikke, og det er ikke nødvendigvis alle unge, der har mulighed for at deltage i åbent hus, og derfor inddrages de unges erfaringer fra åbent hus-arrangementer ikke i det institutionaliserede vejledningsrum.

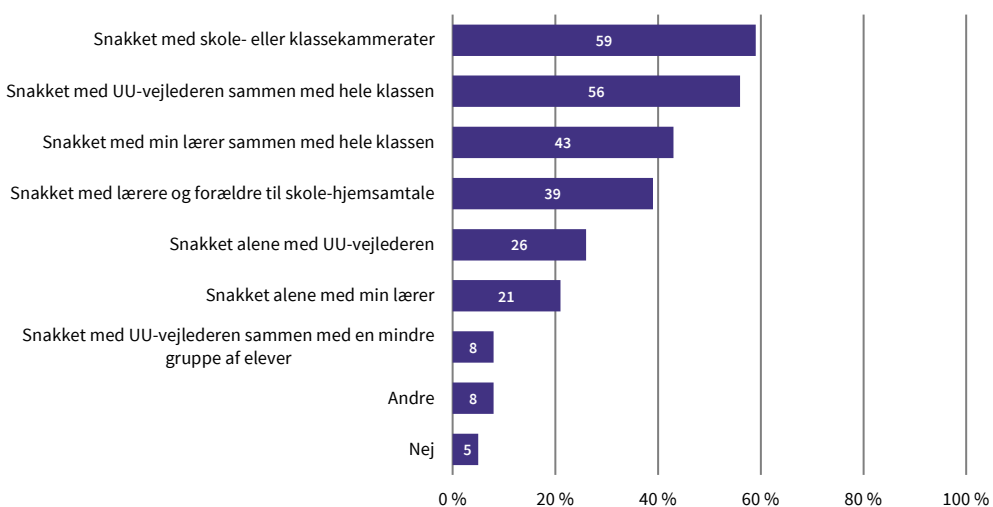
5.3 Vejledningssamtaler giver de unge mulighed for at reflektere over valget

Samtaler med vejledere, lærere og andre unge kan på forskellig vis påvirke de unges overvejelser om uddannelse og arbejde. Samtaler med vejledere giver typisk de unge kendskab til uddannelsessystemet og de enkelte uddannelser, ligesom samtalerne kan hjælpe de unge med at blive klædt på til at træffe et valg. Samtaler med lærere kan hjælpe de unge med at finde en uddannelsesretning, som passer til deres faglige interesser og kompetencer. Samtaler med andre unge kan dels give nye ideer eller inputs til de unges overvejelser om uddannelse, og dels hjælpe de unge med at forstå, at de ikke er alene om at synes, at valget er svært.

Godt halvdelen (59 %) af de unge i spørgeskemaundersøgelsen har i løbet af 9. klasse deltaget i en aktivitet svarende til kollektiv vejledning, mens godt en fjerdedel af de unge har deltaget i en aktivitet svarende til individuel vejledning. Det giver figur 5.3 et billede af.

FIGUR 5.3

Har du i løbet af 9. klasse snakket med nogen i skolen om uddannelse og arbejde? (n = 4.351)

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.

Note: Respondenterne har haft mulighed for at sætte flere krydser.

59 % af de unge angiver, at de i løbet af 9. klasse har snakket med skole- eller klassekammerater om uddannelse og arbejde. 56 % af de unge har snakket med UU-vejlederen med hele klassen, og 43 % af de unge har snakket med deres lærer sammen med hele klassen. 26 % af de unge har snakket alene med deres UU-vejleder, og 21 % har snakket alene med deres lærere.

232 unge (svarende til 5 %) angiver, at de ikke har talt med nogen om uddannelse og arbejde i løbet af 9. klasse. Denne gruppe er karakteriseret ved at bestå af en større andel drenge (76 % sammenlignet med 49 % i ungegruppen som helhed) samt en større andel unge, der har valgt at påbegynde en eud efter 9. klasse (11 % sammenlignet med 6 % i den samlede ungegruppe). Derudover har unge i denne gruppe et signifikant lavere karaktergennemsnit fra folkeskolens prøver i 9. klasse

end ungegruppen som helhed (6,79 sammenlignet med 7,67). Gruppen adskiller sig ikke fra de øvrige unge med hensyn til herkomst, og der er også kun en ikke-signifikant tendens til, at unge fra uddannelsesfremmede hjem er overrepræsenteret i gruppen. En større andel af unge i denne gruppe oplever at have manglet hjælp til at træffe deres uddannelsesvalg (32 % sammenlignet med 14 % i den samlede ungegruppe). Det tyder på, at der er en mindre gruppe unge, som af forskellige årsager ikke har drøftet deres uddannelsesvalg med nogen, og i forlængelse heraf har savnet hjælp til at træffe deres uddannelsesvalg.

De interviewede unges erfaringer med skolens studievejledere eller UU-vejledere er meget forskellige. Nogle unge har alene oplevet kollektiv vejledning i klassen. Andre unge har oplevet, at alle elever i klassen havde mulighed for at få en individuel samtale med en vejleder, enten obligatorisk eller som noget, den unge selv kunne opsøge. Andre unge igen har oplevet, at individuelle samtaler kun var muligt, hvis man var vurderet ikke-uddannelsesparat. En af de unge fortæller, at alle unge på hendes efterskole har haft en obligatorisk samtale med en vejleder, hvorimod man på hendes gamle folkeskole selv skulle opsøge vejledningen:

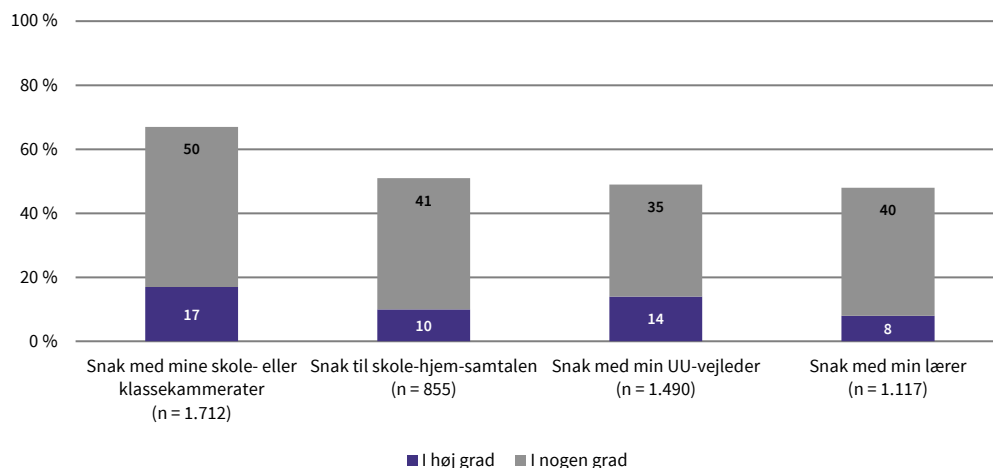
Jeg har aldrig snakket med min UU-vejleder derhjemme på min gamle folkeskole. De kom ud nogle gange og fortalte lidt, og det var det. Jeg tror, hvis man havde spurgt: 'Kan vi få en samtale?', så havde det nok godt kunnet lade sig gøre, men så skulle man selv opsøge det. På efterskolen er vi blevet tvunget til at tage stilling til nogle ting med den samtale. Sådan tænke lidt over det.

Pige 9. klasse, valgt stx

De unge er i spørgeskemaundersøgelsen blevet bedt om at vurdere, hvordan forskellige samtaler, både individuelle og kollektive, har hjulpet dem i deres overvejelser om uddannelse og arbejde. Når vi ser på de unges udbytte af de forskellige samtaler, vurderer de unge, at samtaler med skole- og klassekammerater har hjulpet dem mest, efterfulgt af skole-hjemsamtaler, samtale med UU-vejleder og samtale med lærer. Se figur 5.4.

FIGUR 5.4

I hvilken grad har disse snakke hjulpet dig i dine egne overvejelser om uddannelse og arbejde?

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.

Note: Respondenten har fået spørgsmålet, hvis vedkommende har sat kryds ved at have snakket med skole- eller klassekammerater, med lærere og forældre til skole-hjem-samtale, med UU-vejleder, eller med sin lærer om uddannelse og arbejde.

Figuren viser, at flest unge oplever, at samtaler med skole- og eller klassekammerater (67 %) har hjulpet dem i deres overvejelser om uddannelse og arbejde. Heraf vurderer 14 %, at samtalerne har hjulpet i høj grad, og 50 % vurderer i nogen grad. Dernæst følger skole-hjem-samtaler (51 %, heraf 10 % i høj grad og 41 % i nogen grad), snak med UU-vejleder (49 %, heraf 14 % i høj grad og 35 % i nogen grad) og snak med lærer (48 %, heraf 8 % i høj grad og 40 % i nogen grad).

5.3.1 De unge oplever, at individuelle samtaler med UU-vejleder eller lærer hjælper dem mere end kollektive samtaler

Hvis man ser på, om de unges udbytte af samtaler med UU-vejleder eller lærer afhænger af, om samtalerne har været individuelle eller kollektive, er det tydeligt, at de unge oplever, at individuelle samtaler hjælper dem mere end kollektive samtaler – både hvad angår samtaler med læreren og samtaler med UU-vejlederen.

67 % af de unge (hhv. 23 % i høj grad og 44 % i nogen grad) vurderer, at samtaler med UU-vejlederen har hjulpet dem i deres overvejelser om uddannelse og arbejde, når det drejer sig om individuelle samtaler (se figur 5.3.) Den tilsvarende andel for kollektive samtaler er 38 % (hhv. 7 % og 31 %). Til gengæld ses der ikke nogen forskel på udbyttet afhængigt af, om man både har haft individuelle samtaler og kollektive samtaler.

TABEL 5.3

Snakke med UU-vejleder, fordelt på, i hvilken grad de unge oplever, at snakken har hjulpet dem i deres overvejelser om uddannelse og arbejde

	Både individuel og kollektiv snak (n = 620)	Individuel snak (n = 503)	Kollektiv snak (n = 1.837)	Total (n = 2.960)
I høj grad	29 %	23 %	7 %	14 %
I nogen grad	42 %	44 %	31 %	35 %
I mindre grad/Slet ikke	29 %	33 %	62 %	50 %
Total	100 %	100 %	100 %	100 %

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.
Note: $p < 0,001$.

Samme billede tegner sig for samtaler med lærere (jf. tabel 5.4). I alt 61 % (hhv. 13 % og 48 %) af de unge vurderer, at samtale med læreren i høj eller nogen grad har hjulpet dem, når det drejer sig om individuelle samtaler, mens det kun gælder for 39 % af de unge (hhv. 4 % og 35 %), når det drejer sig om kollektive samtaler. Igen ses der ikke nogen forskel på udbyttet afhængigt af, om man både har haft individuelle samtaler og kollektive samtaler.

TABEL 5.4

Snakke med lærer, fordelt på, i hvilken grad de unge oplever, at snakken har hjulpet dem i deres overvejelser om uddannelse og arbejde

	Både individuel og kollektiv snak (n = 492)	Individuel snak (n = 427)	Kollektiv snak (n = 1.385)	Total (n = 2.304)
I høj grad	14 %	13 %	4 %	8 %
I nogen grad	51 %	48 %	35 %	40 %
I mindre grad/Slet ikke	35 %	39 %	61 %	52 %
Total	100 %	100 %	100 %	100 %

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.
Note: $p < 0,001$.

Det lader altså til, at det især er de individuelle samtaler, som de unge har gavn af. Dog er der stadig unge, der også oplever, at kollektive samtaler kan hjælpe dem i valgprocessen. I de følgende afsnit ser vi nærmere på, hvordan forskellige vejledningssamtaler i de unges optik kan bidrage til deres valgproces.

5.3.2 Samtaler med en UU-vejleder kan hjælpe de unge med at se muligheder og blive klar til at træffe et valg

Unge, der har haft individuelle samtaler med deres vejleder, fortæller, at vejledningssamtalerne hjælper dem med at få øje på muligheder i uddannelsessystemet og med at blive klar til at træffe et endeligt valg af uddannelse. De kvalitative interviews tegner et billede af, at vejlederen for

mange af de unge har haft en guidende og afklarende rolle i kraft af sin viden om uddannelserne og uddannelsessystemet. Flere unge fortæller, at det er rart at have en, man kan stille spørgsmål til om uddannelserne, så man ikke er overladt til at finde ud af alting selv.

Der ses en række signifikante mønstre i, hvilke unge der oplever det som en hjælp at tale med deres UU-vejleder. Unge med ikke-vestlig baggrund er mest tilbøjelige til at opleve, at de får noget ud af at tale med deres vejleder. Det samme gælder for de ikke-uddannelsesparate unge og unge med kort uddannede forældre. Derudover har drenge lidt større sandsynlighed end piger for at opleve et udbytte forbundet med at tale med deres vejleder, mens unge, der ikke taler så meget med deres forældre om uddannelse og arbejde, også er mindre tilbøjelige til at få noget ud af at tale med deres UU-vejleder.⁴⁹

Individuelle samtaler med vejlederen kan hjælpe de unge med at blive mere klar til at træffe et uddannelsesvalg og til at se muligheder, de ikke selv havde overvejet. Det viser de kvalitative interviews. En af de unge fortæller:

Studievejlederen er god til at snakke med en og få en til at tænke anderledes, end man gjorde før, tænke i nye retninger og få nye ideer.

Pige 9. klasse, valgt stx

Nogle unge oplever samtidig, at vejlederen har kunnet hjælpe dem med viden, som deres forældre ikke har kunnet give dem. En af de unge fortæller fx, at hans far ikke vidste, hvad hf var, og at det derfor var rart at tale med en vejleder om hf og på den måde blive tryk ved selv at vælge hf, selvom det er en uddannelse, som hans forældre ikke kendte til. Samtidig fremhæver de unge, at det er rart at tale med en vejleder, da man med vejlederen kan få en mere objektiv snak om forskellige uddannelsesveje, mens samtaler med forældre omvendt kan være farvede af forældrenes egne uddannelsesbaggrunde og forventninger til den unge.

5.3.3 Samtaler med lærere kan styrke de unges bevidsthed om faglige kompetencer i forhold til uddannelsesvalget

Samtaler med en lærer i skolen kan styrke de unges bevidsthed om egne faglige kompetencer og hjælpe de unge til at se, hvordan disse kompetencer kan spille ind i et uddannelsesvalg.

En statistisk analyse viser, at de unge har 11 % større sandsynlighed for at få noget ud af at snakke med deres lærer om uddannelse og arbejde, hvis de har en ikke-vestlig herkomst. Desuden har unge, hvis forældre har grundskole som højest fuldført uddannelse, 17 % større sandsynlighed for at få noget ud af at snakke med deres lærer, sammenlignet med unge, hvis forældrene har lang videregående uddannelse som højest fuldført uddannelse. Der er ingen signifikant kønsforskel.

⁴⁹ Unge med ikke-vestlig baggrund har 14 % større sandsynlighed for at opleve et udbytte forbundet med at tale med deres UU-vejleder om uddannelse og arbejde ($p < 0,001$). Tilsvarende sandsynlighed er 28 % for ikke-uddannelsesparate unge, sammenlignet med unge, der er vurderet parate til både gymnasie og erhvervsuddannelse ($p < 0,001$). Unge med forældre, der har grundskolen som højest fuldførte uddannelse, har 13 % større sandsynlighed for at opleve et udbytte forbundet med at tale med UU-vejlederen, sammenlignet med unge, der har forældre med en lang videregående uddannelse ($p = 0,003$). Drenge har 5 % større sandsynlighed for at opleve et udbytte, sammenlignet med piger ($p < 0,001$), mens den tilsvarende sandsynlighed for unge, der ikke taler så meget med deres forældre om uddannelse og arbejde, er 8 %, sammenlignet med unge, der ofte taler med deres forældre ($p = 0,003$). Udbytte af samtaler med venner er her operationaliseret som Ja = "I høj grad" + "I nogen grad", Nej = "I mindre grad" + "Slet ikke".

De unges samtaler med lærere kan have meget forskellig karakter. De unge, der fortæller, at de har haft gode samtaler med deres lærer om valg af ungdomsuddannelse, fremhæver, at læreren kan hjælpe, fordi han eller hun kender den unges faglige kompetencer. Det betyder, at læreren kan anbefale bestemte uddannelser baseret på sit faglige kendskab til den unge. Læreren har på den måde en anden rolle end UU-vejlederen, idet læreren kender de unges faglige kompetencer og kan vejlede dem på baggrund af disse.

Nogle unge fortæller, at en lærer har spillet en større rolle hos dem ved at have hjulpet dem med tvivl eller på anden måde bidraget med råd og vejledning med hensyn til at træffe et valg af uddannelse efter 9. klasse. Andre unge fortæller, at deres lærer har hjulpet med mere praktiske ting, som fx at skrive ansøgningen til den valgte ungdomsuddannelse eller svare på spørgsmål om de forskellige uddannelser.⁵⁰

De unge fremhæver skole-hjemsamtaler som et centralt forum for at tale med læreren om faglige kompetencer. De unge fortæller, at det er rart, at deres forældre deltager ved skole-hjemsamtaler, så forældrene også kan få indblik i lærerens oplevelse af den unges kompetencer. Flere unge oplever, at de på den baggrund bedre kan tale videre med deres forældre hjemme om, hvad der kan være et godt uddannelsesvalg for dem.

Samtidig fortæller flere unge, at de har fået den første uddannelsesparathedsvurdering i 9. klasse at vide til en skole-hjemsamtale. Disse unge fortæller, at det var rart at få parathedsvurderingen at vide til en samtale, hvor ens forældre også var med, og hvor man kunne spørge ind til den. Det gælder både uddannelsesparate og ikke-uddannelsesparate unge. En af de unge, der er vurderet uddannelsesparat, fortæller om, hvordan hun til sin skole-hjemsamtale både fik sin parathedsvurdering at vide og fik en snak om, hvad der kunne være en god uddannelsesvej for hende:

Mine forældre var begge to med derinde, og så fik jeg ligesom det hele at vide, og så sagde jeg mine karakterer og sådan, og så fortalte begge mine klasselærere, at jeg var uddannelsesparat. Man får det ligesom at vide ved en samtale. Det synes jeg, er rart, så man også kan få spurgt ind til det. At det ikke bare en seddel, man får udleveret, eller at det bare er noget, der bliver skrevet over intra. Lærerne sagde, at der ikke var nogen tvivl om, at jeg var uddannelsesparat, og jeg kunne vælge den vej, jeg ville, fordi de var sikre på, at jeg kunne både klare en erhvervsuddannelse og en gymnasial uddannelse. Så fortalte jeg, hvad jeg gerne ville være, eller det ved de godt, fordi jeg har vidst det i et stykke tid. Så rådede de mig til, at de syntes, jeg skulle tage en erhvervsuddannelse, fordi det lød som det rigtige for mig, også fordi jeg er ved at være lidt træt af skole og sidde på skolebænken. Så jeg kommer ud i en masse praktik i erhvervsuddannelsen, så det lyder også til at være det rigtige for mig.

Pige 9. klasse, valgt eux

Som citatet viser, oplevede denne pige, at hun gennem skole-hjemsamtalen fik mulighed for at fortælle om, hvad hun gerne vil efter 9. klasse, og at hun fik sine læreres input til, hvad der kan være en god uddannelsesvej for hende i den sammenhæng. Samtidig var hendes forældre med, hvilket har givet hende et godt grundlag for at fortsætte snakken om uddannelser derhjemme efterfølgende.

⁵⁰ EVA har tidligere undersøgt, hvilken rolle lærere og undervisning i udskolingen spiller, når unge skal træffe deres valg om ungdomsuddannelse. Undersøgelsen *Skolers arbejde med at forberede elever til ungdomsuddannelse* (2015) viser blandt andet, at lærernes kendskab til erhvervsuddannelserne er begrænset, mens deres kendskab til de gymnasiale uddannelser er forholdsvis stort.

5.3.4 Kollektiv vejledning kan give de unge mulighed for at dele erfaringer med hinanden og udbygge deres kendskab til uddannelsessystemet

Størstedelen af de interviewede unge har sammen med deres klasse talt med en vejleder om deres forestående uddannelsesvalg. De unge oplever blandt andet, at denne kollektive vejledning giver dem et overordnet kendskab til uddannelsessystemet samt kompetencer til at tilegne sig viden om de enkelte uddannelser. Desuden kan den kollektive vejledning skabe rammer for samtaler om uddannelse med deres klassekammerater.

Kollektiv vejledning indeholder typisk introduktioner til optagelse.dk, ug.dk samt introduktion generelt til ungdomsuddannelser og karrieremuligheder. De unge fortæller, at det er rart, at vejlederen kommer ud i klassen, så de kan få noget viden om og stille spørgsmål om uddannelsessystemet. De unge fremhæver, at vejlederen har hjulpet dem ved at introducere dem til hjemmesider om uddannelser (fx ug.dk) og ved at tale om uddannelser i klassen. Derudover oplever de unge, at vejlederen hjælper dem med at orientere sig i og give adgang til forskellige vejledningsaktiviteter såsom brobygning. Ud over disse introduktioner fortæller nogle unge også, at den kollektive vejledning giver dem mulighed for at stille spørgsmål til en voksen om de forskellige uddannelser. Det kan fx være spørgsmål om, hvordan uddannelserne er organiseret, tilrettelagt, deres varighed og at spørge til videreuddannelsesmuligheder.

Når de interviewede unge taler om, hvordan samtaler med deres klassekammerater hjælper dem i deres overvejelser, peger de for det første på, at de kan få nye ideer eller inputs til deres overvejelser i forbindelse med valget igennem samtalerne. For det andet beskriver de unge, at samtalerne kan hjælpe dem med at forstå, at de ikke er alene om at synes, at valget er svært. Nogle unge uddyber, at gode sociale forhold, enten blandt alle eleverne i klassen eller blandt nogle elever i klassen, skaber et godt grundlag for samtaler om uddannelsesvalg. Hvis de unge er trygge ved deres klassekammerater, er der også større chance for, at de er trygge ved at tale med deres klassekammerater om uddannelsesvalget. Også selvom det kan være et svært valg.

De statistiske analyser indikerer, at der er enkelte forskelle mellem ungegrupperne med hensyn til, hvilket udbytte de oplever at få ved at tale med deres venner om uddannelse og arbejde. Unge, der ikke taler så meget med deres forældre om uddannelse og arbejde, er også mindre tilbøjelige til at opleve et udbytte forbundet med at tale med deres venner om det. Omvendt har unge, der har forældre med lang videregående uddannelse, en større sandsynlighed for at opleve, at samtaler med andre unge har værdi for deres valgproces.⁵¹

⁵¹ Unge, der ikke taler så meget med deres forældre om uddannelse og arbejde, har 9 % mindre sandsynlighed for at opleve et udbytte forbundet med at tale med deres venner om uddannelse og arbejde, sammenlignet med unge, der ofte taler med deres forældre ($p = 0,001$). Unge, der har forældre med en lang videregående uddannelse, har 10 % større sandsynlighed for at opleve et udbytte sammenlignet med unge, hvis forældre har grundskolen som deres højeste fuldførte uddannelse ($p = 0,019$). Der ses ingen signifikant forskel for de øvrige uddannelsesniveauer og heller ikke for køn, herkomst og uddannelsesparathedsvurdering. Udbytte af samtaler med venner er her operationaliseret som Ja = "I høj grad" + "I nogen grad", Nej = "I mindre grad" + "Slet ikke".

5.4 Hver sjette ung har savnet hjælp til at træffe et uddannelsesvalg

Hver sjette ung (15 %) vurderer i spørgeskemaundersøgelsen, at de ikke har fået tilstrækkelig hjælp til at træffe valg om uddannelse.⁵² Der er tale om en heterogen ungegruppe, der ikke er karakteriseret ved en bestemt social baggrund, køn, herkomst eller et bestemt uddannelsesvalg. Dog er unge, der angiver, at de er vurderet ikke-uddannelsesparate, eller som angiver, at de ikke ved, om de er vurderet uddannelsesparate eller ej, let overrepræsenterede blandt de unge, der har savnet hjælp i valgprocessen⁵³. Derudover ses en forskel i oplevelsen af at mangle hjælp afhængigt af de unges grundskolekarakterer. Gruppen af unge, der har manglet hjælp, har et lavere karaktergennemsnit (karaktergennemsnit på 7,4), sammenlignet med gruppen af unge, der har oplevet tilstrækkelig hjælp (karaktergennemsnit på 7,7).⁵⁴

De kvalitative interviews viser, at flere unge oplever, at det er svært at finde ud af, dels hvad de gerne vil lave i fremtiden, og dels hvilke muligheder de reelt set har (se også afsnit 3.3). En af de unge fortæller, at han har savnet hjælp i 9. klasse til at finde ud af, hvad der kan være et godt uddannelsesvalg for ham, og at han nu håber at få den hjælp, når han starter på efterskole i 10. klasse:

Jeg ved det ikke helt, hvorfor jeg er så usikker, jeg tror bare, at det er sådan meget stort. Det er et valg, jeg skal holde hele mit liv, og det er svært, for jeg er ikke helt sikker på, hvad jeg selv vil. Jeg håber, at der er nogen, der kan rydde lidt op i min hjerne, hvis man kan sige det sådan. Hjælpe mig frem til, hvad jeg føler, er bedst for mig. Fordi jeg har meget svært ved selv at se, hvad jeg kan vælge, derfor håber jeg, der er nogle mennesker derude eller på efterskolen, der kan hjælpe mig på rette vej og fortælle mig, hvad jeg skal gøre.

Dreng 9. klasse, valgt 10. på efterskole

Citatet giver et indblik i, hvordan mange unge oplever valget som stort og er optagede af at træffe et uddannelsesvalg, som giver dem gode fremtidsmuligheder. Samtidig føler flere unge, at de mangler viden om meningsfulde og realistiske uddannelsesveje.

5.4.1 Unge savner mere viden om jobs, uddannelser og sig selv

De unge, der har oplevet at mangle hjælp i valgprocessen, vurderer, at de i særlig høj grad har savnet hjælp til at få mere viden om forskellige jobs og uddannelser. Derudover har de unge savnet hjælp til at få indsigt i og identificere egne kompetencer og interesser. Se figur 5.5.

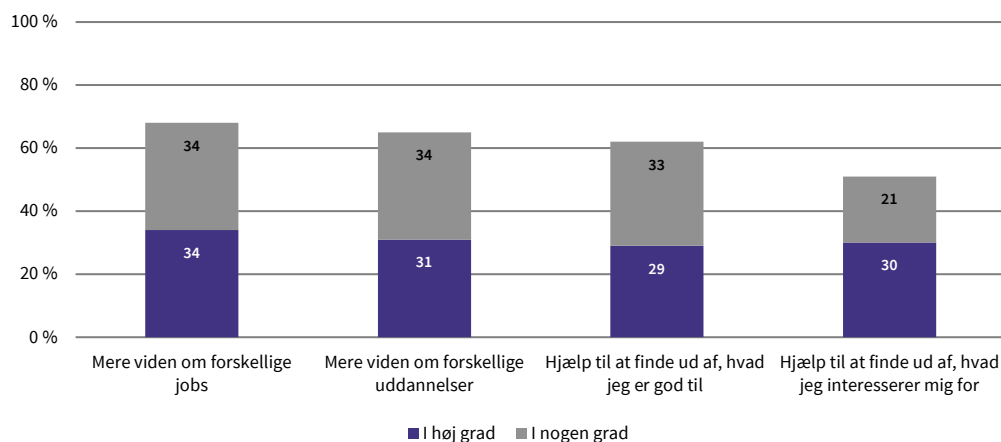
52 "Behov for hjælp (ja/nej) er dannet på baggrund af spørgsmålet "Oplever du samlet set, at du har fået den hjælp, du havde brug for, for at kunne vælge, hvad du skal efter dette skoleår?": Ja = "i mindre grad" eller "slet ikke", Nej = "i høj grad" eller "i nogen grad".

53 En chi-2 test viser, at 20 % af unge, der er vurderet ikke-parat/ikke ved, om de er vurderet parat eller ej har savnet hjælp, mens det gælder for 14 % af uddannelsesparate unge (p-værdi < 0,001.).

54 En t-test viser, at gruppen af unge, der har savnet hjælp i valgprocessen, har et karaktergennemsnit på 7,4, mens gruppen af unge, der har oplevet tilstrækkelig hjælp, har et karaktergennemsnit på 7,7. (p-værdi = 0,026).

FIGUR 5.5

I hvilken grad har du savnet noget af følgende? (n = 659)

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.

Note: Respondenten har fået spørgsmålet, hvis vedkommende har svaret "i mindre grad" eller "slet ikke" til spørgsmålet: "Oplever du samlet set, at du har fået den hjælp, du havde brug for, for at kunne vælge, hvad du skal efter dette skoleår?"

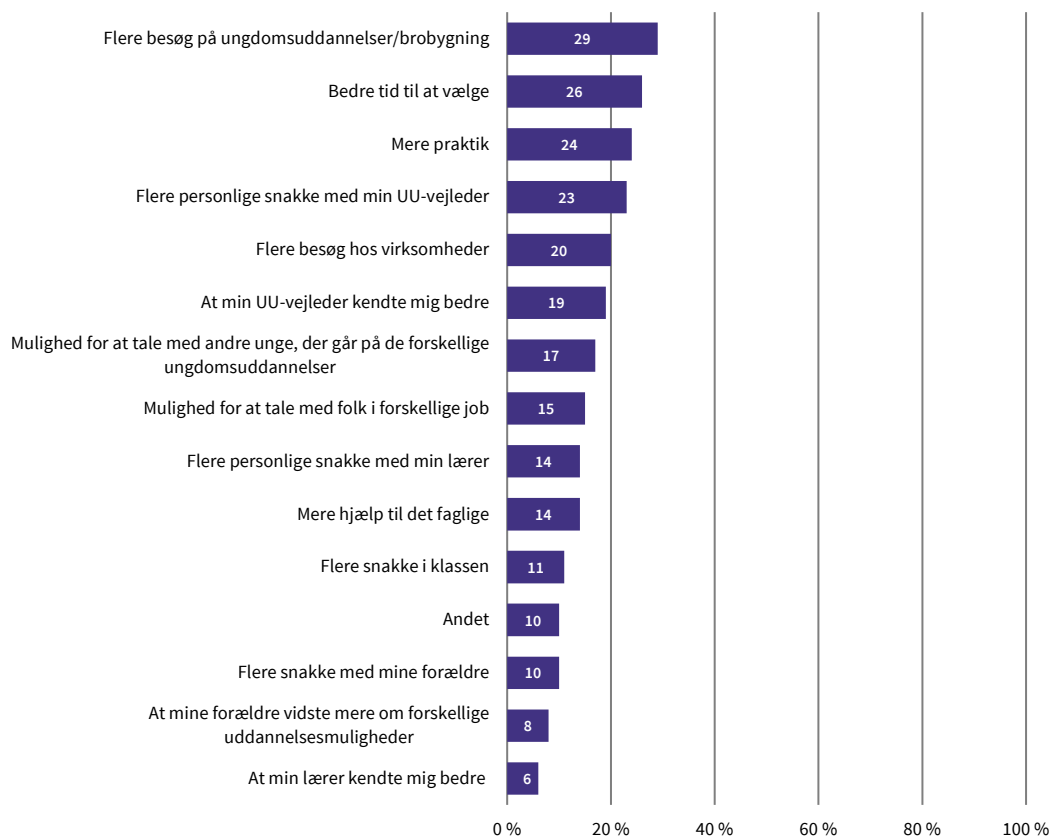
Figuren viser, at hhv. 65 % og 68 % af de unge i høj eller nogen grad har savnet mere viden om forskellige uddannelser og jobs. 62 % af de unge har i høj eller nogen grad savnet hjælp til at finde ud af, hvad de er gode til, mens 51 % af de unge svarer, at de i høj eller nogen grad har savnet hjælp til at finde ud af, hvad de interesserer sig for.

5.4.2 Efterspørgsel på mere vejledning

De unge, der har savnet hjælp i deres valgproces, oplever i vid udstrækning, at mere vejledning, herunder både vejledningsaktiviteter og vejledningssamtaler, kunne have hjulpet dem i deres valgproces. I særlig grad efterspørges hjælp i form af brobygning, praktik og personlig samtale med UU-vejlederen – aktiviteter og samtaler, der kan være med til at imødekomme de unges behov for mere hjælp til at få viden om uddannelser og job samt kendskab til egne kompetencer og interesser. Se figur 5.6 nedenfor.

FIGUR 5.6

Hvad kunne have hjulpet dig i dine overvejelser om, hvad du skal efter dette skoleår? (n = 659)

Kilde: Spørgekemaundersøgelse blandt 9. klasseelever gennemført af Epinion på vegne af EVA, 2018.

Note: Respondenten har fået spørgsmålet, hvis vedkommende har svaret "i mindre grad" eller "slet ikke" til spørgsmålet: "Oplever du samlet set, at du har fået den hjælp, du havde brug for, for at kunne vælge, hvad du skal efter dette skoleår?"

Note: Respondenten har haft mulighed for at sætte op til tre krydser.

Figuren er baseret på de unge, der har svaret, at de i mindre grad eller slet ikke har fået den hjælp, de havde brug for til at træffe beslutningen om ungdomsuddannelse. Det er særligt mere vejledning i form af brobygning (29 %), praktik (24 %) og flere snakke med UU-vejleder (23 %), som de unge har svaret, kunne have hjulpet dem. Udover mere hjælp i form af vejledning oplever 26 % af de unge, at bedre tid til at vælge ville have hjulpet dem i deres valgproces. Sidstnævnte kan være med til at forklare, hvorfor halvdelen af de unge, som nævnt indledningsvist i rapporten, har valgt at fortsætte i 10. klasse efter 9. klasse. Samtidig er det vigtigt at understrege, at de unge kun har kunnet efterspørge hjælp, som de har haft kendskab til.

I de kvalitative interviews giver nogle af de unge et par konkrete bud på, hvad det er for en hjælp, der kunne hjælpe dem. En af de interviewede unge fortæller, at det ville have hjulpet hende, at der var en vejleder, der talte med hende alene om forskellige muligheder, frem for den kollektive vejledning hun har modtaget sammen med sin klasse:

Jeg har manglet mere vejledning, en der sætter sig ned sammen med mig og fortæller mig og introducerer mig for en masse forskellige ting, og at komme ud og prøve en masse forskellige ting. Jeg tror, det ville have hjulpet mere, hvis vi havde haft nogle individuelle samtaler med vores uddannelsesvejleder i stedet for i klassen, fordi der er meget forvirring omkring det, når hun er her.

Pige 9. klasse, valgt 10. klasse på efterskole

Derudover viser interviewene, at de unge har brug for hjælp til ikke blot at træffe en beslutning, men også til at få indblik i mulighederne for at skifte uddannelse, hvis man senere hen finder ud af, at man hellere vil lave noget andet. Det fortæller en af de unge om i det følgende:

Jeg synes, det var svært det med, om det nu var det rigtige. Fordi når man har valgt, er det jo lidt svært at skifte og sådan. Men jeg vidste jo nærmest fra dag 1 af, at det enten skulle være hhx eller stx, så det var bare mere, om det var det rigtige. Man kan jo godt skifte, men hvis jeg så har gået et helt år på hhx og så skifter, så er jeg jo lidt bagud der. Jeg vil gerne være hurtigst muligt færdig med min uddannelse. (...) Jeg vil gerne have et arbejde og være færdig med min uddannelse. Jeg gider ikke bruge hele mit liv på at gå i skole.

Pige 9. klasse, valgt stx

De unge oplever altså overordnet set et behov for, at der er professionelle voksne omkring dem, der kan hjælpe dem med at navigere i deres usikkerhed ved at styrke deres kendskab til og viden om muligheder med hensyn til uddannelse og job, og som kan hjælpe de unge med at se deres uddannelsesvalg som noget, der også kan ændre sig, hvis der viser sig at være behov for det.

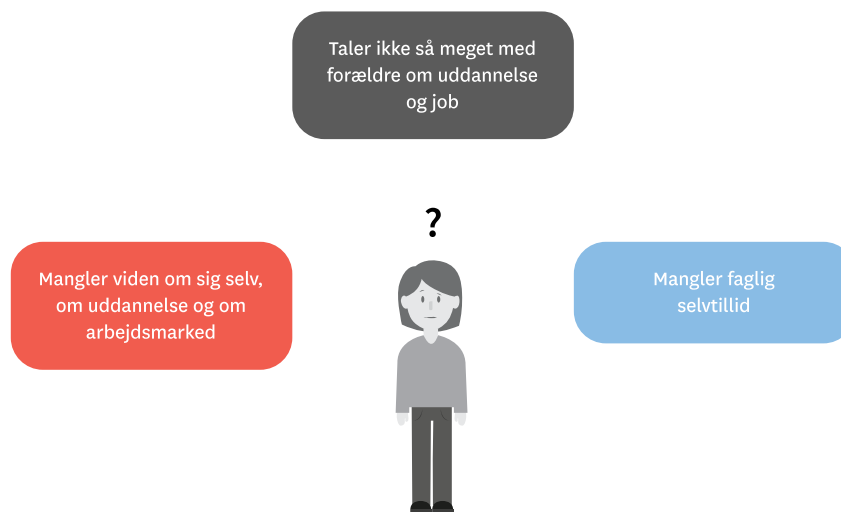
5.5 Kendetegn ved unge, der i særlig høj grad savner hjælp i valgprocessen

Oplevelsen af at have savnet hjælp i valgprocessen knytter sig ikke til unge med en bestemt social baggrund, køn, herkomst eller et bestemt uddannelsesvalg. Snarere er der, som nævnt, tale om en heterogen ungegruppe, som oplever ikke at få tilstrækkelig hjælp. Tre kendetegn går imidlertid igen hos de unge, der har oplevet at savne hjælp i valgprocessen, hvilket ses i analyser⁵⁵ af de unges besvarelser i spørgeskemaundersøgelsen. De tre kendetegn er illustreret i figur 5.7.

⁵⁵ Regressionsanalyser, hvor behov for hjælp indgår som afhængig variabel, og følgende uafhængige variable er medtaget: Køn, forældres uddannelsesbaggrund, herkomst, manglende viden om sig selv, manglende viden om uddannelsessystemet, taler ikke så meget med forældre om uddannelse og arbejde samt lav faglig selvtilid.

FIGUR 5.7

Kendetegn ved unge, der særligt oplever behov for hjælp i valgprocessen

Faktorer, der kendetegner unge, der i særlig høj grad har behov for hjælp i valgprocessen

Note: Procenterne i figuren henviser til sandsynligheden for, at de enkelte kendetegn har betydning for, at de unge vil opleve behov for hjælp. Fx er der 13 % større sandsynlighed for, at unge med lav faglig selvtillid vil opleve at savne hjælp til at træffe et uddannelsesvalg end unge med højere faglig selvtillid.

I de følgende afsnit zoomer vi ind på de tre kendetegn, som også viser sig i de kvalitative interviews.

5.5.1 Unge, der ikke taler så meget med forældre om uddannelse og arbejde

Unge, der ikke taler så meget med forældre om uddannelse og arbejde, oplever i særlig høj grad at savne hjælp i valgprocessen. De statistiske analyser viser, at unge, der ikke taler så meget med deres forældre om uddannelse og arbejde, har 20 % større sandsynlighed for at føle behov for hjælp end unge, der ofte taler med deres forældre.

Samtidig viser analyserne en sandsynlighed for, at unge, der ikke taler så meget med deres forældre om uddannelse og arbejde, har et lavere udbytte af de vejledningsaktiviteter, de deltager i. I forhold til brobygning gælder det, at unge, der ikke taler så meget med deres forældre om uddannelse og arbejde, har 10 % mindre sandsynlighed for at have fået udbytte af besøg på en ungdomsuddannelse, sammenlignet med de unge, der har svaret, at de ofte taler med deres forældre om uddannelse og arbejde. I forhold til praktik gælder det, at unge, der ikke taler meget med deres forældre om uddannelse og arbejde, har 21 % mindre sandsynlighed for at have fået udbytte af et praktikforløb, sammenlignet med unge, der har svaret, at de ofte taler med deres forældre om uddannelse og arbejde. Derudover ses det, at unge, der ikke taler så meget med deres forældre om uddannelse og arbejde, har 14 % mindre sandsynlighed for at have fået udbytte af virksomhedsbesøg, sammenlignet med de unge, der har svaret, at de ofte taler med deres forældre.

Dette billede bekræftes af de kvalitative interviews. Her fortæller de unge, der ikke taler så meget med forældre om uddannelse og job, at de ofte oplever at mangle nogle voksne at dele tvivl omkring uddannelsesvalget med, og at det kan give dem en følelse af at stå alene med valget. Med

hensyn til vejledningsaktiviteter fortæller nogle af de unge, der ikke taler så meget med deres forældre om uddannelse og arbejde, at de ikke har delt oplevelserne fra deres brobygningsforløb med deres forældre eller andre voksne.

Flere unge giver udtryk for, at manglende samtaler med forældre hænger sammen med, at den unge i forvejen har en mindre god relation til forældre, eller at de unge ikke oplever, at forældrene har tid til at drøfte overvejelserne med dem. Samtidig oplever nogle unge, at forældrene gerne vil tale med dem om uddannelse, men at forældrene ikke lytter til den unges egne ønsker for uddannelsesvalget og ikke kommer med nogle brugbare input.

Manglende samtaler med forældre kan således også være et udtryk for, at den unge har svært ved at tale med forældrene om uddannelse og job, blandt andet hvis den unge ikke oplever at leve op til forældrenes forventninger til den unges valg. Her ses der en sammenhæng til, at forældres forventninger medfører et pres hos nogle unge (se også EVA, 2018). Det kommer særligt til udtryk blandt unge, der oplever, at deres forældre har holdninger og forventninger til deres uddannelsesvalg, men som ikke oplever at kunne tale med forældrene om det, fx hvis de unges egne forventninger til uddannelse adskiller sig fra deres forældres forventninger til uddannelse. Fx oplever flere unge et pres i forhold til forældres forventninger til dem om at tage en gymnasial uddannelse, som de unge ikke oplever at kunne tale med forældrene om, og som kan gøre det svært at træffe et valg. En af de unge fortæller om, at hun ikke oplever at kunne få noget ud af samtaler med sin far, og at det gør det svært at finde ud af, hvad hun skal:

Jeg snakker ikke så meget med mine forældre om uddannelse, jeg synes ikke selv, at jeg har et godt forhold til min far. (...) Jeg føler bare, at når vi har snakket sammen, så har jeg nogle helt andre tanker end ham, og han tænker jo heller ikke sådan, som jeg gør. Så nogle gange er vi mega uenige, og nogle gange diskuterer vi det også lidt. Men jeg føler bare, når vi sidder alene, fx når vi kører en tur eller sådan noget, så kan jeg ikke få mig selv til at sige noget. Vi kan ikke snakke, uden at min far skal komme med nogle mærkelige kommentarer.

Pige 9. klasse, valgt ordinær 10. klasse

Unge, der ikke oplever at kunne tale med deres forældre om uddannelse og arbejde, kan føle sig alene med deres overvejelser og mangle nogle at dele overvejelserne med, og det kan samtidig give de unge en oplevelse af at mangle hjælp i valgprocessen.

5.5.2 Unge, der mangler viden om sig selv, om uddannelse og arbejdsmarked

De unge er i spørgeskemaundersøgelsen blevet bedt om at vurdere deres karrierekompetencer⁵⁶, forstået som deres viden om sig selv (fx interesser og styrker) og deres viden om uddannelse (fx typer af uddannelser og adgangskrav) og arbejdsmarked (fx typer af jobs).

De statistiske analyser viser, at unge, der har begrænset viden om uddannelser og arbejdsmarked, har 22 % større sandsynlighed for at opleve, at valget er svært, sammenlignet med unge, der har

⁵⁶ De unges karrierekompetencer er målt gennem en række spørgsmål, der tilsammen giver to indeks: et for de unges viden om sig selv (fx om de unge ved, hvad de interesserer sig for, og hvad de er gode til) og et for viden om uddannelsessystem og arbejdsmarked (fx viden om, hvilke uddannelser og adgangskrav der findes, og viden om forskellige jobs).

størst viden. Unge med begrænset viden om sig selv har 16 % større sandsynlighed for at føle behov for hjælp til at vælge uddannelse efter 9. klasse end unge, der oplever at have en stor viden om sig selv.

De kvalitative interviews tegner et billede af, at manglende viden om sig selv og om uddannelser og arbejdsmarked kan gøre det svært for de unge at lægge en plan for uddannelse og job. Nogle unge fortæller fx, at de ikke kender deres interesser og derfor har svært ved at vælge en uddannelse, der vil interessere dem. Andre unge fortæller, at de har interesser inden for specifikke fag, men er i tvivl om, hvorvidt interesserne skal have en betydning for deres valg af uddannelse. Andre unge igen fortæller, at de har svært ved at finde rundt i uddannelsessystemet, og hvilke forskellige typer af jobs en given uddannelse kan føre til.

En af pigerne fortæller om, at valget er svært for hende, da hun har ikke ved, hvad hun interesserer sig for og derfor ikke kan sige, hvilket arbejde hun gerne vil uddanne sig i retning af. Hun har svært ved at finde ud af, hvilke muligheder hun har i uddannelsessystemet, og hvad der kunne være en god vej for hende, og hun oplever at stå alene med at finde ud af, hvad der kunne være et godt valg for hende. Nu har hun valgt at tage et år i 10. klasse og håber, at hun der vil finde ud af, hvilken ungdomsuddannelse hun vil tage, og hvad hun ellers vil i sit liv:

Jeg ved ikke rigtig, hvordan man finder ud af, hvad man vil. Det er nederen ikke at vide det, fordi der er mange i min klasse, som allerede har lagt livsplaner nærmest og bestemt, hvor og hvordan de skal uddanne sig, så jeg sidder bare her og ved ikke rigtig, hvad jeg skal uddanne mig som, fordi jeg ved ikke rigtig, hvad der interesserer mig.

Pige 9. klasse, valgt ordinær 10. klasse

Manglende viden om sig selv og om uddannelser kan således gøre det rigtig vanskeligt for de unge at finde ud af, hvad der kan være en god uddannelsesvej for dem. Disse unge kan opleve at føle sig alene med at finde ud af, hvad der kan være et rigtigt valg for dem, og valget kan opleves uoverskueligt.

5.5.3 Unge, der mangler faglig selvtillid

I skolen gør de unge sig erfaringer med forskellige fag og opbygger faglig selvtillid, herunder blandt andet tiltro til egne evner til at lære at mestre nye opgaver og udfordringer. Skolen er som beskrevet i afsnit 4.3 en central arena i de unges valgproces, der har stor betydning for, hvordan de unge ser sig selv med hensyn til uddannelse efter 9. klasse.

De unges grad af faglig selvtillid, som de opbygger i skolen, har betydning for deres oplevelse af valgprocessen. Faglig selvtillid er i spørgeskemaundersøgelsen målt gennem en række spørgsmål, der belyser de unges tiltro til egen evne til at lære og mestre nye udfordringer og opgaver, bl.a. er de unge blevet bedt om at vurdere egne evner med hensyn til at klare opgaver og eksamener. Denne vurdering placerer de unge på et indeks for de unges grad af faglig selvtillid i forhold til skolen. Undersøgelsen viser, at unge med lav faglig selvtillid i højere grad har brug for hjælp til at træffe uddannelsesvalget end unge med høj faglig selvtillid. Når der er taget højde for baggrundsfaktorer, har unge med lav faglig selvtillid 13 % større sandsynlighed for at føle behov for hjælp end unge, der scorer højest på faglig selvtillid. Valgprocessen påvirkes således også af de unges erfaringer med forskellige fag, og de unges faglige selvtillid kan have betydning for, om de unge føler ekstra behov for hjælp.

De kvalitative interviews viser, at nogle unge i høj grad fokuserer på deres faglige svagheder, og at det kan stå i vejen for at træffe et uddannelsesvalg. Denne gruppe unge har brug for hjælp til også at blive opmærksomme på egne faglige og personlige styrker, og hvordan disse kan lede i retning af et godt uddannelsesvalg. Nogle unge kan også have brug for hjælp til at nedtone det faglige pres, de lægger på sig selv, og som kan være en barriere for at vælge uddannelse.

En af de unge fortæller, at hendes faglige svagheder har været årsag til, at hun har følt et konstant pres de sidste år i grundskolen, fordi hun har fået at vide, at hun skal højne sit faglige niveau for at kunne komme videre i uddannelsessystemet, men ikke har vidst hvordan. Hun har haft en plan om at vælge gymnasiet og har haft brug for hjælp til at få viden om andre muligheder. Det er særligt vanskeligheder i matematik, som hun har oplevet at stå alene med, og som har gjort det svært for hende at træffe et valg. Hun fortæller:

Altså min matematik, det er jeg ikke god til, jeg føler, at det er det, der lægger rigtigt stort pres på mig, og så meget afhænger af det. Det er i hvert fald det, jeg tænker på hele tiden, min matematik, det er det, jeg skal gøre noget ved.

Pige 9. klasse, valgt ordinær 10. klasse

Lav faglig selvtillid kan således gøre det svært for de unge at finde ud af, hvilken faglig retning der kan være god for dem. De unge kan have brug for hjælp til se deres kompetencer fremfor alene at fokusere på deres udfordringer, eller til at finde ud af, hvordan de kan styrke deres kompetencer. Samtidig er det centralt, at de unge ikke alene får hjælp til at finde ud af, hvad de er gode til, men også til, hvordan det kan indgå i beslutningen om et godt uddannelsesvalg.

Uddannelsesvalg i 9. klasse

© 2019 Danmarks Evalueringsinstitut

Citat med kildeangivelse er tilladt

Publikationen er kun udgivet i elektronisk form på: www.eva.dk

Foto: Søren Svendsen

ISBN (www) 978-87-7182-319-6

Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) gør uddannelse og dagtilbud bedre. Vi leverer viden, der bruges på alle niveauer – fra institutioner og skoler til kommuner og ministerier.

**DANMARKS
EVALUERINGSINSTITUT**

T 3555 0101
E eva@eva.dk
H www.eva.dk